

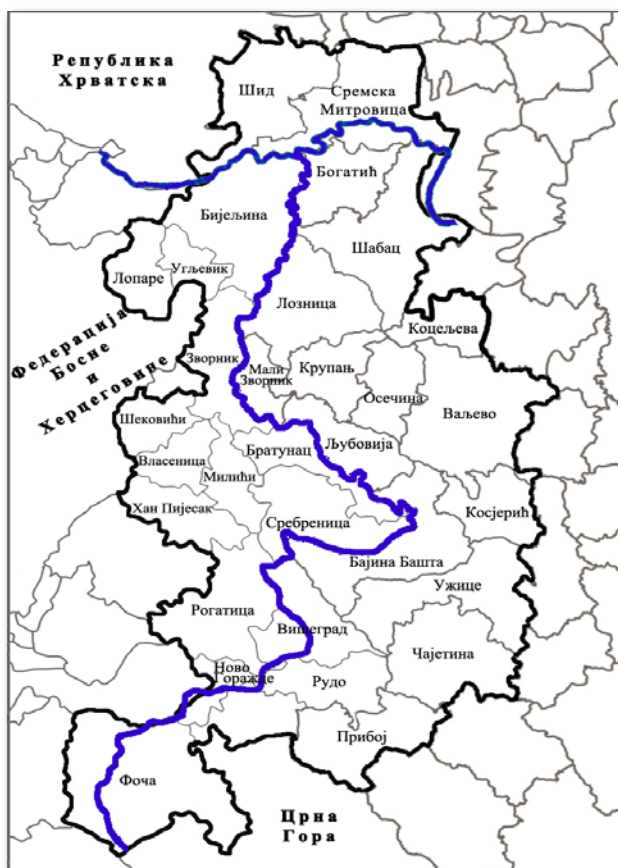

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ
Сектор за регионални развој и
стратешке анализе привреде

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ekonomski
institut
est. 1960

ПРОГРАМ РАЗВОЈА ПОДРИЊА

Београд, април 2015.

Програм развоја Подриња

Издавач:

Министарство привреде

Сектор за регионални развој и стратешке анализе привреде

Влајковићева 10, Београд, Србија

Тел: (+381 11) 333-41-10, факс: 333-41-35

e-mail: rr-sap@privreda.gov.rs

<http://www.privreda.gov.rs>

Представништво Републике Српске

Установа за унапређење економске, научно-техничке, културне и спортске сарадње између Републике Српске и Републике Србије

Булевар деспота Стефана 4/IV, Београд, Србија

Тел/факс: (+381 11) 324-66-33, 323-86-33, 324-50-51, 323-06-76

<http://www.predstavnistvorsbg.rs>

За издавача:

Жељко СЕРТИЋ, министар

Млађен ЦИЦОВИЋ, директор

Уредник:

др Едвард ЈАКОПИН, помоћник министра

Ауторски тим:

МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ

- Сектор РР-САП:

мр Соња ТОНТИЋ

Лепосава ПОПОВИЋ

Драгана ЛАЗИЋ

Светлана НИКОЛИЋ

Светлана МИЛОШЕВИЋ

Луција СИМЕУНОВИЋ

Миодраг ТРАЈКОВИЋ

Гордана КОЊЕВИЋ

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ

Бања Лука:

доц.др Радован РОДИЋ

Милорад ЂЕКАНОВИЋ

Аида БОГДАН

мр Драгана ПОПОВИЋ

Весна ДРАГИЋ

Тина ТОПОЛОВИЋ

Штампа и дистрибуција

МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРЕДСТАВНИШТВО РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

2015.

Умножавање Програма и делова дозвољено је уколико се наведе извор и копија достави

Министарству привреде Републике Србије и Представништвоу Републике Српске

САДРЖАЈ

Увод	*
Резиме	1-5
I ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ РАЗВОЈА ПОДРИЊА	1
1. Историјски контекст	1
2. Територијални обухват	4
3. Интеграциони процеси, регионална сарадња и агенда <i>Европа 2020.</i>	6
II СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПОДРИЊА	9
1. Природни ресурси	9
2. Привредна развијеност	20
2.1. Пословна активност	20
2.1.1. Пословни резултат	21
2.1.2. Добит и губитак	24
2.1.3. Задуженост и кумулирани губици	26
2.1.4. Секторска анализа	29
2.1.5. Индустија	34
2.1.6. Сектор малих и средњих предузећа (МСП)	40
2.2. Запосленост и незапосленост	47
2.3. Животни стандард	52
2.4. Инвестиције	53
2.5. Спољна трговина	56
2.6. Приватизација и реструктурирање	58
2.7. Пољопривреда и рурални развој	64
2.8. Туризам	71
3. Инфраструктура	75
3.1. Гранични прелази	76
3.2. Енергетика и хидротехничка инфраструктура	77
3.3. Друмски саобраћај	79
3.4. Железнички саобраћај	88
3.5. Унутрашњи пловни путеви	90
3.6. Поштански саобраћај и телекомуникације	93
4. Људски ресурси	95
4.1. Демографске карактеристике и трендови	95
4.2. Образовање	100
4.3. Здравство	103
5. Култура	106
6. Регионални и локални развој	110
7. Заштита животне средине	115
III СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ И ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА ПОДРИЊА	125
1. Инфраструктура	125
2. Повећање привредне конкурентности	127

2.1. Подстицање развоја МСП	128
2.2. Развој пољопривреде и села	129
2.3. Туризам	130
3. Енергетика и заштита животне средине	132
4. Развој људских ресурса	134
4.1. образовање	134
4.2. Здравство	135
5. Култура	137
6. Смањивање регионалних разлика	138
IV ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР	141

Увод

Програм развоја Подриња представља део активности Владе Републике Српске и Владе Републике Србије у циљу реализације **Споразума о успостављању специјалних паралелних односа** (потписан 26.09.2006. године). Подриње обухвата **31 општину** са обе стране реке Дрине – у **Републици Српској** то су општине Бијељина, Лопаре, Угљевик, Зворник, Братунац, Власеница, Хан Пијесак, Милићи, Сребреница, Вишеград, Рогатица, Рудо, Фоча, Ново Горажде и Шековићи, а у **Републици Србији**: Шид, Сремска Митровица, Богатић, Шабац, Лозница, Мали Зворник, Крупањ, Ваљево, Осечина, Љубовија, Косјерић, Бајина Башта, Ужице, Чајетина, Прибој и Коцелјева.

Програм је резултат изражене политичке воље за већим повезивањем, привредном и институционалном сарадњом Републике Српске и Републике Србије, на основу чега је усвојена *Платформа за разраду и реализацију Пројекта Подриње*. Овим је дат оквир за израду интегрисаног пројекта, мера и активности за економски и социјални развој Подриња. *Платформа* је дефинисала општи циљ – унапређење квалитета живота становништва Подриња. Специфичан циљ је профилисан кроз интегрисани економски и социјални развој градова и општина Подриња и то кроз заједничке иницијативе на међувладино, регионалном и локалном нивоу. Овај приступ спада у приоритете влада Републике Србије и Републике Српске и у потпуности је сагласан са европским тенденцијама, када је у питању регионална и прекогранична сарадња.

Полазна основа за доношење стратешко-аналитичког документа је сазнање да постоји велики регионални потенцијал и недовољно искоришћене могућности за сарадњу градова и општина које припадају или гравитирају Подрињу, а налазе се с обе стране реке Дрине. Концепција Програма се заснива на анализи стања и трендова у свим релевантним областима живота и рада у општинама Подриња. Циљ Програма је да се на свеобухватан и детаљан начин укаже на проблеме, али и дефинишу стратешке мере за унапређивање и развој приоритетних сектора – 1) инфраструктуре, 2) пољопривреде, 3) енергетике и заштите животне средине, 4) сектора малих и средњих предузећа, 5) туризма, 6) здравства и 7) образовања и културе.

Имајући у виду све кључне развојне аспекте Подриња (привредни, социјални, инфраструктурни, здравствени, образовни, културни, еколошки), концепција Програма усмерена је на анализу локалних заједница у различитим сегментима, односно, на структурна и динамичка кретања према водећим индикаторима у периоду 2001-2013 година. Различити нивои посматрања додатно су истакли развојну позицију општина, и то како у односу на национални просек, тако и на регионалном нивоу, али и на унутаррегионалне асиметрије.

Програм развоја Подриња представља аналитичку основу и подлогу за доношење **Акционог плана** за његово спровођење.

Резиме

- **Простор Подриња** чини територија 31 општине, површине од 14.652 км², који насељава 996.440 становник (65,9% је становништво са подручја општина из Републике Србије, а 34,1% из општина Републике Српске). Подриње одликује просторно-демографска хетерогеност која је посебно изражена између урбаних и руралних насеља. Урбане средине остварују демографски раст и повољнију старосну структуру захваљујући механичком приливу, док шире подручје, а посебно неразвијене општине, бележе екстремно низак природни прираштај.
- Основни предуслови развоја општина Подриња су **рељеф и природни ресурси** – плодно пољопривредно земљиште и њихове геофизичке карактеристике, водени потенцијал (Дрина, Тара и Пива), богатство шумских површина, постојање минералних сировина, разноврсна флора и фауна. Ипак, главна карактеристика је да су ови фактори недовољно искоришћени, као и да постојеће коришћење није обезбедило задовољавајуће еколошке стандарде.
- Две најважније структурне **демографске карактеристике** Подриња, посебно појединих општина, представља старосна (пораст учешћа са 15% на 17% становника изнад 65 година и пад учешћа са 15,8% на 13,8% популације до 15 година) и образовна структура становништва. У међупописном периоду (2002-2011) повећао се број високообразованих (са 8% на 11,6%), али је територијална дистрибуција изузетно неравномерна – нпр. у Ужицу од 100 становника старијих од 15 година, 16 је високообразованих, док је у Осечини тек 4 становника.
- У Подрињу од 2008. године **запосленост** је смањена за 24.000 или за 11,5%, тако да на 100 запослених долази 60 незапослених. Смањење је било израженије у општинама Србије (13,6%), него у општинама Републике Српске (10,6%).
- **Привредна активност** општина Подриња одвија се у око 7.565 привредних субјеката у којима ради преко 89 хиљада радника. У сектору малих средњих предузећа послује 7.523 предузећа, са 63.458 радника. Незавршени процеси трансформације и реформе детерминисали су високу задуженост и кумулиране губитке предузећа, због чега без капитала послује свако 4-то предузеће, у којима је запослено близу 7.600 радника.

Недовољна конкурентност је, између осталог, последица ниског нивоа техничко технолошке структуре водећих грана прерађивачке индустрије (производња прехранбених производа, производња основних метала, производа металних производа и производња коже и предмета од коже), које остварају 80% БДВ. Према резултатима финансијског пословања, три сектора имају доминантан утицај на привредна кретања – трговина, прерађивачка индустрија и грађевинарство.

- Имајући у виду изузетне природне предиспозиције (50% површине регије је обрадиво земљиште), као и чињеницу да је Подриње недовољно развијено подручје, треба дати већи значај **сектору пољопривреде** кроз подстицајне механизме, у циљу повећања укупне производње али и ширење структуре пољопривредне производње, усмерену ка вишим фазама финализације и отварању сопствених прерађивачких капацитета.
- **Инфраструктуру** чине различите врсте капацитета – **гранични прелази, пловни путеви, друмски саобраћај, железнички саобраћај и телекомуникације**. Опремљеност капиталним објектима инфраструктуре, повезивање комплексних система саобраћајница, хидротехничких, енергетских и телекомуникационих објеката и водова, њихово интегрисање у јединствен и целовит просторни систем, од посебног је значаја за успешан просторни одржив привредни развој Подриња. Број прекограничних прелаза је задовољавајући, али су различитог нивоа опремљености и категоризације (путнички и робни саобраћај). Развијеност хидроенергетске инфраструктуре је испод потенцијала реке Дрине. Постојећа инфраструктура за пренос и дистрибуцију електричне енергије је задовољавајућа, а њен даљи развој ће зависити од планова унапређења електропреносних система. Основни проблеми саобраћајне инфраструктуре су слабе техничко експлоатационе перформансе (посебно за железнички и речни саобраћај). Најразвијенији вид саобраћаја је друмски, који је различитог нивоа квалитета с обзиром да је у општинама у Србији 64% ових путева са савременим коловозом, а у општинама Републике Српске 48%.
- Сектор који има посебне компаративне предности и мултидимензионалне ефекте на привредна и друштвена кретања у општинама Подриња је **туризам**. Међутим, ово подручје карактерише ниска посећеност (око 16% туристичких посета Србије) и застарела опремљеност туристичких објеката, смештајних капацитета и других објеката туристичке инфра и супраструктуре. Посебно се наглашава потреба формирања заједничке туристичке организације која би обједињавала општинске ТО и радила на креирању јединствене туристичке понуде.
- **Регионални диспаритети** су изражени у свим сегментима, а посебно када се сагледа развојна позиција општина у односу на просек Подриња.

Наиме, од 31 општине и градова, чак 17 општина бележи екстремно ниске и негативне вредности водећих развојних индикатора, због чега се сврставају у групу неразвијених. На овако посматраном компактном неразвијеном подручју живи близу 232 хиљаде становника (или 23% укупне популације Подриња) и 26% од укупно незапослених у Подрињу, а запослено је тек 14% популације. Генерално, кључни фактор развојне позиције великог броја градова и општина је становништво које се осипа, недовољно ради и има низак животни стандард.

- Основне карактеристике стања и квалитета фактора **животне средине** могу се сумирати следећим констатацијама:
 - квалитет ваздуха је задовољавајући, осим у близини индустријских и урбаних центара;
 - квалитет вода је задовољавајући, али постоји опасност да се погорша услед испуштања непречишћених комуналних и индустријских отпадних вода што утиче да се само 18,6% отпадних вода пречисти;
 - проблем свих општина је недовољна прикљученост на канализациони систем (41% домаћинства);
 - мониторинг квалитета земљишта се спроводи само у Ужицу;
 - у сегменту управљања отпадом поједини делови овог система су различито уређени што детерминише и ниво квалитета; тако на пример, добра је покривеност општина организованим одвожењем отпада и изградњом регионалних депонија, али је незадовољавајући стандард њиховог рада (опремљеност, квалитет кадрова) и покривеност руралног подручја (постојање дивљих депонија); систем рециклаже није довољно заступљен, а неизграђени су центри за третман опасног отпада и за спаљивање отпада;
 - еколошке „црне тачке“ су Шабац (индустрија, депонија муља) и Лозница (индустрија, Зајача);
 - различит је ниво институционалног уређења и реформе области заштите животне средине по градовима и општинама, а огледа се и у чињеници недоношења еколошких акционих планова које до сада није израдило 15 општина (9 из Србије и 6 из Републике Српске);
 - са подручја Подриња из Републике Србије, ризике од све четири врсте елементарних непогода (поплаве, земљотреси, шумски пожари и клизишта) имају градови Ваљево и Лозница, а 6 општина је угрожено од 3 врсте непогода, као и све општине из Републике Српске.
- Национални паркови, паркови природе, предели изузетних одлика, резервати природе и споменици природе, постојање разноврсних биљних и животињских угрожених и ретких врста, културно и историјско наслеђе, специфичности архитектуре овог поднебља, богатство ризница, библиотека и фресака бројних манастира на Подрињу, детерминишу интегрални концепт њихове заштите и употребе. За унапређивање начина

коришћења природних и споменичких вредности потребно је применити мултисекторски приступ (еколошки, туристички, едукативни, културни, инфраструктурни и др.) приликом дефинисања стратешких приоритета.

Развојна позиција Подриња 2012-2013.

Индикатор	Подриње (31 општина)	Република Србија (16 општина)	Република Српска (15 општина)
		учешће у РС (%)	
Површина, км ²	14.652	9,6	24,5
Становиштво	996.440	9,1	25,6
Запослени	184.981	7,9	20,4
Незапослени	111.700	9,4	26,0
Број предузећа	7.564	6,0	20,0
Укупан приход (у хиљ. ЕУР)	6.174.078	5,7	16,9
Укупне обавезе (у хиљ. ЕУР)	4.228.771	5,0	14,8
БДВ (у хиљ. ЕУР)	1.110.812	4,6	16,8
Добит (у хиљ. ЕУР)	301.671	4,5	17,4
Губитак (у хиљ. ЕУР)	164.568	5,0	11,8
Зараде по становнику (ниво РС=100)	-	84,1	85,3

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

- Основни стратешки циљеви регије Подриње су:
 1. **инфраструктура** – изградња и подизање техничких и других карактеристика свих видова инфраструктуре;
 2. **пољопривреда** – повећање конкурентности и рурални развој;
 3. **туризам** – унапређивање свих сегмената сектора туризма, као и јаче повезивање туристичких институција из подрињских општина;
 4. **енергетика и заштита животне средине** – интензивније коришћење енергетских потенцијала уз поштовање високих еколошких стандарда;
 5. **подстицање развоја сектора МСП;**
 6. **здравство** – обезбедити услове за већу доступност и виши квалитет здравствених услуга;
 7. **култура** – јачање сарадње између културних и с њима повезаним институцијама (образовних, здравствених, туристичких и др.) из општина с обе стране Дрине.
- Институционални оквир за реализацију Програма Подриње састоји се из три нивоа:
 - међувладин ниво – чине Влада Републике Србије и Влада Републике Српске, односно ресорно надлежна министарства;
 - регионални ниво – укључује регионалне привредне коморе и регионалне развојне агенције у Републици Србији, а у Републици Српској подручне привредне коморе и Републичку агенцију за развој малих и средњих предузећа;
 - локални ниво – градови и општине.

Осим владиних и општинских структура, у поједине пројекте могу бити укључени невладин сектор и организације цивилног друштва.

Управљачку и организацију структуру Пројекта чине институције Републике Српске и Републике Србије. У циљу боље координације, синхронизације и ефикасности образоваће се:

- 1) **Одбор за управљање пројектом** (Одбор) - доноси одлуке од стратешког значаја и усваја стратешко-планске документе и акционе планове за њихову реализацију (*Програм развоја Подриња* као основни плански документ и *Акциони план* за његову реализацију). Одбором ће копредседавати министар надлежан за послове регионалног развоја, тј. регионалне сарадње у Влади Републике Србије и Влади Републике Српске. Чланови Одбора су ресорни министри надлежни за инфраструктуру, пољопривреду, туризам, енергетику, животну средину, МСП, локалну самоуправу, здравство и културу и директор Представништва Републике Српске у Републици Србији.
- 2) **Радна група** – припрема *Програм развоја Подриња* и *Акциони план* за његову реализацију, врши избор приоритетних пројеката који ће се предлагати за финансирање на годишњем нивоу, усваја планове имплементације Програма, прати спровођење Акционог плана и извештава носиоце пројекта о реализацији. Радну групу чине представници носиоца пројекта – ресорних министарстава у чијем се домену налазе пројекти и мере предложене за финансирање, Представништва Републике Српске у Србији и представници Савета корисника Програма, испред подручних и регионалних привредних комора и општина из Републике Српске и Републике Србије.
- 3) **Савет корисника Програма** (Савет) – подстиче локалне и међуопштинске иницијативе за имплементацију појединачних пројеката. Савет може, након добијања стратешких одредница од стране Одбора, давати предлоге за измену и допуну *Програма развоја Подриња*, како би се обезбедио утицај локалних самоуправа и корисника Програма у формулисању стратешких смерница. Чланови Савета су представници свих градова и општина укључених у пројекат и подручних и регионалних привредних комора из Републике Србије и Републике Српске. Градови и општине могу поверити заступања асоцијацији градова и општина, канцеларијама за локални економски развој (КЛЕР), развојним агенцијама.

I ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ РАЗВОЈА ПОДРИЊА

1. Историјски контекст

Повољни климатски услови и географски положај поред реке Дрине, плодно тло, шумско богатство и друга природна богатства, омогућили су да се још у давној прошлости на подручју Подриња развије велики број насеља и богата историја. Река Дрина увек је била главна саобраћајна артерија која је источну Босну повезивала са приморјем, Србијом и Црном Гором.

У бурној историји народа овог дела Балкана, Дрина је често била граница између држава, царстава и цивилизација. Много дужије је била граница која раздваја, него река која спаја исте или сродне етничке заједнице. Као граница Дрина је најдужије била у свом доњем делу, некад у свом доњем и средњем делу, а било је периода када је била граница и у целом свом току.

Досадашња археолошка и друга истраживања дала су материјалне доказе који сведоче о континуираном насељавању Подриња још од праисторијских времена. На територији многих општина постоје остаци старих објеката (верских објеката, тврђава), оружја, оруђа, стећака, некропола, средњовековних путева, записа, споменика, итд, који сведоче о прошлим временима и различитим цивилизацијама које су се смењивале на овом подручју кроз векове. Упркос бројним сеобама, ратовима, сменама различитих државних и управних система у каснијим историјским периодима (од времена Римског царства до савременог доба) ова област никада није била у потпуности запостављена.

Скелани на Дрини се сматрају једним од најстаријих античких локалитета у средњем Подрињу. Остаци римског насеља које је било центар подручја откопан је 2008. године, а припада периоду од 1. до 4. века. Научници су на овом прилично великом простору открили неколико римских објеката из 2. и 3. века, као што су римска базилика, мозаици, храмови, циглана, грађевине и разни споменици римске културе. Римљани су првобитно, узводно од Скелана, изградили „*Флавијевски град Малвесатиум*“, а нешто касније у Сасама и чувену „*Домавију*“. Пуни процват Домавија је доживела у 3. веку (222–235. г.) када је имала око 30.000 становника, те је била једно од највећих насеља у Европи, а представљала је и рударску престоницу за римске провинције Панонију и Далмацију.

Почетком средњег века Подриње је било повремено у саставу српске или босанске државе, а касније најдужије у саставу турског царства. Период турске владавине трајао је четири века све до 1878. године, када су простори са леве обале Дрине пали под аустроугарску власт. У турском периоду Зворник је седиште санџака, значајан занатски и трговачки центар, где је развијен саобраћај лађама низ Дрину и скелом преко Дрине.

Једна од најпознатијих историјских знаменитости који се налази на реци Дрини из периода турске владавине је Стари мост у Вишеграду, који је 1571. године саградио Мехмед Паша Соколовић и који је стекао светску славу чувеним романом Иве Андрића – „На Дрини Ћуприја”.

Аустро-угарска окупација леве обале Дрине трајала је од 1878. до 1918. године, а Дрина је била граница између Аустро-Угарске и Србије. Пошто је Дунавска Монархија била на

много вишем степену цивилизацијског развоја од Турске, Босна и Херцеговина, као и ове општине, доживеле су убрзан привредни напредак. Већ почетком 1879. године Бијељина је, указом Земаљске владе, добила први општински Статут, који је био један од првих у Босни и Херцеговини под Аустро-Угарском управом. За аустроугарски период се везује почетак комуналне изградње када су изграђене многе пословне зграде, путеви, уводе се земљишне књиге, гради се ускотрачна пруга, јавне грађевине, канализација, пословни објекти, школе, болнице, поште, библиотеке, резервоари за воду и цевоводи, итд. Ново Рудо, након велике поплаве новембра 1896, саграђено је као први град који се градио по савременом урбанистичком плану у БиХ. Са доласком Аустро-Угара почела је и експлоатација природних богатстава, као што је угаљ у Угљевику, шума у Хан Пијеску, рударство и експлоатација минералних извора у Сребреници (Црни Грубер), угљенокоп Рогатица и рудно богатство и шума у Фочи. Први попис становништва спроведен је 1879. године.

У периоду Првог и Другог светског рата у Подрињу су вођене велике битке (Цер, Кадињача, Сутјеска) и све општине су претрпеле велике материјалне и људске губитке. После Првог светског рата Подриње је у саставу Краљевине Југославије (1918–1941). После Другог светског рата све општине су ушле у састав Југославије. У том периоду све су општине оствариле значајан привредни и друштвени развој, а посебно динамичан развој привреде настаје 1970-их и 1980-их година.

Период економског развоја прекинут је избијањем ратних сукоба крајем 20. века и распадом Југославије, а дешавања која су се одиграла у том периоду вратила су ове општине у погледу развоја неколико деценија уназад. У послератном периоду све подрињске општине су се нашле у оквиру Републике Српске, сем Горажда, које је саставни део Федерације Босне и Херцеговине. Дрина је поново постала међудржавна граница, а Подриње подељено на две државе.

Историјски корени градова и општина на територији Републике Србије које припадају Подрињу досежу у прошлост чак до 7000 година п.н.е, на шта указују археолошка налазишта и предмети материјалне културе са подручја Срема и Паноније. Конфигурација терена и положај детерминисали су бурне и трагичне последице по локално становништво. Територија општина и градова наслањају се на велике реке Саву, Дунав, Дрину, као и Колубару и друге реке што је утицало да од млађег каменог доба (неолита) ово буде, пре свега, земљораднички крај, што је утицало да се нове насеобине изграђују управо поред река и других водених површина.

Ипак, услед честих промена различитих освајача и народа, ово подручје је било поприште великих, бурних и често трагичних догађаја. Смењивали су се периоди процвата, односно, разарања и сиромаштва. Периоди просперитета, развоја и успона насеља и градова на подручју Подриња били су замењени периодима рушења, прогона и пустошења.

Од старије фазе неолита, преко старчевачке и керешке цивилизације, дубровачке, византијске, преко доласка Келта, Римљана, подпадања под власт Османлија на једној, односно, Аустро-Угарске на другој страни, до новије историје када подрињска насеља и градови улазе у састав Краљевине Србије, затим Краљевине СХС, као и стварањем Југославије (краљевине и федерације), становништво је делило судбину подручја, што се одражавало на честе промене граница (држава), а тиме и значаја градова, општина и насеља у привредном, саобраћајном, политичком и демографском смислу.

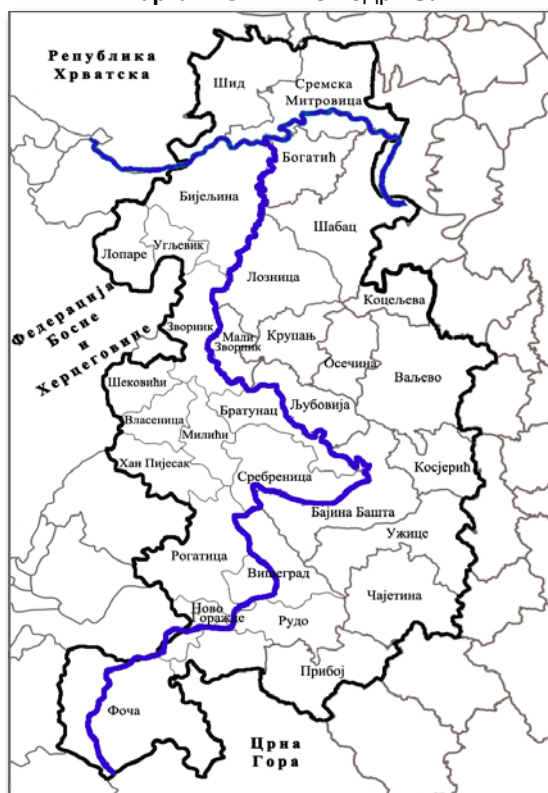
Богата историја општина које припадају Подрињу утицала је да се на овим просторима настану и развију се културно-споменичка наслеђа. Споменичку баштину чине значајна археолошка налазишта као што су *Мраморје* у Растишту (општине Бајина Башта), *Сирмијум* у Сремској Митровици, са античким локалитетом *Царска палата*, затим локалитети *Градина* и *Беркасово* (општина Шид), *Град Соко* код Крупња. Од споменика духовне културе најзначајнији су средњевековни манастири, цркве, прве школе и просветитељски центри (манастир *Троноша* код Лознице, *Ресавска преписивачка школа* у манастиру Рача у општини Бајина Башта), а други комплекси који представљају просторе од посебног културно-историјског значаја, треба поменути комплекс старо село *Сирогојно* (музеј на отвореном који приказује аутентичну архитектуру и традиционални начин живота становништва динарског подручја и Југозападне Србије), *Бранковину* (споменички комплекс код Ваљева) и *Тешњир* (јединствена градска целина из 19. века у Ваљеву). Најзначајнији меморијални споменик на овом простору је *Дрински мостобран* посвећен Првом светском рату, са три монументалне спомен констурнице на Церу, Гучеву и Мачковом камену. У Ужицу се налази Спомен обележје *Кадинача* као успомена на Други светски рат. Од културно-уметничких манифестација које су основане и развијане у циљу промоције и очувања културе и традиције народа са ових простора свакако прва и

најважнија је *Вуков сабор*, затим *Десанкини мајски разговори* и *Десанкино михољско лето*, као и међународни филмски фестивал *Кустендорф*.

2. Територијални обухват

Географски Подриње обухвата територију општина у источној Босни и Херцеговини и западној Србији, а добила је име по реци Дрини, која на северу прелази у Посавину. Настаје спајањем река Таре и Пиве код Шћепан Поља (надморска висина 434 м.н.м) и припада Црноморском сливу. Дрина са рекама које је стварају настаје у области високог карста у централним Динаридима. Сливно подручје обухвата југозападни и западни део Србије, северни део Црне Горе и источни део Босне и Херцеговине. Тече у дужини до 345 км, углавном у меридијанском правцу од југа ка северу, од чега 220 км представља границу између Србије и Босне и Херцеговине. Географски слив Дрине обухвата 19.226 км², од чега Републици Српској припада 6.391 км² слива, а Федерацији БиХ 837 км², односно, укупно на територији БиХ 7.228 км². Река Дрина је већим делом административна граница између Републике Србије и Републике Српске.

Карта 1: Општине Подриња

Извор: МП-истраживање

Табела 1: Површина и становништво Подриња

подручје	Број општина	Површина км ²	Број становника 2011.	Густина насељености	Број насеља	Број запослених	Број незапослених
Република Србија	16	8.505	656.475	74	503	136.353	71.744
Република Српска	15	6.147	339.965	55	1.009	48.628	39.956
ПОДРИЊЕ	31	14.652	996.440	67	1.512	184.981	111.700

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

Према природним одликама, у сливу реке Дрине могу се издвојити четири целине. Прва обухвата извориште Дрине, тј. сливове Пиве и Таре. Другу целину чини слив горњег тока Дрине између Шћепан Поља и Вишеграда дужине 92 км, трећу чини поречје које се одводњава у Дрину између Вишеграда и Зворника. Четврту, уједно и најмању целину, представља слив доњег тока Дрине низводно од Зворника у дужини од 91 км. Просечна надморска висина слива је 934 м.н.м.

Изградњом бројних водених акумулација у сливу Дрине природни режим река је знатно измењен. Повећане су дубине, смањене су брзине воде, као и осцилације водостаја и протока током године, односно, водни режим је постао уједначенији. Од укупне дужине тока, Дрина је на око 115 км или 1/3 језеро. Тиме је првобитна, махом клисураста долина, изгубила много од своје лепоте али се са водoprивредног аспекта добило доста (искоришћеност хидроенергије), смањена је опасност од поплава, а користи се више воде за разне потребе.

Подриње обухвата територију од **укупно 31 општине**. На територији **Републике Српске, 15 општина** које припадају Подрињу су: **Бијељина, Лопаре, Угљевик, Зворник, Братунац, Власеница, Хан Пијесак, Милићи, Сребреница, Вишеград, Рогатица, Рудо, Фоча, Ново Горажде и Шековићи**. Општине са подручја Републике Српске, које припадају Подрињу захватају укупну површину од 6.147 км² што представља близу 25% укупне површине Републике Српске.

Закон о територијалној организацији Републике Српске (Сл. гласник Републике Српске 69/09; 70/12 и 83/14), у члану 2. прописује да територију Републике Српске чини 58 општина и 6 градова, међу којима је Бијељина.

На територији **Републике Србије, 16 општина** припада Подрињу: **Шид, Сремска Митровица, Богатић, Шабац, Лозница, Мали Зворник, Крупањ, Ваљево, Осечина, Љубовија, Косјерић, Бајина Башта, Ужице, Чајетина, Прибој и Коцељева**. Површине територија ових општина чини укупно 8.505 км², што представља 9,6% укупне територије Србије. Административно, ове општине припадају Сремском, Мачванском, Колубарском и Златиборском округу, односно, региону Војводина и региону Шумадија и Западна Србија.

Депопулациони процеси огледају се кроз урбанистичко-просторне параметре општина и градова Подриња. У укупно 503 насеља, живи преко 655 хиљада становника, што значи да у просеку 1.303 становника живи у једном насељу, што је нешто изнад просека за Србију (1.167). На градском подручју у просеку живи 1.767 становника, док у 252 насеља у 11 општина просечно живи 841 становник. Градови (5) у просеку имају 50 насеља, док су негативни и ретроградни демографски токови преполовили просечан број насеља (24) у општинама.

Закон о територијалној организацији Републике Србије (2007.), административно дефинише 5 градова – Ваљево, Лозница, Сремска Митровица, Ужице и Шабац – и 11 јединица локалне самоуправе. Градови чине 44% територије Подриња из Републике Србије, где живи око 400 хиљада становника (61% Подриња), где је сконцентрисано 70% запослених и 61% незапослених Подриња. Просечне зараде запослених у овим градовима су на 87% просека Србије, а нешто је изнад просека Подриња (102,8%), што упућује на закључак да у привредној структури градова доминирају сектори са ниским просечним зарадама. Доходак по становнику у градовима је низак (62%) у односу на српски просек, док на нивоу Подриња градови у просеку остварују доходак за 13% изнад просека Србије.

У 11 општина, које чине 56% територије Подриња, живи свега 32% становника, који са 17% партиципирају у укупном броју запоселних, а са око 23% у броју незапослених Подриња. Просечна зарада по запосленом у овој групи општина је на нивоу 82% просека Србије, а нешто виши ниво (84%) када се посматра просек Подриња.

Рељеф Подриња, посматран као компактно подручје, карактеришу пољопривредне површине, с тим да изнад просечне пољопривредне површине (између 70-80% укупне површине општине) имају Сремска Митровица, Богатић и Шабац, док 1/3 пољопривредних површина има Прибој. Интересантно је истаћи да, према просечним вредностима, у 5 градова пољопривредно земљиште чини 65%, док је у 11 општина у просеку 57% укупне површине општине.

3. Интеграциони процеси, регионална сарадња и агенда Европа 2020.

Програми прекограничне сарадње представљају инструмент ЕУ за пружање подршке сарадњи институција у пограничним областима суседних држава. Програми прекограничне сарадње земаља кандидата и потенцијалних кандидата за чланство у Европској унији спроводе се у оквиру друге компоненте финансијског инструмента IPA за период 2007-2103. Србија учествује у 8 оваквих програма, а Босна и Херцеговина у 6. Врсте пројеката које

се финансирају у склопу оваквих програма су мали инфраструктурни прекогранични пројекти, пројекти економске и предузетничке сарадње, иницијативе везане за заштиту животне средине, туризам, спорт, културу, пољопривреду, образовање, истраживање и развој, запошљавање, итд. Средства су бесповратна, а корисник донације је обавезан да суфинансира пројекат у износу од минимум 15% вредности пројекта.

Ефекти једног програма прекограничне сарадње огледају се у степену успостављене и унапређене сарадње људи и институција са обе стране границе у пограничном подручју у циљу решавања конкретних заједничких проблема. Очекивани ефекти до сада спроведених пројеката или пројеката који су у току су видљива побољшања у областима предузетништва, заштите животне средине, туризма, спорта, културе, итд. Прекогранични пројекти су и прилика за локалне заједнице да стекну знања и развију капацитете за имплементацију пројеката финансираних од стране ЕУ у будућности.

Потенцијална прекогранична сарадња у Подрињу одвијала би се у оквиру Програма прекограничне сарадње Србије и Босне и Херцеговине. Све општине Србије и БиХ које припадају Подрињу обухваћене су Програмом прекограничне сарадње Србија-БиХ. Прекогранични програм Србија-Босна и Херцеговина финансиран је из Инструмента за претприступну помоћ (IPA) 2007-2013. године и има за циљ подстицање друштвено-економског развоја пограничног подручја кроз појединачне иницијативе и сарадњу људи и институција. Подручје које је обухваћено програмом састоји се од 31 општине у Србији и 68 општина у БиХ. За средства опредељена за прекограничну сарадњу пријављује се када буде објављен јавни позив за прикупљање пројеката (једном годишње). За средства могу да конкуришу све непрофитне институције (локални и регионални органи власти, општинска удружења, агенције за развој, организације за подршку развоју предузетништва, тела која пружају подршку радној снази, туристичке и културне организације, невладине организације, универзитети и факултети, школе, институти, тела и организације надлежне за заштиту природе, здравствене институције, итд.). У основи прекограничне сарадње лежи сарадња партнера са различитих страна границе који су препознали да имају исти специфичан проблем унутар својих локалних заједница и да је целисходно да сарађују на изналагању решења за тај проблем. Пројектни предлог који ће заједнички израдити мора да буде у складу са циљевима програма прекограничне сарадње две земље (јачање институционалних оквира за развој МСП, развој туризма као кључног сектора привреде у пограничном подручју, унапређивање прекограничне трговинске сарадње и приступа тржиштима, успостављање прекограничне синергије међу организацијама које пружају подршку пословним и трговинским круговинам, одржавање високог квалитета животне средине као економског ресурса и јачање веза између појединаца са обе стране границе), односно, критеријумима јавног позива. Може се рећи да су ти пројекти, осим што производе конкретну корист за локалну заједницу и

мостови јер се кроз међусобну сарадњу на њиховој припреми људи зближавају и спајају.

За програмски период 2007-2013. Европска унија је кроз IPA фондове Србији наменила више од 81 милион евра за пројекте прекограничне и транснационалне сарадње. До сада су успешно окончана два позива за прикупљање пројеката, а до краја 2013. године очекивало се да буде објављен и трећи позив. У првом конкурсном програму прекограничне сарадње Србије и БиХ финансирано је 18 пројеката укупне вредности 3 милиона евра. Вредност појединачних пројеката кретала се у висини од 60.000 до 400.000 евра. Одобрени пројекти тицали су се широког спектра области живота и деловања људи у пограничним областима две земље (заштита животне средине, спорт, туризам, здравство, подршка младима итд.) и повезивали су велики број институција различитог профила.

У новом буџетском периоду 2014-2020. година очекују се да знатно већа средства буду опредељена за земље кандидате за чланство у ЕУ и земље потенцијалне кандидате, а самим тим и за програме прекограничне сарадње ових земаља. Области у којим би општине из Подриња могле пројектно да сарађују, а финансијски потпомогнуте средствима ЕУ дозначеним за програме прекограничне сарадње, су економски развој и искоришћавање економских потенцијала, заштита животне средине и очување природе, природни ресурси, јачање предузетништва, унапређење пољопривреде, рурални развој, развој туризма, енергетика, образовање, истраживање и развој, спорт и култура, унапређење социјалног положаја становништва, запошљавање и институционална сарадња.

II СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПОДРИЊА

1. Природни ресурси

Природни ресурси представљају природна добра која су у функцији, односно која могу да се користе. Природни ресурси (пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште, рељеф, минералне сировине, воде, обновљиви извори енергије), представљају важан потенцијал на коме би требао да се заснива привредни и економски развој овог подручја. Обновљиви ресурси имају моћ регенерације, уколико темпо експлоатације не прелази интензитет обнављања. Необновљиви ресурси су формираны у давној геолошкој прошлости и морају се користити на најрационалнији начин, како би се очували и за будуће генерације. Њихово одрживо коришћење и заштита представљају један од приоритетних циљева развоја подручја Подриња. Одрживо коришћење природних ресурса представља строго планирање и управљање постојећим резервама за потребе привредног развоја. Ефикасно управљање и контролисање представља срж одрживог коришћења природних ресурса.

Рељеф

Дрина са својим притокама пресеца готово читав динарски планински систем. Управо због тога геолошка грађа у сливу ове реке је веома сложена и битно је утицала на изглед рељефа. Од југа ка северу смењују се, у прилично правилном низу, високе, средње и планине ниже висине, почевши од црногорских планина, где су изворишта њених саставница Таре и Пиве и којима доминирају Сињајевина (2.277 m) и Дурмитор (2.520 m), преко Маглића (2.380 m), Јахорине (1.910 m) и Вучевице (1.491 m) у горњем току; затим: Деветака (1.424 m), Јавора (1.537 m), Звијезде (1.675 m), Таре (1.544 m), Јагодње (939 m) и Борање (730 m) у њеном средњем току, до Мајевице (915 m) и Гучева (779 m) у доњем току Дрине, када она прелази у Панонско-посавску низију. У појасу планина средње висине, Дрина пресеца планинске венце и ту се у њеној долини смењују дубоке и дугачке клисуре са мањим проширењима која се обично налазе око ушћа њених притока. Најдуже клисуре су Међеђанска, код ушћа Лима, између Горажда и Вишеграда, која је дугачка 26 km и дубока преко 700 m и Клотијевачка, пре језера Перућац, дугачка 38 km и дубока до 1.000 m.

Највећи део слива лежи у пределу централних Динарида који су изграђени од палеозојских и мезозојских стена. Једино подрињске планине Цер и Мајевица припадају унутрашњим Динаридима где су палеозојске и тријске стене већим делом прекривене неогеним и квартарним седиментима. У сливу је заступљена типична блоковска тектонска структура, састављена од три велика и бројних мањих блокова, растављених раседним пукотинама. Од стена у сливу Дрине највеће распрострањење имају палеозојски шкриљци и пермо-тријаски пешчари са интрузијама магматских стена (гранити, андезити, габро). Мезозојски кречњаци захватају преко 30% слива. Идући од севера према југу у

сливу се смењују тријаски, јурски и кредни кречњаци и доломити, што је вероватно у вези са тектонском еволуцијом овог простора у коме су заступљени блокови континенталне коре. Низводно од Лознице доминирају неогени и квартарни језерски и речни седименти на којима је образована огромна плавинска лепеза Дрине на ушћу у Саву.

Водни потенцијал

Дрина, Тара и Пива и више притоке њеног горњег тока припадају рекама снежно-кишног режима динарско-македонске варијанте, а то значи да се највећи протицаји јављају у мају и априлу. Иако је период великих вода на Дрини дуготрајан јер се топљење снега на планинама врши постепено, катастрофалне поплаве нису честе. Високо стање воде може да се јави и у јесен, најчешће у новембру, услед обилних јесењих падавина.

Количина падавина у сливу Дрине се смањује низ ток, мада не правилно. Планински предели слива високи преко 2.000 м.н.м. примају 2.000 – 3.000 mm атмосферског талога. Средње планине, тј. до Фоче, око 1.400 mm, а ниске од 700 до 1000 mm атмосферског талога. Посматран у целни, слив Дрине у просеку прима годишње 1.030 mm падавина и по томе он је богат водом. Зато Дрина и њене веће притоке располажу знатним протицајима.

Просечни протицај Дрине на ушћу у Саву износи 395 m³ у секунди, тако да је Дрина највећа притока Саве, како по количини воде, тако и по површини слива и дужини тока. Најзначајније притоке Дрине су: Лим са учешћем у протицају 28,6%, Тара 19,5%, Пива 18,7%, Ђехотина 5,6%, Дрињача 5,3%, Прача, 5,3%, Сутјеска 3,3, Јадар 2,5%, Рзав 2,0% и остале 9,2%. Веће притоке са леве стране су: Сутјеска, Бистрица, Прача, Дрињача и Јања, а са десне: Ђехотина, Лим, Рзави Јадар.

Хидроенергетски потенцијал Дрине и њених притока је давно уочен. Основна одлика њеног сливаје богатство атмосферском водом. Уједначен годишњи и вишегодишњи протицај, значајан пад уздужних речних профила и кањонасто-клинурост склоп неких речних долина погодан је за изградњу моћних бетонских брана, иза којих се формирају вештачка језера. Осим оних које су већ изграђене постоје и пројекти за изградњу нових. По хидроенергетском потенцијалу Дрина нема премца на Балкану али, истовремено, она има апсолутни примат по неискоришћености своје хидроенергије. Утврђене могућности коришћења технички неискоришћеног хидроенергетског потенцијала слива реке Дрине који припада Републици Српској, а који се може искористити на хидроелектранама снаге веће од 10 MW износи 3,626.2 MW, а у Републици Србији укупна снага на хидроелектранама која се користе износи 1,302.50 MW (Дринско – Лимске ХЕ)¹.

¹ www.dlhe.rs - Drinsko – Limske Hidroelektrane

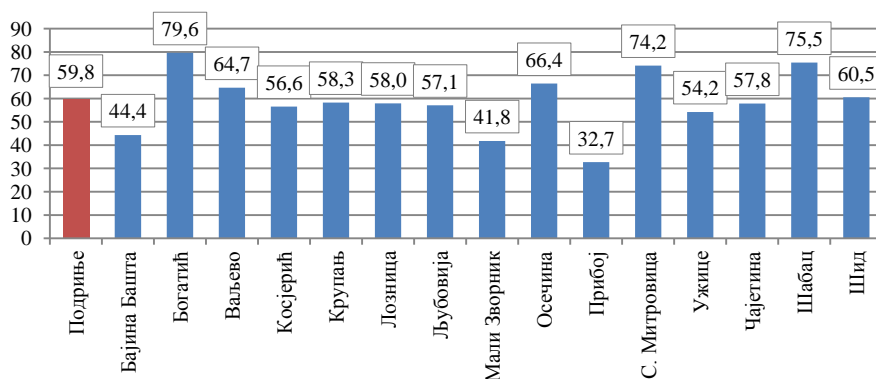
С обзиром да су режими вода у сливу реке Дрине просторно и временски веома хетерогени, свака концепција оптималног коришћења је подразумевала изравнавање протока преко великих акумулација, па је у том циљу у сливу Дрине изграђено 9 акумулација укупне запремине $2,220 \times 10^6 \text{ m}^3$ воде, првенствено у енергетске сврхе.²

Пољопривредне површине

У Подрињу на подручју Србије пољопривредној производњи је намењено је 494.145 ha пољопривредног земљишта, односно 59,8% укупне територије. У складу са геофизичким условима, удео пољопривредних површина у укупним је просторно издиференциран. Најнижи је у општини Прибој (32,7%), а највиши у Сремској Митровици, Шапцу и Богатићу, где више од 70% чине пољопривредне површине. Оранице и баште чине 66,5% укупних пољопривредних површина, воћњаци 7,5%, виногради свега 0,2%, а травнате површине (ливаде и пашњаци) 31,5%. Доминантан удео ораница и башта простира се у равничарским и долинско-котлинским деловима, односно, у северним деловима Подриња. У овим деловима Подриња преовлађује најплодније пољопривредно земљиште, погодно за интензивну ратарско-повртарску производњу. Општине са највећим учешћем ораница и башта у пољопривредном земљишту су: Богатић (91,5%), Шид (91,3%) и Сремска Митровица (90,8%), а следе Шабац (89,4%) и Лозница (80,1%). Брдовита подручја су погодна за развој воћарства, док се у брдско-планинским пределима Подриња простиру велике површине ливада и пашњака. За узгој воћа најбоље земљиште је у Осечини (15,1%), Ваљеву (13,4%), Косјерићу (12,9%) и Крупњу (11,6%). Висока заступљеност ливада и пашњака присутна је у вишим пределима Подриња: Чајетина (88,2%), Прибој (71,3%), Ужице (63,4%) и Бајина Башта (62,1%) где постоје изузетни услови за органску сточарску производњу.

² www.henadrini.com - ЗП“Хидроелектране на Дрини“а.д. Вишеград

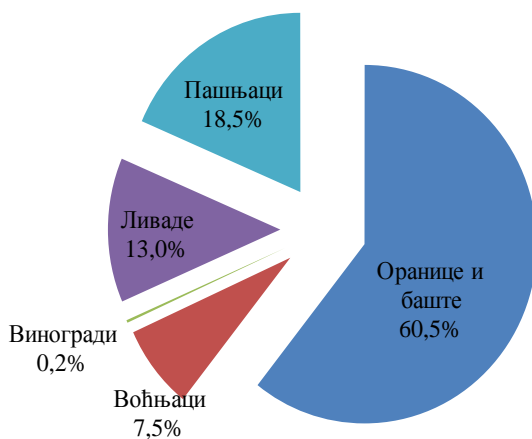
Графикон 1: Учесће пољопривредних површина у укупним површинама по општинама 2011. (Република Србија)

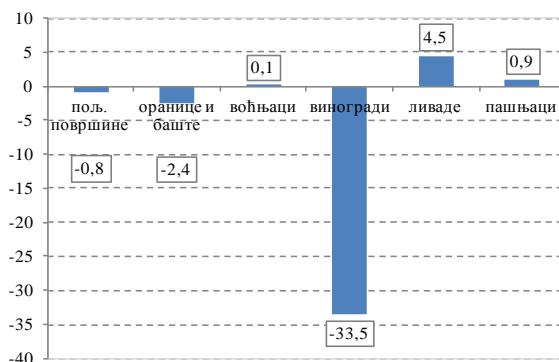
Извор: МП-истраживање, РЗС

Током последње две деценије на подручју Подриња (Република Србија) укупне пољопривредне површине смањене су за 4.235 ха, што представља смањење од 0,8%. Ораничне површине су смањене за 7.470 ха (2,4%), а виногради за 585 ха (33,5%), док су увећане површина под воћњацима (20 ха или 0,1%), ливаде (2.739 ха, 4,5%) и пашњаци (823 ха, 0,9%). Главни узроци ових промена представљају заузимање најплоднијих земљишта у грађевинске и друге непољопривредне сврхе, недовољна економска мотивисаност за бављење пољопривредном производњом, депопулација и старење изражено у сеоским подручјима и институционални и економски проблеми приватизације и реструктурирања агроиндустријских комбината.

Графикон 2: Структура пољ. површина 2011. (Подриње Србија)

Графикон 3: Промена у начину коришћења
1991-2011. (Подриње Србија)

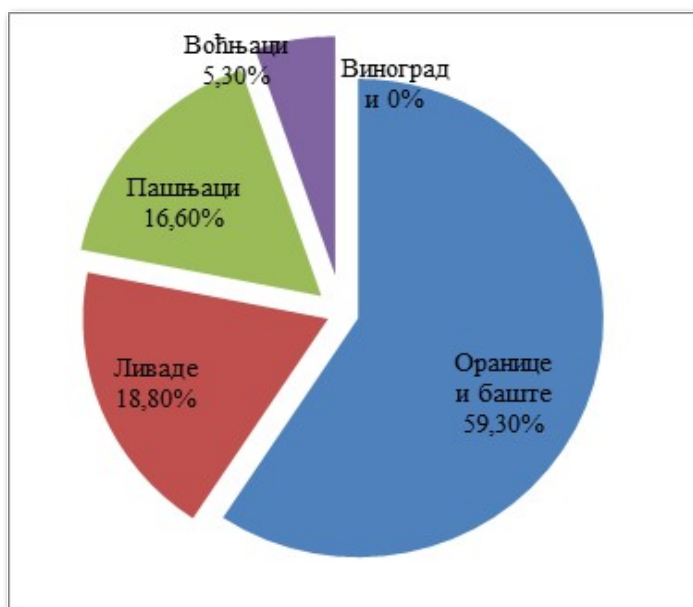

Извор: МП-истраживање, РЗС

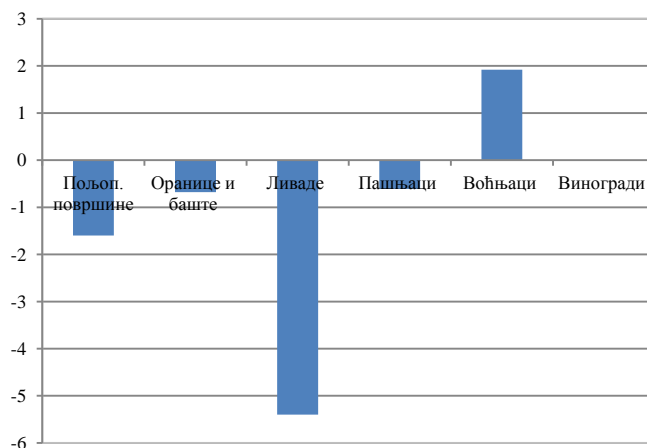
У власничкој структури *пољопривредних површина* преовлађују породична пољопривредна газдинства (92,6%), док се у поседу привредних друштава и задруга налази 7,4% пољопривредних површина.

У 2011. години од укупно 981.000 ха пољопривредних површина на подручју Републике Српске оранице и баште обухватају удео од 59,3%, ливаде заузимају 18,8%, а пашњаци 16,6%, док је свега 5,3% површине под воћњацима.

Графикон 4: Структура пољ. површина 2011.
(Подриње Република Српска)

Графикон 5: Промена у начину коришћења пољ. површина 2003-2011
(Подриње Реп. Српска)

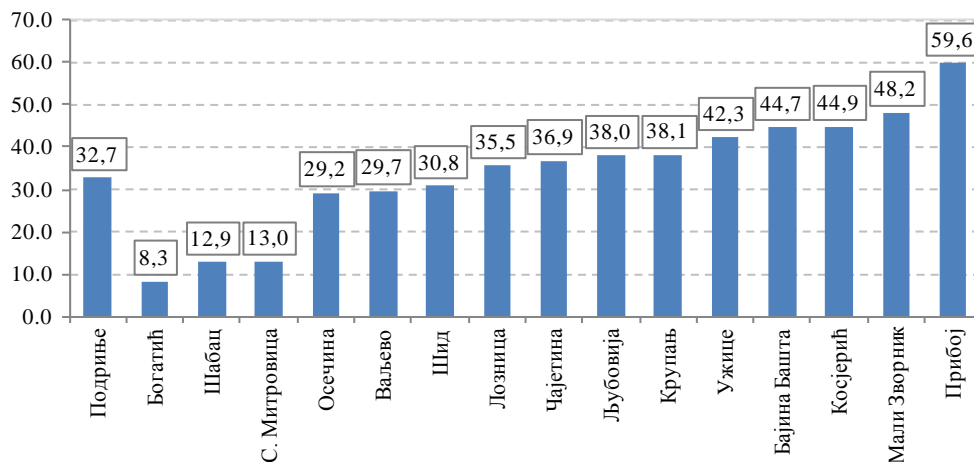
Извор: РЗС Републике Српске

У периоду од 2003. до 2012. укупне пољопривредне површине на подручју Републике Српске, смањене су за 16.000 ха или 1,7%. Највеће смањење уочава се код површина под ливадама, и то за 10.000 ха односно 5,4%. Ораничне површине су смањене за 4000 ха или 0,7%, површине пашњака за 0,6% док су површине под воћњацима повећане за 1,9%. Од 2009. уочава се тренд стагнације пољопривредних површина услед смањења површина под ораницама и баштама (које чине 59,3% укупних пољопривредних површина Републике Српске). У погледу власничке структуре пољопривредних површина и у Републици Српској доминантна су породична пољопривредна газдинства.

Шуме

У Подрињу (Србија) под шумом се налази скоро 270.000 ха, што представља 32,7% њене укупне површине. Шумовитост је просторно издиференцирана и варира у зависности од карактеристика терена. У Подрињу је најшумовитија општина Прибој (59,6%), следе Мали Зворник (48,2%), Косјерић (44,9%) и Бајина Башта (44,7%). Најмање површине под шумом налазе се у најнижим деловима Подриња – Богатић (8,3%), Шабац (12,9%) и Сремска Митровица (13%).

Графикон б: Шумовитост Подриња 2011. (Република Србија)

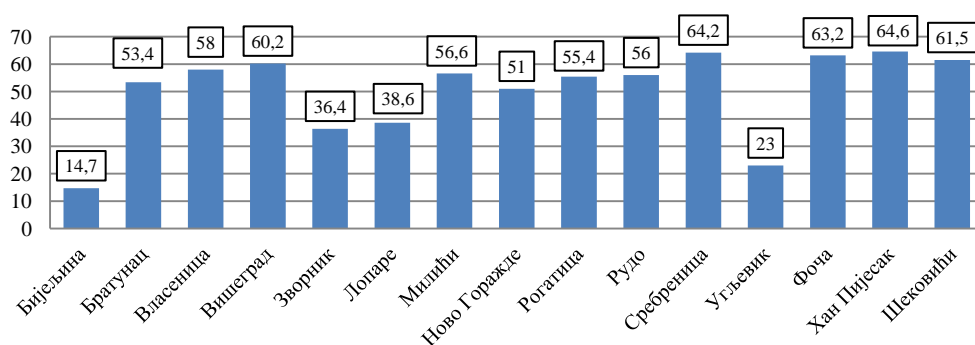
Извор: МП-истраживање, РЗС

Шумовитост по становнику Подриња износи 0,42 ха. У односу на 1991. годину шумовитост овог подручја увећана је за 2,7% (7.154 ха). У Бајиној Башти, Малом Зворнику, Прибоју и Ужицу смањене су површине под шумом, док је у осталим општинама забележено повећање. Разлоге повећања шумовитости, осим редовног годишњег пошумљавања, треба тражити у смањењу броја становника у руралним срединама, посебно брдско-планинског подручја, па све до одумирања и престанка екстензивне аграрне производње у том појасу. При томе се мора имати у виду и степен (не)ажурности вођења катастарских књига, посебно кад је у питању актуелна категорија начина коришћења земљишта.

У нижим деловима, а делимично и у средњим деловима преовлађују углавном листопадне шуме (црни град, цер, црни јасен белограбић, храст, буква, бели јасен и др), док се на вишим висанама срећу црни бор, бели бор, смрча и јела. За ово подручје најкарактеристичнија је мешовита шумска заједница на Тари, где реликтна стара мешовита шума обухвата: букву, јелу, смрчу, црни и бели бор и Панчићеву оморику. У овој шуми има и горског јавора млеча, планинског бреста, јасике, брезе, белог и црног јасена, граба, грабића, планинске иве, јаребике, мукиња и др.

Укупна површина шума и шумског земљишта Републике Српске према подацима Катастра шума и шумског земљишта износи 1.282.412 ха, или 51,7% од укупне површине Републике Српске. На подручју 15 општина Подриња под шумом се налази 313.219 ха, што представља 29,8% његове површине. Шумовитост Подриња по становнику износи 1,09 ха и већа је од просека Републике Српске за 0,39 ха.

Графикон 7: Шумовитост Подриња 2011. (Република Српска)

Извор: РЗС Републике Српске

Најшумовитије су општине Хан Пијесак (64,6%), Сребреница (64,2%), Фоча (63,2%), Шековићи (61,5%), Вишеград (60,2%), Власеница (58,0%), Милићи (56,6%), Рудо (56,0%) и Рогатица (55,4%). Најмање површине под шумом су на подручју општине Бијељина (14,7%) и Угљевик (23,0%). У структури шума заступљени су јела, смрча, бели и црни бор, оморика, храст цер, буква граби др.

Минералне сировине

Металичне минералне сировине

Од металичних минералних сировина у Подрињу најзначајније је антимоноско лежиште „Зајача“, које је тренутно затворена, али после обављене приватизације очекује се обнављање производње, као и олово-цинкано лежиште „Велики Мајдан“ код Љубовије, где је почела производња после дугогодишњег застоја. Подручје Подриња располаже значајним металично минералним ресурсима који нису довољно истражени. Руде мангана регистроване су у подручју планине код Шековића и Рудог, али данас нема експлоатације и прераде руде мангана у Републици Српској. Олово-цинкове руде на овом подручју се везују за неколико мањих налазишта на подручју општине Фоча (Копилови, Среденик, Робовићи, Јеловац, Селиште, Рајковићи и Руднице) и Братунац. На подручју Сребренице регистрован је велики број олово-цинкових жила које су просторно размјештене у облику лепезе. Експлоатација се одвија у руднику Сасе. Током истражних радова у рудном подручју Сребренице нађене су кварцне жиле са антимоном, и минералима као што су галенит, сфалерит, пирит, марказит итд. Економски значајније налазиште руде антимонона је Подхрусањ удаљен око 5 km од Горажда. Налазишта манганске руде се налазе на локалитету Брезовица и Мочевећи у општини Братунац и на локалитету Слађеновићи у општини Фоча. На подручју

Вардишта (Вишеград) се на више милиона процјењују тона никлоносне руде гвожђа. Налазишта боксита се налазе на подручју општине Милићи (лежиште Црвене Стијене, Подбраћан и Браћан) и Сребреница (лежишта Костури и Шумарница).

Неметаличне минералне сировине

На простору подрињских општина у Републици Србији рударство је заступљено и кроз експлоатацију неметаличних минералних сировина (камен, глина, итд.). Ова минерална сировина је оверена на 50 локација. Код неметаличких минералих сировина највећу перспективу имају делимично истражена лежишта магнезита на Златибору (Чавловац, Масница, Словићи и Стубо). Постоји, међутим, један број појава тзв. 'мрежастих' магнезита које нису ни довољно истражене нити се експлоатишу из разлога што нису решени технолошки проблеми сепарације руде из оваквих лежишта. Перспективни простори за даља истраживања и проширење постојећих резерви ове минералне сировине обухватају перидотитске или серпентинитске масиве Златибора, Маљена и Сувобора. Постоји лежиште барита „Бобија” код Љубовије, међутим за овај неметал не постоји довољна потражња. Флуоритско лежиште Равнаја у Подрињу је приватизовано и очекује се почетак експлоатације. Последњих година постоји велико интересовање за борне минерале, нарочито после проналаска новог борног минерала-јадарита са високом концентрацијом литијума (Li) у Јадарском неогеном басену. Резерве борних минерала (илитијума) у Јадарском неогеном басену код Лознице процјењују се на неколико стотина милиона тона. Сматрају се највећим новооткривеним минерално-сировинским потенцијалом у Србији, од којег се у наредним годинама много очекује. Цементни лапорци је најзначајнија сировина за производњу грађевинских материјала. Позната су лежишта из којих се сировином снабдева цемента у Косјерићу.

Неметаличне минералне сировине су присутне на подручју већег броја локалних заједница Подриња (Град Бијељина те општине Угљевик, Хан Пијесак, Рогатица, Вишеград, Милићи, Фоча, Рудо, Зворник, Братунац и Лопаре). Лежишта техничког грађевинског камена кречњака се налазе на локалитетима Зворник (Јошаница, Жлијебац, Пилица), Лопаре (Мићино Брдо), Милићи (Градина), Рудо (Варде), Рогатица (Дуб), Угљевик (Баљак), Хан Пијесак (Садилев Чаир и Јеловци). На подручју Вишеграда се налазе велике резерве кречњака и еруптивних стијена које се могу користити као технички грађевински камен. Налазишта цигларске глине су на локалитетима Обријеж (Бијељина), Пукиш (Лопаре), а опекарске глине на локалитетима Улице (Зворник) и Ковањ (Рогатица). Каолинска глина је присутна на локалитетима Братунца (Смољве и Борић).

На подручју Власенице су лежишта кварцита (Јефтићи), бигара и бигарског пијеска (Краљева Гора), а на подручју општине Зворник кварцног пијесак

(Бијела Стијена). Подручје Сребренице располаже налазиштима украсног камена дацита (Гостиљ) као и општина Братунац (Чауш). Значајна налазишта енергетске минералне сировине угља су на подручју Угљевика (Богутово Село, Баљак, Угљевик Исток, Глиње, Јањари и Атмачићи), Фоче (Миљевина) и Лопара (Пељаве, Делићи и Тобут).

Геотермалне воде

Према резултатима геотермалних истраживања заинтензивно коришћење термалних вода у агро и аквакултури, као и затоплификацију насеља најбоље су могућности у Мачви јер је дубина до резервоара 400-600 m, а температура воде 80°C. Прелиминарне анализе показују да је на бази експлоатације термалних вода у Мачви могућа топлификација градова: Шабац, Сремска Митровица, Лозница и Богатић са укупно око 150.000 становника.³ Подручје Подриња располаже значајним минерално-сировинским ресурсима који нису до краја истражени. То се прије свега односи на енергетске минералне сировине, металичне минералне сировине, неметаличне минералне сировине, као и термалне и термоминералне воде. Проведена истраживања показују да геотермалне воде Подриња имају потенцијал за употребу у аквакултури и агрокултури, те за гријање насеља.

Оцена експлоатационих резерви термалних вода и геотермалне енергије које се могу експлоатисати из резервоара хидрогеотермалног ситсема „Мачва” још није завршен. По нашем мишљењу из резервоара од кречњака и доломита на подручју Мачве је могуће експлоатисати минимално 300 l/s, а максимално 1500 l/s термалне воде са температуром од 75°C или са термалном снагом одминимално 150 MW, односно, 500 MW. Ова прогноза је израђена на основу пространства резервоара од око 800 km², његове велике дебљине и његових изванредних хидродинамичких карактеристика. Израдом бунара великог пречника може да се оствари пад притиска у резервоару на целом подручју Мачве. На тај начин доћи ће до изражаја ефекат обнављања геотермалне енергије у резервоару. Другим речима, терестрични топлотни ток унесе годишње око 2500 x 10¹² W геотермалне енергије у резервоар, а са експлоатацијом од 150 MW у току грејног периода (без реинјектирања) се изнесе око 2300 x 1200 W геотермалне енергије.

Кондуктивна геотермална аномалија у неогеним седиментима у централном делу Мачве, и испод ње хидрогеотермална конвективна аномалија у веома карстификованим тријаским кречњацима су највеће такве аномалије у Панонском басену. Садашње прогнозе добијене на основу хидрогеотермалног модела показују да је могућа интензивна експлоатација и коришћење геотермалне енергије са термалном снагом од најмање 150 MW.⁴

³ Прилог је урађен на основу *Просторног плана Републике Србије од 2010. до 2020. године*.

⁴ *Извор: Хидро и геотермални модел Мачве*, Мића Мартиновић, Рударско-геолошки факултет, Институт за хидрогеологију, Лабораторија за геотермалну енергију.

На локалитетима Бијељине и Вишеграда регистроване су појаве истицања топлих вода. У експлоатацији су бушотине у бањи Дворови и Слобомиру, температуре око 75°C. На подручју Вишеградске бање око 50% расположивих капацитета се користи у бањске сврхе. Са аспекта истраживања термалних вода интересантно је и подручје потока Узамница, недалеко (низводно) од преградног места ХЕ Вишеград. Изузевши Вишеградску бању нема других додељених истражних права нити концесија на експлоатацију геотермалне енергије. Минералне воде су присутне на локалитетима Рогатица и Сребреница, а експлоатације минералне воде се врши у Козлуку (Витинка).

Флора и фауна

Флора и фауна речног слива Дрине је веома разноврсна и богата, а на појединим местима одликује се присуством ендемитета и реликата. Управо овај природни потенцијал слива Дрине и Подриња још је један од великих и недовољно искоришћених потенцијала Србије и Републике Српске. Планина Тара је, на пример, због свог значаја за екологију, проглашена за Национални парк. У њему су до сада регистроване 53 врсте сисара, 153 врсте птица и преко 1000 биљних врста, 34 шумске и 9 ливадских асоцијација, што представља трећину флоре Србије. На Тари се налази и Панчићева оморика, која је значајна како за Тару тако и за Србију, коју карактерише тридесетак метара високо, витко и право стабло са пирамидалном крошњом и танком кором црвеносмеђе боје. Она је реликт флоре Европе.

У нижим деловима Подриња, а делимично и у горњим, налазе се углавном листопадне шуме међу којима се издвајају бјелограбић, црни граб, цер, црни јасен. У кањонима се налазе мезофилне шуме букве, граба, белог јасена, итд. У кањонима Таре и Комарнице среће се и црни бор (*Pinus nigra*), те шуме белог бора помешане са смрчком и јелом. На висинама преко 2000 м, услед неповољних услова јавља се жбунаста вегетација. У шумским пространима горњег слива реке Дрине срећу се животиње које су или проређене или их више нема у многим деловима Европе (медвед, вук, дивокоса, дивља мачка, лисица, куна златица, јазавац, дивља свиња, срна, видра, зец), као и птице (сури орао, орао змијар, сиви соко, велики тетреб, шумска шљука, јаребица камењарка и белоглави суп (*Gyps fulvus*)).

Кањон Дрине са притокама има локалитете пелидемичних биљних заједница где су налазишта са преко тридесет дрвенастих и преко стотину зељастих биљака на површини од свега 4 ара и то представља европски феномен. У осталим шумама Европе су доминантне шумске биоценозе где преовлађују једна или две биљне врсте. Дрина, као и њене притоке, богата је рибом. У свом горњем току Дрина има одлике планинске реке, а у доњем, посебно низводно од Лознице Дрина је низијска река, па стога у њој има врста риба које одликују како планинске тако и низијске реке. У горњем току до Вишеграда има младица, пастрмки, мрена, шкобаља, кркуша, кленова, липљена и пешева. Од Вишеграда низводно могу се пронаћи и штука, сом, манић, црвенперка. У свом доњем току има још и деверике, лињака, караша, итд.

Уз Дрину и њену околину могу се пронаћи биљке и животиње које представљају ендемите Балкана, као што су: жалосни струпник, халачија, паштричка облоглавка, босанска дивизма, дервентски различак или пријатна кандилка. Од 47 врста из 14 породица риба, колико их има Дрина, у ендемичне спадају; светлица, која настањује горњи ток код Фоче и црнка, која је нађена у Засавици, остатку старог тока Дрине код Мачванске Митровице. У сливу Дрине живи и једна ендемична врста пауколиких животиња, псеудоскорпија (*Chithonius rancisi*), која је, такође, добила име по Јосифу Панчићу. Пронађена је у једној пећини код Перућца и одликује је велика (терцијарна) старост. У балканске ендемите спада и неколико врста стонога које насељавају пећинске локалитете у Подрињу, од којих су четири типа такође терцијарни реликти. За Панчића се везује и први налаз једне ретке врсте птица у Србији, пузгавца, коју је родоначелник наше биологије открио на стрмим кршевима Гаминске реке у Подрињу. Развијена је и орнитофауна па се могу срести колоније дивљих патака и још десетак других врста птица, које обично насељавају простор око плићака и спрудова или се неко време ту задржавају.

2. Привредна развијеност

2.1. Пословна активност

На територији Подриња пословало је преко 51.000 привредних субјеката уз ангажовање скоро 140 хиљада радника. Значајан развојни потенцијал Подриња су предузетници који са 2/3 (76%) учествују у броју привредних субјеката и са преко 1/3 (36%) у запослености привреде Подриња. Привреда Подриња у 2012. години⁵ пословала је рентабилно и остварила позитиван нето финансијски резултат од 138,5 мил. ЕУР - остварена добит (303,0 мил. ЕУР) је за 1,8 пута већа од исказаног губитка (164,5 мил. ЕУР). Међутим, због успорених транзиционих реформи, пре свега незавршеног процеса приватизације, реструктурирања и стечаја нерентабилних предузећа, развој привреде Подриња оптерећен је високом задуженошћу (укупне обавезе су за 5,3% веће од вредности капитала) и кумулираним губицима (36,7% вредности капитала).

Опдељујући утицај на финансијске перформансе Подриња имају три сектора: Трговина на велико и мало, Прерађивачка индустрија и Грађевинарство – 5.034 предузећа (66,5%), запошљавају 2/3 радника и генеришу 68,2% БДВ, 81,4% прихода, 75,3% добити и 76,7% губитка регије.

На неразвијеност и неконкурентност Подриње указује техничко технолошка структура Прерађивачке индустрије – преко 80% БДВ Прерађивачке индустрије остварено је у ниско и средње ниско технолошким гранама (производња прехранбених производа, производња основних метала, производа металних производа, осим машина и уређаја и производња коже и предмета од коже).

Привредна активност Подриња опредељена је резултатима пословања сектора малих и средњих предузећа. У сектору МСП послује 7.523 предузећа (99,4%),

⁵ Због необједињене и неусаглашене методологије праћења резултата пословања предузетника, анализа резултата пословања Подриња не обухвата предузетнике.

запослено је 63.458 радника (71,2%), располажу са 55,4% капитала, стварају 74,9% добити и 89,7% губитка нефинансијског сектора Подриња.

Рентабилно пословање сектора МСП (79,3 мил. ЕУР – 57,2% нето финансијског резултата привреде), прати изнад просечна задуженост (укупне обавезе за 38,3% веће од вредности капитала) и високи кумулирани губици (46,0% вредности капитала), док је стопа изгубљеног капитала 37,7% (29,7% у привреди Подриња). Неповољне перформансе пословања сектора МСП опредељују микро и мала предузећа. Средња предузећа (269 или 3,6% МСП), запошљавају 43,1% радника, стварају по 1/3 добити и губитка и 1/5 позитивног нето финансијског резултата сектора МСП.

Концентрација и доминантан утицај на резултате пословања сектора МСП је, као и у привреди, у секторима Трговина на велико и мало, Прерађивачка индустрија и Грађевинарство. Међутим, док је Прерађивачка индустрија Подриња остварила позитиван нето финансијски резултат од 41,8 мил. ЕУР, МСП Прерађивачке индустрије услед нерентабилног пословања микро (-6,2 мил. ЕУР) и малих (914,3 хиљ. ЕУР) предузећа остварила су нето финансијски резултат у вредности од само 677,7 хиљ. ЕУР.

Привредни развојни центри Подриња су већи градови – Шабац, Бијељина, Ваљево и Ужице.

2.1.1. Пословни резултат

У Подрињу у 2012. години пословало је 51.508 привредних субјеката са 139.240 запослених. У Подрињу Републике Србије и Републике Српске доминантни су предузетници који у укупном броју привредних субјеката учествују са 87,3% (Република Србија) и са 71,7% (Република Српска), уз ангажовање 36,9% и 33,9% укупно запослених, респективно

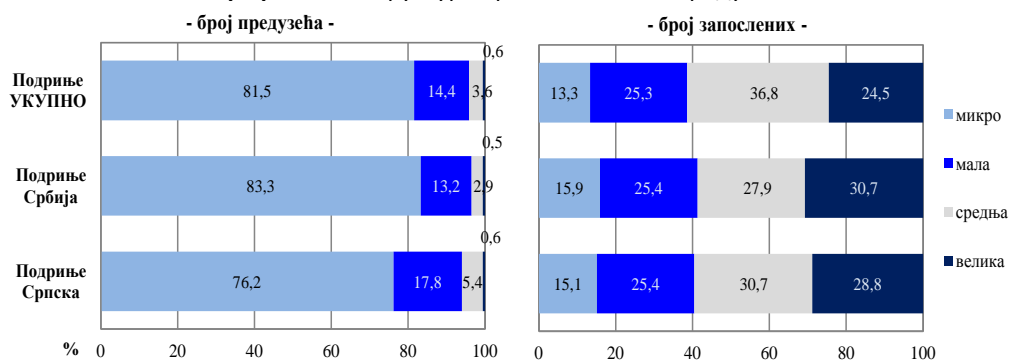
У оквиру предузећа (без предузетника) Подрињу Републике Србије и Републике Српске најзаступљенија су микро предузећа са учешћем од 83,8% и 76,2% респективно, док је у општинама Подриња Републике Србије највише запослено у великим предузећима (30,7%), а у општинама Подриња Републике Српске у средњим предузећима (36,8%).

Табела 2: Број предузећа и запослених у Подрињу 2012.

	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСП	Велика	Укупно
Број предузећа							
Подриње - Србија	39.194*	4.739	752	167	5.658	31	44.883
Подриње - Српска	4.749**	1.429	334	102	1.865	11	6.625
ПОДРИЊЕ, укупно	43.943	6.168	1.086	269	7.523	42	51.508
Број запослених							
Подриње - Србија	35.858*	9.760	15.568	17.120	42.448	18.846	97.152
Подриње - Српска	14.247**	3.710	7.046	10.254	21.010	6.831	42.088
ПОДРИЊЕ, укупно	50.105	13.470	22.614	27.374	63.458	25.677	139.240

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР; *РЗС-Саопштење СР 10 и Саопштење ЗП 20; **РАРС Пореска управа

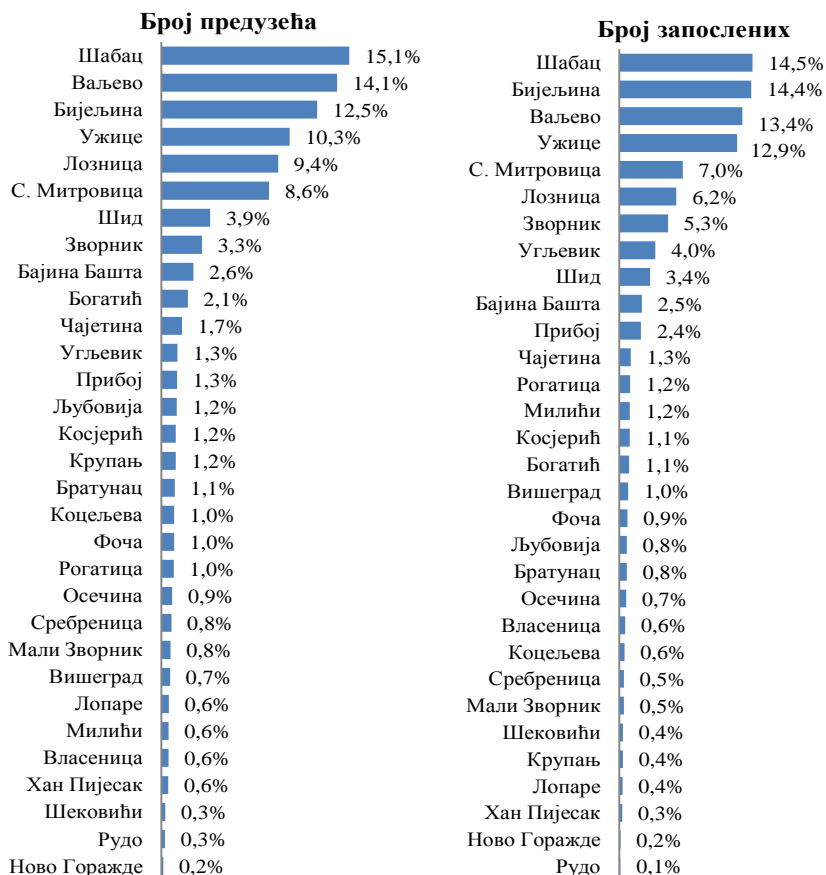
Графикон 8: Структура према величини предузећа

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Предузећа из Србије опредељују пословање у подрињској области са учешћем од 75,2% у броју привредних субјеката и 68,8% у броју запослених, али чине свега 6,1% укупних предузећа и запослених Србије. С друге стране, Подриње је веома значајно за Републику Српску с обзиром да 1/5 предузећа и са исто толико запослених обавља своју пословну активност на овом подручју.

Графикон 9: Учешће по општинама 2012. (Подриње укупно = 100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

И према исказаним финансијским показатељима **предузећа из Србије доминирају на подручју Подриња**, али је њихов утицај на остварене резултате Србије минималан (од 3-6%). Ипак, развој овог подручја је и те како значајан за Републику Србију, због чињенице да Подриње заузима 9,3% укупне површине, на којој живи 8,9% укупног становништва и где постоје природни услови и развојни потенцијали за достизање већег степена пословне активности.

Подрињска предузећа Српске имају много већи утицај на развој Републике Српске (учешће од 12-18% у укупним резултатима, у кумуларном губитку преко 30%), али и овде постоје услови за остваривање бољих и значајнијих резултата, с обзиром да се на подручје Подриња односи око 25% укупне површине где је, према попису 2013. године, сконцентрисано 25,6% становништва.

Табела 3: Резултати пословања предузећа Подриња 2012.

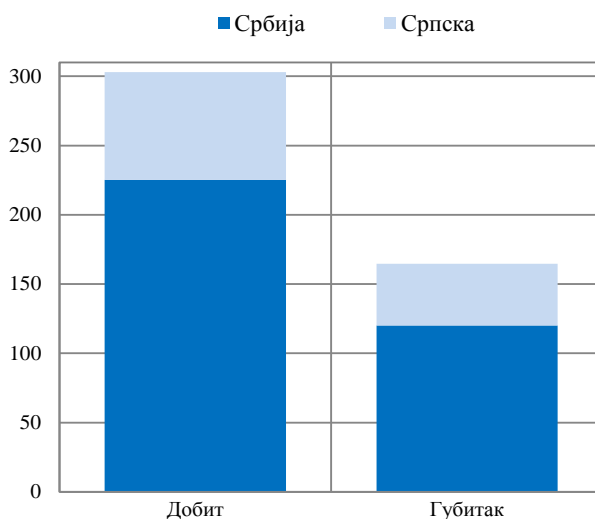
индикатор	ПОДРИЊЕ			Учешће у Републици	
	у 000 ЕУР	Учешће у %		% општина Србије	% општина Српске
		општине Србије	општине Српске		
Стална имовина	4.557.272	65,2	34,8	4,8	12,4
Капитал	4.016.910	66,8	33,2	5,5	12,9
Кумулирани губитак	1.474.218	49,2	50,8	3,3	31,2
Укупне обавезе	4.228.046	72,6	27,4	4,7	14,8
Укупан приход	6.174.444	74,9	25,1	6,0	16,9
Нето добит	303.026	74,3	25,7	5,9	17,4
Нето губитак	164.550	73,0	27,0	2,7	11,8
БДВ	1.111.348	69,8	30,2	5,4	16,8

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

2.1.2. Добит и губитак

Укупан нето финансијски резултат (НФР) у 2012. години на нивоу Србије је негативан, док у области Подриња предузећа послују рентабилно. С друге стране, у Српској позитиван резултат је остварен како на укупном тако и на нивоу Подриња, чија предузећа имају опредељујући утицај на висину оствареног финансијског резултата (47,6%). **Укупан нето финансијски резултат предузећа Подриња у 2012. години је позитиван и износи 138,5 мил. ЕУР, при чему је 75,8% остварено у предузећима на подручју Србије. Остварена добит је за 84,1% већа од исказаног губитка и чини 4,9% укупног прихода предузећа Подриња.**

Графикон 10: Добит и губитак предузећа Подриња 2012.

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

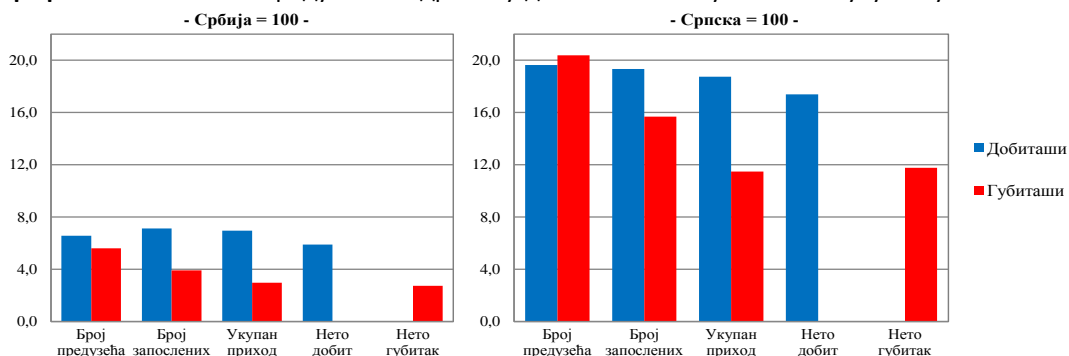
Позитиван финансијски резултат је исказало 4.644 предузећа Подриња (61,4%), са близу 70.000 запослених (76,4%), на која се односи 87% укупног прихода Подриња. Насупрот томе, 2.420 предузећа Подриња (32%) су нето губиташи, који упошљавају преко 20.000 или 23,5% радника и остварују 13% укупног прихода на подручју Подриња. Код осталих 501 предузећа са 79 запослених исказан је нулти финансијски резултат.

Табела 4: Добиташи и губиташи Подриња 2012.

индикатор	Број предузећа	Број запослених	Укупан приход*	Добит*	Нето губитак*	НФР*
ПОДРИЊЕ, укупно	7.565	89.135	6.174.444	303.026	164.550	138.476
добиташи	4.644	68.115	5.373.084	303.026	0	303.026
губиташи	2.420	20.941	799.920	0	164.550	-164.550
нулти финан. резултат	501	79	1.440	0	0	0

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР; * у хиљ.ЕУР

Графикон 11: Учешће предузећа Подриња у добитацима и губитацима укупно у %

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

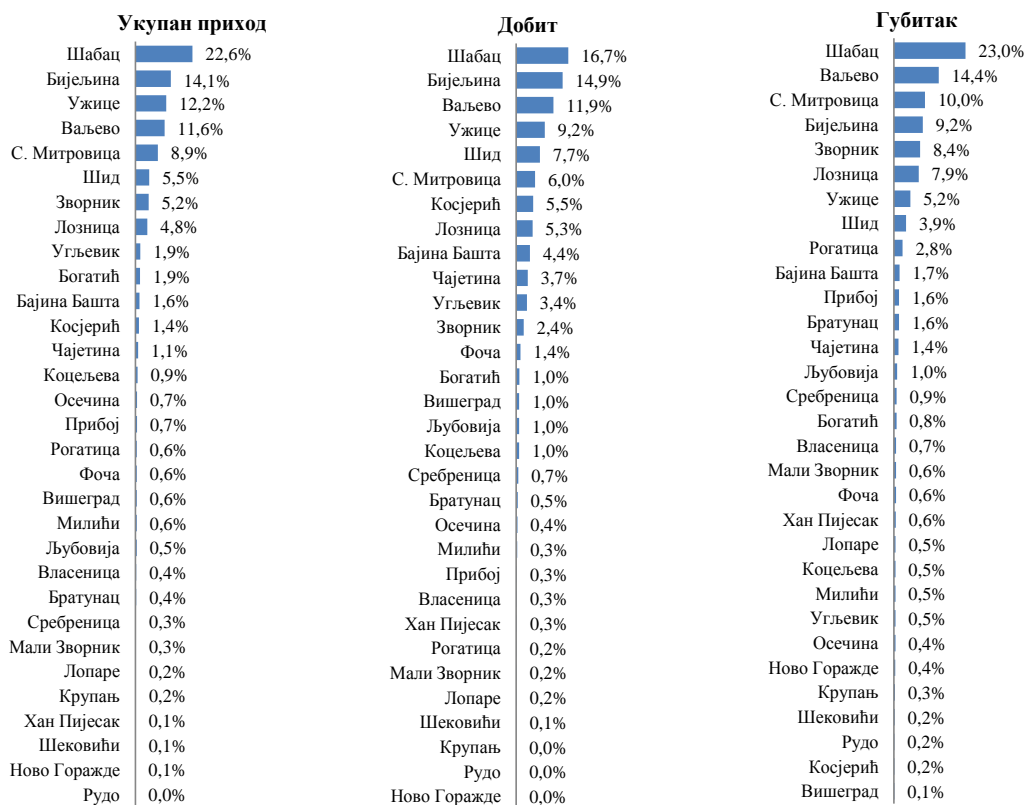
На основу стопе нето финансијског резултата идентификује се ефикасност предузећа у управљању трошковима. Иако је стопа добити рентабилних предузећа вишеструко мања од стопе губитака, предузећа Подриња су у 2012. години на укупном нивоу покрила своје расходе и трошкове пословања. Стопа нето приноса на укупна средства показује да су предузећа на сваких 100 ЕУР укупно ангажованих средстава остварила 1,6 ЕУР добити (добиташи 4,6 ЕУР), односно, на 100 ЕУР уложеног капитала 3,4 ЕУР добити (добиташи 8,6 ЕУР). Распожива средства нерентабилних предузећа нису довољна за покриће њихових трошкова пословања, па на сваких 100 ЕУР уложених укупних и сопствених средстава нето губиташи стварају 8,0 ЕУР и 32,6 ЕУР губитка, респективно.

Табела 5: Показатељи рентабилности Подриња 2012.

	НФР, у мил. ЕУР	Стопа добити/губитка	Стопа приноса	
			на укупна средства	на сопствена сред.
ПОДРИЊЕ, укупно	138,5	2,2	1,6	3,4
добиташи	303,0	5,6	4,6	8,6
губиташи	-164,5	-20,6	-8,0	-32,6

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Графикон 12: Учешће по општинама 2012. (Подриње укупно = 100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

2.1.3. Задуженост и кумулирани губици

Зависност од туђих извора средстава и нагомилани губици из претходних година оптерећују пословање предузећа на свим регионалним нивоима. **Укупне обавезе предузећа Подриња за 5,3% превазилазе вредност капитала,** што онемогућава постизање бољих финансијских резултата и јачање њихове

финансијске стабилности. Ситуација је још неповољнија када се посматра сопствени капитал од којег су обавезе подрињских предузећа веће 21,3%.

На високу задуженост укупног Подриња утичу, пре свега, предузећа из Србије (мало повољнија позиција у односу на републички просек), док предузећа у Српској расположивим средствима на страни активе покривају своја укупна дуговања.

Табела 6: Показатељи задужености 2012.

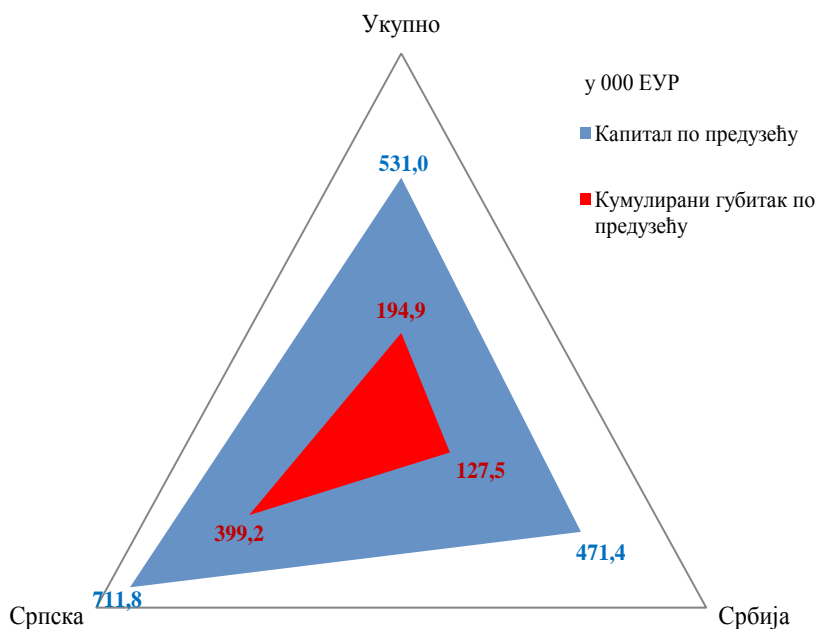
индикатор	ПОДРИЊЕ укупно	Србија		Српска	
		Укупно	Подриње	Укупно	Подриње
Капитал, у 000 ЕУР	4.016.910	48.633.801	2.681.637	10.363.576	1.335.273
Кумулирани губитак, у 000 ЕУР	1.474.218	21.769.773	725.302	2.403.184	748.916
Укупне обавезе, у 000 ЕУР	4.228.046	64.905.920	3.071.506	7.833.561	1.156.540
однос обавеза и капитала	1,053	1,335	1,145	0,756	0,866
однос обавеза и сопственог капитала	1,213	1,633	1,392	0,801	0,905
% сопственог капитала у укупним изворима	40,3	34,6	37,6	42,7	46,0
% кумул. губитка у капиталу	36,7	44,8	27,0	23,2	56,1
стопа изгубљеног капитала, %	29,7	35,4	24,7	19,7	36,9

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Међутим, на прилично лошу ситуацију у подрињским предузећима указује **висина кумулираног губитка**, чија вредност **достиге 36,7% вредности капитала**. Како губици умањују капитал предузећа, њихов финансијски положај је све слабији: сопствени капитал (капитал умањен за губитак изнад вредности капитала и неуплаћени уписани капитал) чини 40,3% укупне пасиве, што значи да се преосталих 60% средстава финансира из позајмљених извора. **Стопа изгубљеног капитала је веома висока**, како на нивоу Подриња (29,7%) – у делу Србије 24,7%, а Републике Српске чак 36,9%.

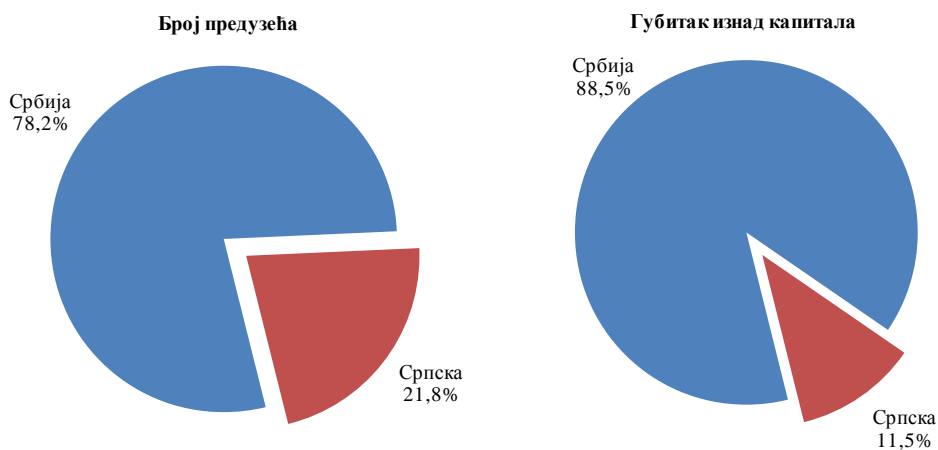
Већи утицај на висину кумулираног губитка Подриња имају предузећа из Републике Српске, која располажу са више средстава (711,8 хиљ. ЕУР по предузећу), али и стварају веће вишегодишње губитке (399,2 хиљ. ЕУР по предузећу). Иако на подрињском подручју има 3 пута више предузећа из Србије, појединачна предузећа располажу у просеку са мање капитала који је на бољи начин ангажован, па стварају мање губитке.

Графикон 13: Капитал и кумулирани губитак Подриња по предузећу 2012.

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

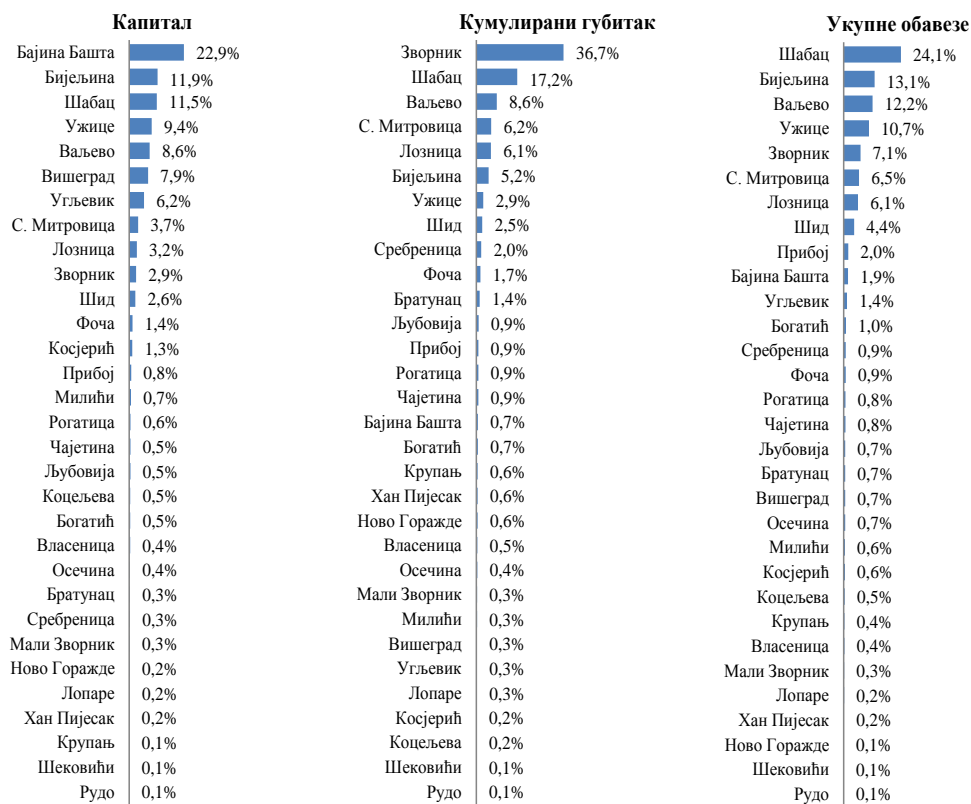
Графикон 14: Структура предузећа Подриња која послују без капитала 2012.

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

У Подрињу, без капитала послује око две хиљаде предузећа (са око 7.600 радника), од којих 78,2% послује на територији Србије.

Графикон 15: Учешће по општинама 2012. (Подриње укупно = 100)

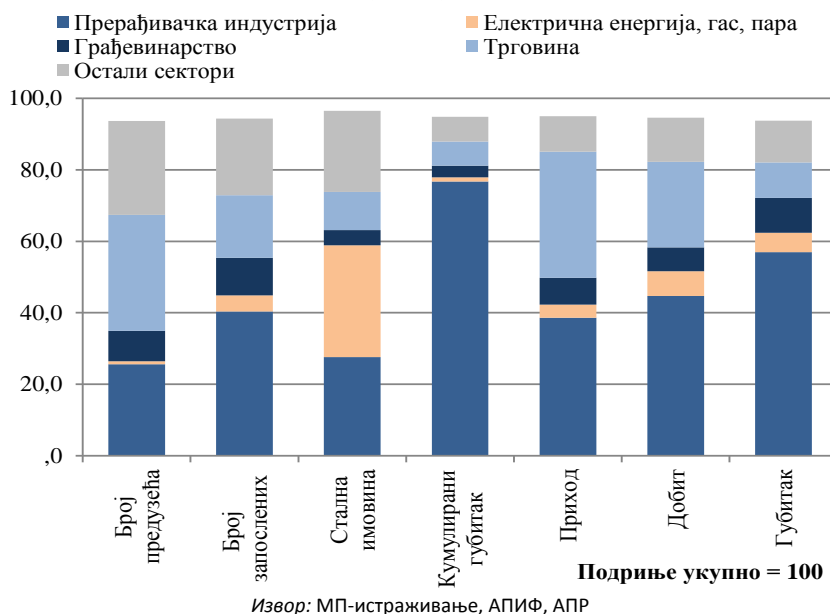

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

2.1.4. Секторска анализа

Анализа секторског распореда показује да највећи број предузећа Подриња (5.034 или 66,5%) послује у секторима *Трговина на велико и мало, оправка* (2.453), *Прерађивачка индустрија* (1.937) и *Грађевинарство* (644). Ова три сектора запошљавају 2/3 радника (60.912; 68,3%) и генеришу 68,2% БДВ, 81,4% прихода, 75,3% добити и 76,7% губитка Подриња. Од осталих сектора, значајније се истиче једино *Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром* и то захваљујући високом учешћу у сталној имовини – у овој делатности концентрисано 34,1% сталне имовине Подриња, док се учешће у осталим финансијским показатељима креће се од 0,8% (број предузећа) до 10,4% (БДВ).

Графикон 16: Секторска структура показатеља пословања предузећа Подриња у 2012.

Опредeљујући утицај на показатеље пословања три најзначајнија сектора у Подрињу имају предузећа са територије 15 општина у Републици Србији. Изузетак је кумулирани губитак *Прерађивачке индустрије*, с обзиром да је 40,9% кумулираних губитка регије остварено у предузећима из Републике Српске (35,8% Србија). Поред тога, Република Српска има већи утицај на запосленост, приход и БДВ у сектору *Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром*.

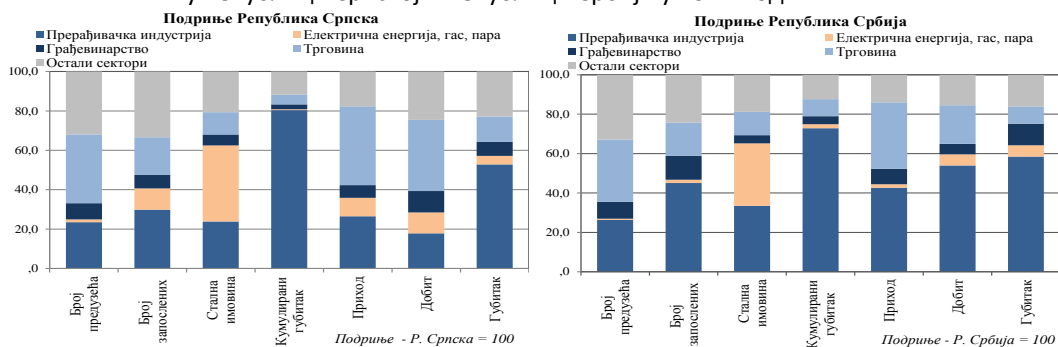
Табела 7: Показатељи пословања Подриња у најважнијим секторима (Подриње укупно =100)

индикатор	Прерађивачка		Трговина		Грађевинарство		Електрична енергија, гас и пара		Остали сектори	
	Српска	Србија	Српска	Србија	Српска	Србија	Српска	Србија	Српска	Србија
Бр. предузећа	5,8	19,8	8,6	23,8	2,0	6,5	0,4	0,5	7,9	24,7
Бр. запослених	9,3	31,0	5,9	11,6	2,2	8,3	3,4	1,2	10,4	16,7
Приход	6,7	31,9	10,1	25,3	1,6	5,9	2,4	1,4	4,4	10,5
Добит	4,6	40,1	9,3	14,6	2,8	3,9	2,7	4,2	6,3	11,5
Губитак	14,3	42,7	3,5	6,4	1,9	7,9	1,2	4,2	6,2	11,8
БДВ	5,7	32,4	6,3	12,1	2,5	9,2	6,9	3,5	8,7	12,6
Кумул.губитак	40,9	35,8	2,5	4,3	1,3	2,0	0,2	1,0	6,0	6,1

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Предузећа *Прерађивачке индустрије* имају одређујући утицај на финансијске перформансе Подриња у Републици Србији (45,1% запослености, 42,6% прихода, 54,0% добити и 58,5% губитка подручја). У Подрињу у Републици Српској, *Прерађивачка индустрија* запошљава 1/3 запослених подручја и ствара 52,8% губитака и 80,4% кумулираних губитака, док су највећи приход и највећа добит остварени у сектору *Трговина на велико и мало* (40,0% и 36,1%).

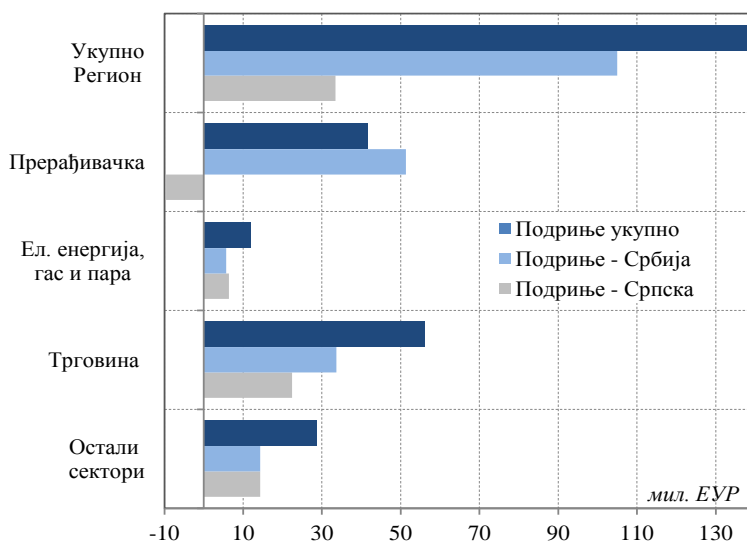
Графикон 17: Секторска структура показатеља пословања предузећа Подриња у Републици Српској и Републици Србији у 2012. години

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Привреда Подриња је у 2012. години нето добиташ. Већина сектора је пословала профитабилно, изузев: *Услуге смештаја и исхране, Државна управа и обавезно социјално осигурање, Образовање и Здравствена и социјална заштита*, у којима висина губитка превазилази добит. Највећи део нето добити привреде регије генеришу *Прерађивачка индустрија, Трговина и Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром*.

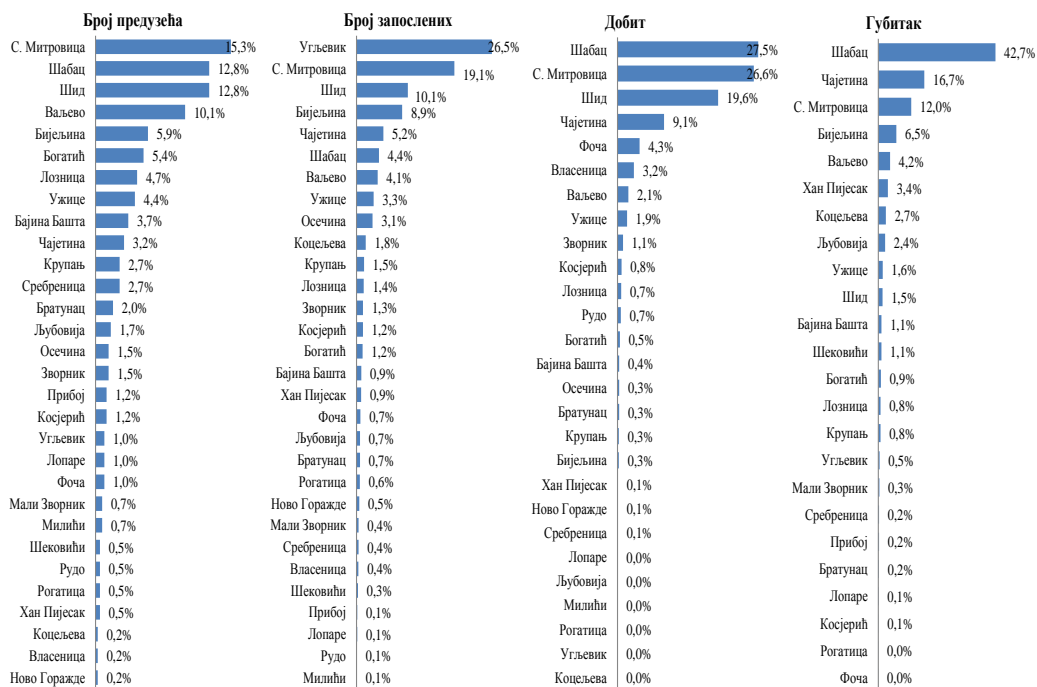
Графикон 18: Нето финансијски резултат у 2012.

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Посматрано по општинама, у сектору *Пољопривреда, шумарство и рибарство* највећи удео у структури броја предузећа имају Сремска Митровица, Шабац, Шид, Ваљево и Бијељина - 231 предузеће или 56,9%, запошљава 46,6% радника и генерише 76,1% добити и 66,9% губитка Сектора у 2012. години.

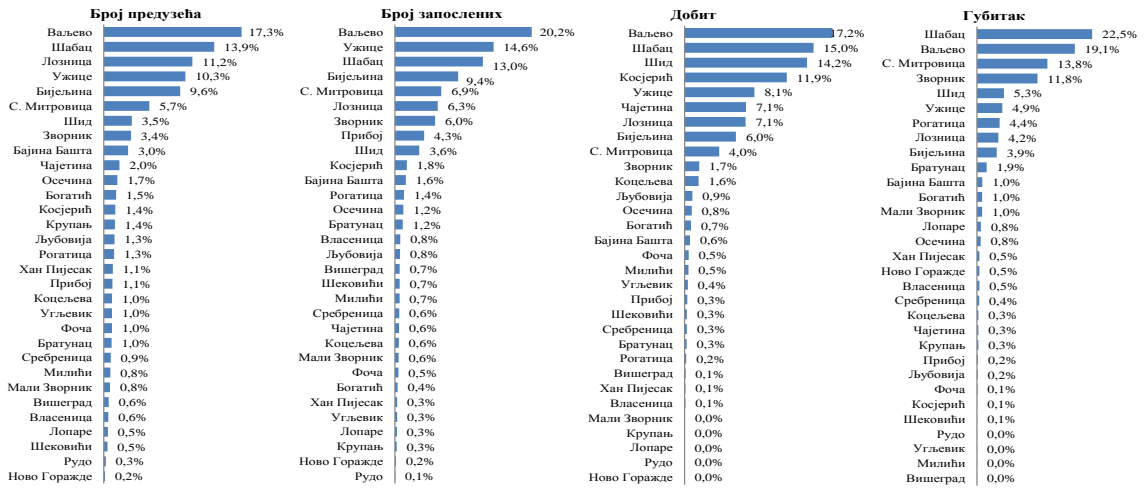
Графикон 19: Основни показатељи пословања Подриња по општинама у сектору Пољопривреда, шумарство и рибарство у 2012. (Сектор =100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Највећи утицај на финансијске показатеље пословања *Прерађивачке индустрије* Подриња имају Ваљево, Шабац, Лозница, Ужице и Бијељина – 1.206 предузеће или 62,3%, запошљава 63,5% радника и генерише 53,3% добити и 54,6% губитка Сектора у 2012. години.

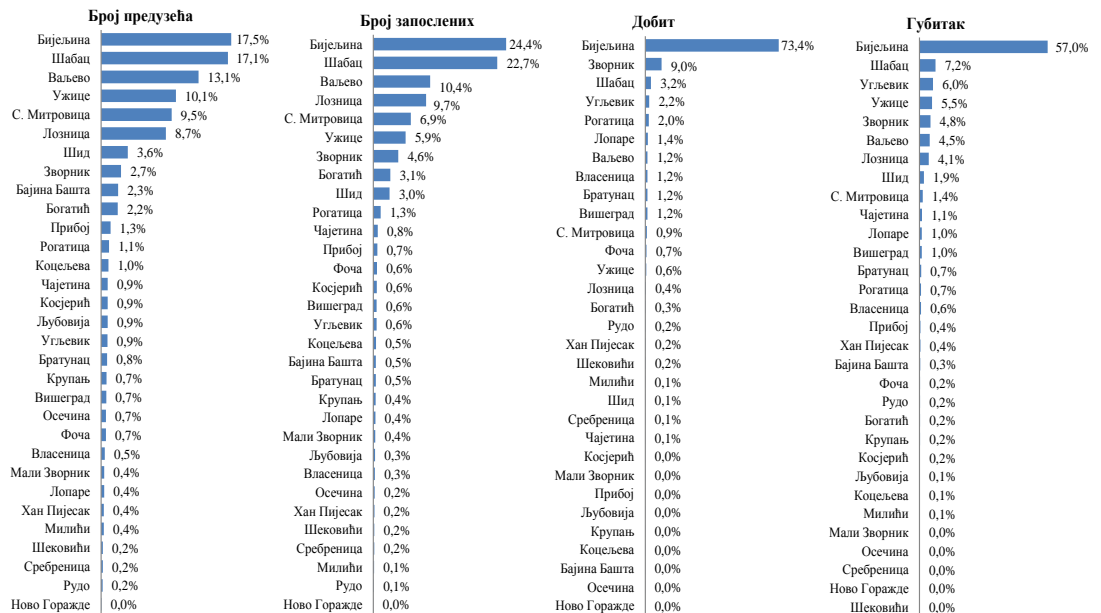
Графикон 20: Основни показатељи пословања Подриња по општинама у сектору Прерађивачка индустрија у 2012. години (Сектор =100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

У Подрињу, у сектору *Трговина на велико и мало, поправка моторних возила и мотоцикала* у 2012. години пословало је 2.453 предузећа, од којих 67,3% (1.651) на територији пет општина: Бијељина, Шабач, Ваљево, Ужице и Сремска Митровица. Ове општине запошљавају 70,3% радника и генеришу 79,3% добити и 75,6% губитка Сектора у 2012. години.

Графикон 21: Основни показатељи пословања Подриња по општинама у сектору Трговина на велико и мала, поправка моторних возила у 2012. години (Сектор =100)

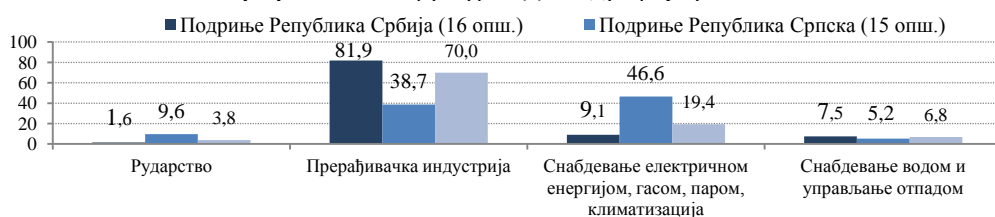

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

2.1.5. Индустија

Индустија је најзначајнији сектор и има доминантан утицај на укупну привредну активност и остварене финансијске резултате укупног пословања Подриња. У 2012. години у сектору индустрије послује 2.207 предузећа (29,5%), ангажовано је 45.299 радника (51,1%), располаже са 70,5% сталне имовине, 73,4% капитала, ствара 61,2% добити и 67,2% губитка привреде Подриња. Успорене транзиционе реформе и незавршен процес промене привредне структуре, праћен неуспешним приватизацијама, неефикасним реструктурирањем и стечајем, посебно предузећа Прерађивачке индустрије, ограничава интензивнији привредни развој Подриња – предузећа индустрије чине 82,1% кумулираног губитка и 56,3% задужености привреде Подриња. На низак ниво укупне развијености регија указује и податак да индустрија, чије је пословање оптерећено крупним развојним проблемима и високим степеном задужености, ствара 58,8% БДВ привреде Подриња. Предузећа која послују на подручју Подриња Републике Србије имају опредељујући утицај на висину БДВ Прерађивачке индустрије, а предузећа Подриња Републике Српске у сектору *Снабдевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизацијом*.

Графикон 22: Структура БДВ индустрије у 2012.

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

У формирању **укупне БДВ индустрије Подриња (31 општина)** учешће општина из Републике Србије је 72,7% (прерађивачка индустрија 85%), а општине из Републике Српске 27,3% (прерађивачка индустрија 15%).

Табела 8: Структура укупне индустрије по индустријским секторима

општине	Рударство	Прерађивачка индустрија	Снабдевање елек. енергијом, гасом, паром и климатизација	Снабд. водом, управљање отпадним водама
ПОДРИЊЕ – укупно (31 опш.)	3,8	70,0	19,4	6,8
1. Бијељина	5,4	61,6	24,7	8,3
2. Лопаре	4,6	66,2	0	29,2
3. Угљевик	1,5	2,5	95,6	0,6
4. Зворник	0	91,4	1,3	7,3
5. Братунац	6,6	78,8	0	14,6
6. Власеница	0	88,5	0	11,5
7. Хан Пијесак	2,2	72,5	0	25,3
8. Милићи	75,6	22,1	0	2,3
9. Сребреница	33,3	61,2	0	5,5

Програм развоја Подриња

10.	Вишеград	0	12,0	86,3	1,7
11.	Рогатица	0	81,7	0,1	18,2
12.	Рудо	0	27,6	0	72,4
13.	Фоча	50,2	38,6	2,4	8,8
14.	Шековићи	3,4	91,6	0	5,0
15.	Ново Горажде	0	57,1	0	42,9
Подриње – Република Српска		9,6	38,7	46,6	5,2
1.	Шид	0	95,9	0	4,1
2.	Сремска Митровица	0,5	84,1	4,5	11,0
3.	Богатић	3,5	84,2	0	12,3
4.	Лозница	0,1	87,9	2,6	9,4
5.	Шабац	0,4	89,9	1,5	8,2
6.	Мали Зворник	24,2	49,4	0	26,4
7.	Љубовија	58,6	41,4	0	0
8.	Ваљево	0,7	91,5	0	7,8
9.	Бајина Башта	0	12,3	87,6	0,1
10.	Ужице	0,1	85,8	2,8	11,3
11.	Чајетина	0,5	98,6	0,9	0
12.	Прибој	0	93,7	0	6,3
13.	Косјерић	0	98,2	0,1	1,7
14.	Осечина	0	93,9	0	6,1
15.	Крупањ	2,2	97,8	0	0
16.	Коцељева	6,4	88,9	0	4,7
Подриње – Република Србија		1,6	81,9	9,0	7,5

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Подриње Републике Српске у формирању укупне БДВ индустрије Републике Српске учествује 22,5% (прерађивачка индустрија 18,7%), а Подриње Републике Србије у формирању укупне БДВ индустрије Републике Србије учествује 7% (прерађивачка индустрија 9,3%).

У формирању БДВ индустрије подрињских општина Републике Српске најзначајније учешће имају општине Бијељина и Угљевик, а прерађивачке индустрије Бијељина и Зворник. Градови Шабац, Ваљево и Ужице највише доприносе формирању БДВ индустрије регије Подриња у Републици Србији.

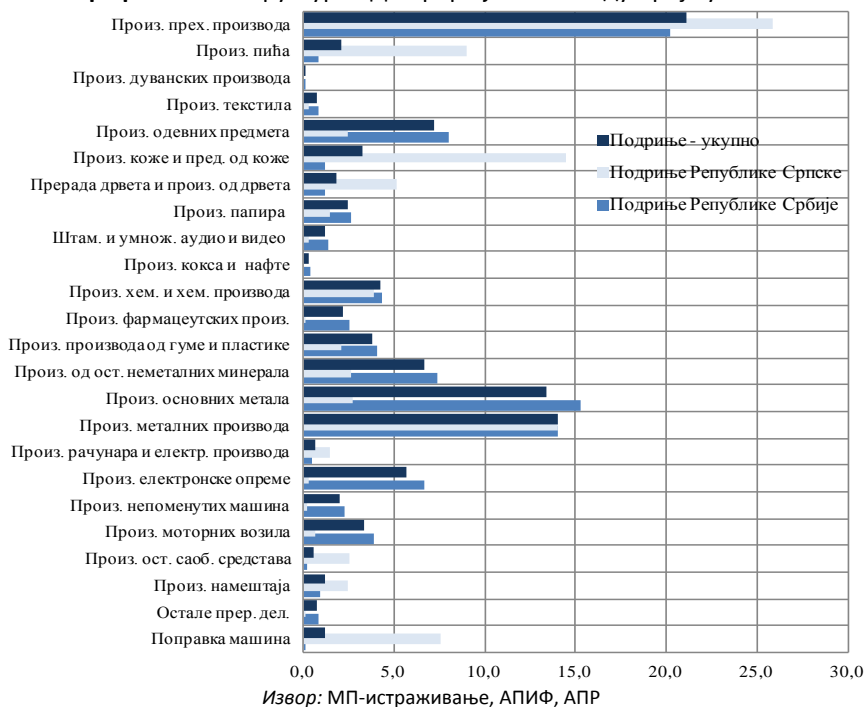
У структури БДВ прерађивачке индустрије Подриња највеће учешће имају: *производња прехранбених производа, производња основних метала и производа металних производа, осим машина и уређаја*. Структуру прерађивачке индустрије Подриња Републике Србије карактерише доминантно учешће области: *производња прехранбених производа и пића, производња основних метала и металних производа, осим машина и уређаја*, док у Подрињу Републике Српске такође, највеће учешће има *производња прехранбених производа и пића, производња металних производа, осим машина и уређаја и производња коже и предмета од коже*.

Табела 9: Структура БДВ 2012.

општина		Индустрија-укупно			Прерађивачка индустрија		
		Република Српска=100	Подриње=100 (31 опш.)	Подриње=100 (општине)	Република Српска=100	Подриња=100 (31 опш.)	Подриња=100 (општине)
1.	Бијељина	6,7	8,0	29,6	9,2	7,2	49,1
2.	Лопаре	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,6
3.	Угљевик	7,4	8,9	32,9	0,4	0,3	2,1
4.	Зворник	2,0	2,3	8,9	3,8	3,0	20,3
5.	Братунац	0,4	0,4	1,6	0,6	0,4	3,3
6.	Власеница	0,4	0,5	1,9	0,8	0,5	4,3
7.	Хан Пијесак	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,7
8.	Милићи	1,4	1,7	6,3	0,7	0,5	3,5
9.	Сребреница	0,5	0,6	2,4	0,7	0,6	3,8
10.	Вишеград	2,1	2,5	9,3	0,5	0,4	2,8
11.	Рогатица	0,3	0,4	1,4	0,6	0,5	3,0
12.	Рудо	0	0	0,1	0	0,0	0,1
13.	Фоча	0,8	1,0	3,7	0,7	0,5	3,6
14.	Шековићи	0,3	0,3	1,2	0	0,4	2,7
15.	Ново Горажде	0	0	0,1	0,5	0,1	0,1
Подриње – Република Српска		22,5	26,8	100,0	18,7	14,6	100,0
1.	Шид	0,5	5,1	7,7	0,9	7,7	9,1
2.	Сремска Митровица	0,5	5,2	7,2	0,7	6,3	7,4
3.	Богатић	0,1	0,4	0,6	0,1	0,5	0,6
4.	Лозница	0,5	5,9	8,0	0,8	7,3	8,5
5.	Шабац	1,1	13,2	18,0	1,8	16,8	20,2
6.	Мали Зворник	0,1	0,3	0,4	0,1	0,2	0,2
7.	Љубовија	0,1	1,5	2,0	0,1	0,9	1,0
8.	Ваљево	1,2	12,5	17,1	1,8	16,3	19,5
9.	Бајина Башта	0,6	6,4	8,8	0,1	1,1	1,3
10.	Ужице	1,3	14,4	19,3	1,8	17,4	19,3
11.	Чајетина	0,2	0,4	0,5	0,1	0,5	0,5
12.	Прибој	0,2	1,7	2,3	0,3	2,3	2,8
13.	Косјерић	0,4	4,1	5,5	0,6	5,6	6,5
14.	Осечина	0,1	0,8	1,1	0,1	1,1	1,3
15.	Крупань	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,1
16.	Коцелјева	0,1	1,1	1,5	0,2	1,4	1,7
Подриње – Република Србија		7,0	73,0	100,0	9,3	85,4	100,0

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Графикон 23: Структура БДВ прерађивачке индустрије у 2012.

Постојећа технолошка структура прерађивачке индустрије је неповољна. Посматрано по технолошким групама, у структури БДВ прерађивачке индустрије највеће учешће имају групе ниске-технолошке интензивности (43,3%), средње-ниске технолошке интензивности (38,2%), средње-високе технолошке интензивности (15,9%) и високе-технолошке интензивности (2,6%).

Табела 10: Структура укупне индустрије по технолошкој интензивности

подручје		High tech	Medium-high tech	Medium-low tech	Low tech
ПОДРИЊЕ, укупно (31 општина)		2,6	15,9	38,2	43,3
1.	Бијељина	3,0	9,8	20,0	67,2
2.	Лопаре	0	3,0	0	97,0
3.	Угљевик	0	0	51,7	39,3
4.	Зворник	1,0	4,2	24,8	70,0
5.	Братунац	0	2,4	0	97,6
6.	Власеница	0	0	74,1	26,2
7.	Хан Пијесак	0	44,7	0	59,3
8.	Милићи	0	1,0	0,1	98,9
9.	Сребреница	0	4,2	57,7	38,2
10.	Вишеград	0	14,2	36,9	49,1
11.	Рогатица	0	0,8	0,4	98,8
12.	Рудо	0	0	0	100,0
13.	Фоча	0	5,6	0	94,4
14.	Шековићи	0	1,0	1,9	97,1
15.	Ново Горажде	0	29,7	36,5	33,8
Подриње – Република Српска		0,1	7,7	21,8	70,4

Програм развоја Подриња

1.	Шид	0	1,4	2,8	95,8
2.	Сремска Митровица	0,4	13,2	41,2	36,5
3.	Богатић	0,5	0,5	6,0	93,0
4.	Лозница	2,0	4,7	40,0	53,3
5.	Шабац	12,2	9,0	35,6	43,2
6.	Мали Зворник	0	0	83,8	17,3
7.	Љубовија	0	20,2	2,3	77,5
8.	Ваљево	0,9	26,1	22,8	50,8
9.	Бајина Башта	0	0,2	38,2	60,2
10.	Ужице	0	3,0	83,3	13,7
11.	Чајетина	0,5	0	20,1	79,4
12.	Прибој	0	75,8	0,4	23,8
13.	Косјерић	0	4,5	91,4	4,1
14.	Осечина	0	0	29,0	71,0
15.	Крупањ	0	0	4,6	95,4
16.	Коцељева	0	0	0	100,0
Подриње – Р. Србија		3,1	17,4	41,0	38,5

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Бруто додата вредност укупне индустрије по становнику у 2012. години већа је у односу на просек Подриња у подрињским општинама Републике Србије за 8,6%, а мања у општинама Подриња Републике Српске за 16,4%. Најмању БДВ по становнику остварују општине Лопари и Рудо у Републици Српској и Богатић и Крупањ у Републици Србији. Највећи БДВ по становнику остварују општине Угљевик, Милићи и Вишеград у Републици Српској, а Косјерић, Бајина Башта и Ужице у Републици Србији.

Бруто додата вредност прерађивачке индустрије по становнику у 2012. години већа је у односу на просек Подриња у подрињским општинама Републике Србије за 29%, а мања у општинама Подриња Републике Српске за 27,4%. Најмању БДВ по становнику остварују општине Лопари и Рудо у Републици Српској и Мали Зворник и Крупањ у Републици Србији. Највећу БДВ по становнику остварују општине: Бјељина и Шековићи у Републици Српској, а Косјерић и Ужице у Србији.

Продуктивност у укупној индустрији у општинама Подриња Републике Србије мања је 1%, а већа у прерађивачкој индустрији за 10,6% у односу на укупно Подриње (31 општина). Продуктивност у укупној индустрији Подриња из Републике Српске у укупној индустрији већа је 2,5%, а мања у прерађивачкој индустрији за 36,1%.

Табела 11: Индикатори развоја укупне и прерађивачке индустрије у 2012.

подручје		БДВ по становнику		Продуктивност	
		Индустрија	Прерађивачка индустрија	Индустрија	Прерађивачка индустрија
ПОДРИЊЕ, укупно (31 општина)		100,0	100,0	100,0	100,0
1.	Бијељина	72,1	64,0	86,4	79,0
2.	Лопаре	6,0	5,4	33,6	29,8
3.	Угљевик	321,9	18,8	211,9	94,8
4.	Зворник	22,2	47,8	49,5	51,5
5.	Братунац	21,2	22,8	45,6	42,4
6.	Власеница	24,8	51,6	75,1	78,7
7.	Хан Пијесак	29,3	28,9	34,5	32,2
8.	Милићи	142,8	42,9	95,5	76,3
9.	Сребреница	25,6	36,8	103,4	87,6
10.	Вишеград	128,6	36,2	239,9	59,6
11.	Рогатица	19,9	38,4	33,6	33,0
12.	Рудо	1,8	1,2	32,2	18,6
13.	Фоча	52,0	27,3	157,2	101,0
14.	Шековићи	24,0	51,6	53,2	56,9
15.	Ново Горажде	6,6	5,2	16,5	11,0
Подриње – Република Српска		83,6	72,6	102,5	64,9
1.	Шид	173,0	225,3	175,9	213,5
2.	Сремска Митровица	68,3	78,1	86,2	91,1
3.	Богатић	15,8	18,1	105,8	114,3
4.	Лозница	76,4	91,2	103,3	115,3
5.	Шабач	117,4	143,7	117,3	128,7
6.	Мали Зворник	23,7	15,9	48,8	35,2
7.	Љубовија	107,9	60,8	125,5	113,9
8.	Ваљево	143,9	178,8	76,0	80,9
9.	Бајина Башта	255,3	42,7	262,4	68,9
10.	Ужице	189,6	221,2	114,0	118,8
11.	Чајетина	28,7	34,0	67,0	81,8
12.	Прибој	64,6	84,9	47,8	53,0
13.	Косјерић	347,0	462,8	279,8	313,0
14.	Осечина	66,7	85,1	78,3	85,5
15.	Крупањ	1,4	1,8	10,0	10,8
16.	Косељева	101,5	108,3	176,2	184,3
Подриње – Република Србија		108,6	129,0	99,0	110,6

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

2.1.6. Сектор малих и средњих предузећа (МСП)

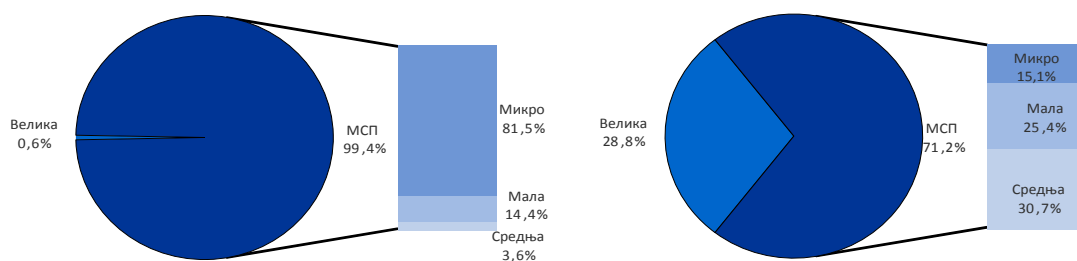
Сектор малих и средњих предузећа доминантан је у привредној структури Подриња – 7.523 предузећа (99,4%) запошљава 63.458 радника (71,2% запослених у нефинансијском сектору Подриња). У подрињској области, предузећа из Србије чине 3/4 броја МСП и запошљавају 2/3 броја запослених у Сектору, али чине свега 6,1% укупног броја предузећа и ангажују 4,2% запослених Републике Србије. Истовремено, Подриње је веома значајно за Републику Српску, с обзиром да на овом подручју послује 1/5 МСП, која запошљавају 13,6% запослених.

Табела 12: Број предузећа и запослених у 2012.

подручје	Микро	Мала	Средња	МСП	Укупно
Број предузећа					
Подриње - Србија	4.739	752	167	5.658	5.689
% учешћа	83,3	13,2	2,9	99,5	100,0
Подриње - Српска	1.429	334	102	1.865	1.876
% учешћа	76,2	17,8	5,4	99,4	100,0
ПОДРИЊЕ, укупно	6.168	1.086	269	7.523	7.565
% учешћа	81,5	14,4	3,6	99,4	100,0
Број запослених					
Подриње - Србија	9.760	15.568	17.120	42.448	61.294
% учешћа	15,9	25,4	27,9	69,3	100,0
Подриње - Српска	3.710	7.046	10.254	21.010	27.841
% учешћа	13,3	25,3	36,8	75,5	100,0
ПОДРИЊЕ, укупно	13.470	22.614	27.374	63.458	89.135
% учешћа	15,1	25,4	30,7	71,2	100,0

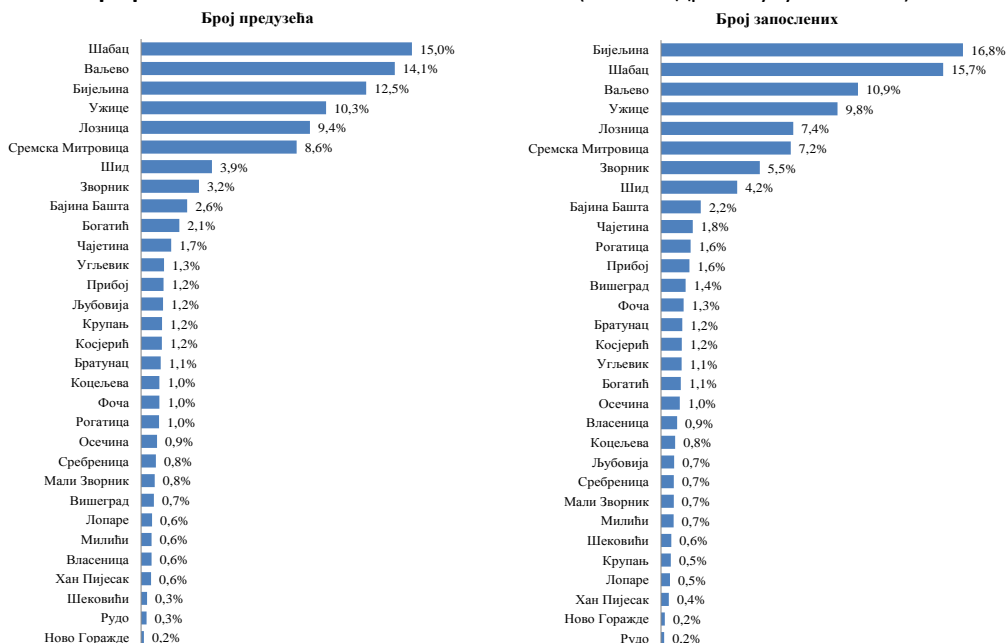
Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Графикон 24: Структура предузећа и запослених у 2012. у Подрињу

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Графикон 25: Учешће по општинама 2012. (МСП Подриње укупно = 100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

У 2012. години сектор МСП остварио је промет од 3.570,5 мил. ЕУР (71,9% промета нефинансијског сектора Подриња) или 475 хиљаде ЕУР по предузећу и 56,3 хиљаде ЕУР по запосленом. Највећи допринос на висину оствареног промета МСП имала су мала предузећа (39,2%). Преко 80% промета МСП Подриња, остварила су мала и средња предузећа са територије Републике Србије.

Пословна активност мерена прометом по запосленом у сектору МСП Подриња (56,3 хиљаде ЕУР) је изнад нивоа великих предузећа (54,3 хиљаде ЕУР). У оквиру Сектора највећу пословну активност су остварила микро предузећа (17,8% изнад нивоа просека МСП).

Бруто-додата вредност указује на кретање укупних пословних активности и ниво развијености привреде. Сектор МСП је остварио 663,2 мил. ЕУР БДВ (59,7% БДВ сектора предузећа Подриња). МСП Подриња Републике Србије остварила су 63,9% БДВ малих и средњих предузећа Подриња. Међутим, и поред доминантног учешћа сектора МСП у формирању БДВ нефинансијског сектора, продуктивност и ефикасност пословања у Подрињу одређују велика предузећа. У 2012. години у 42 велика предузећа (0,6% укупног броја привредних субјеката), ангажовано је 28,8% запослених и остварено 40,3% БДВ. Допринос МСП укупно оствареној новоствореној вредности нижи је од доприноса запослености (59,7% према 71,2%, респективно) што се одразило на нижи ниво продуктивности МСП у односу на велика предузећа за 40% (за 16,2% у односу на просек нефинансијског сектора).

Табела 13: Изведени показатељи пословне активности и БДВ у 2012.

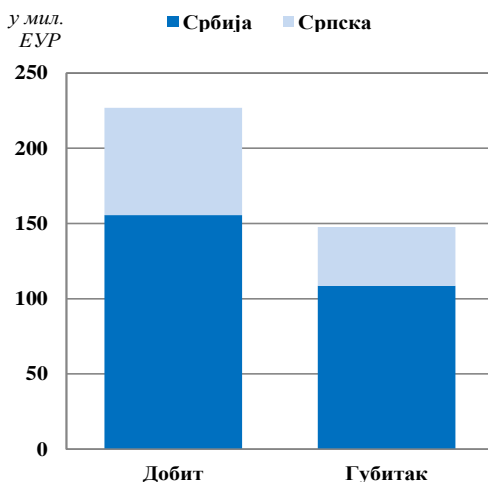
подручје	Микро	Мала	Средња	МСП	Велика	Укупно
Промет по предузећу, у хиљ. ЕУР						
Подриње - Србија	154,9	1.488,4	6.260,3	512,4	42.647,8	742,0
Подриње - Српска	111,1	835,5	2.290,5	360,0	6.517,8	396,1
ПОДРИЊЕ	144,8	1.287,6	4.755,0	474,6	33.185,2	656,2
Промет по запосленом, у хиљ. ЕУР						
Подриње - Србија	75,2	71,9	61,1	68,3	70,2	68,9
Подриње - Српска	42,8	39,6	22,8	32,0	10,5	26,7
ПОДРИЊЕ	66,3	61,8	46,7	56,3	54,3	55,7
БДВ по предузећу, у хиљ. ЕУР						
Подриње - Србија	17,2	206,2	1.121,6	74,9	11.341,3	136,3
Подриње - Српска	25,7	267,4	1.110,3	128,3	8.778,5	179,0
ПОДРИЊЕ	19,2	225,0	1.117,3	88,2	10.670,1	146,9
БДВ по запосленом, у хиљ. ЕУР						
Подриње - Србија	8,4	10,0	10,9	10,0	18,7	12,7
Подриње - Српска	9,9	12,7	11,0	11,4	14,1	12,1
ПОДРИЊЕ	8,8	10,8	11,0	10,5	17,5	12,5

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

МСП Подриња су у 2012. остварила позитиван нето финансијски резултат (79,3 мил. ЕУР). Остварена добит у 2012. години (226,9 мил. ЕУР) је за 53,7% већа од исказаног губитка (147,6 мил. ЕУР) и чини 74,9% нето добити нефинансијског сектора Подриња.

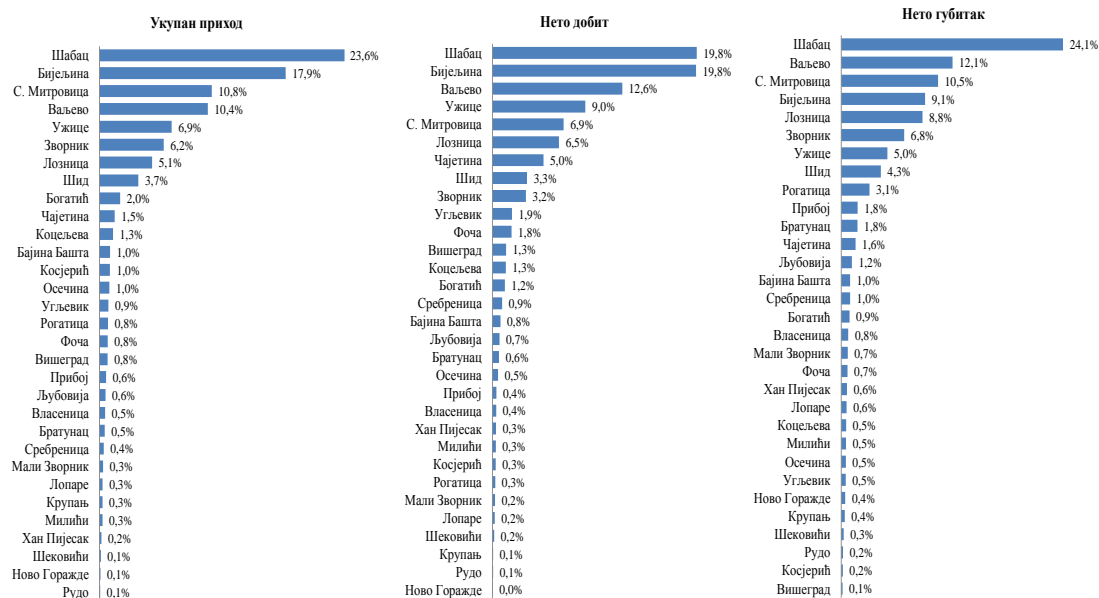
МСП Подриња Србије имају доминантан утицај на укупно остварене финансијске резултате пословања МСП Подриња укупно – стварају 70,1% укупног прихода, 68,6% добити, 73,6% губитка и 59,3% позитивног нето финансијског резултата. У оквиру МСП само су микро предузећа Подриња Србије пословала нерентабилно и исказала нето губитак од 8,5 мил. ЕУР.

Графикон 26: Нето добит и нето губитак МСП Подриња 2012.

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Графикон 27: Учешће по општинама 2012. (МСП Подриње укупно = 100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

На тежак материјално финансијски положај и ограничене могућности развоја сектора МСП указује висок кумулирани губитак и неизмирене обавезе. Мала и средња предузећа учествују са 69,6% у кумулираном губитку и са 72,9% у укупној задужености нефинансијског сектора Подриња. На висину кумулираног губитка (1.023,2 мил. ЕУР) опредељујући утицај имају МСП Републике Србије (67,3%).

Пословање свих предузећа у оквиру секотра МСП Подриња оптерећено је кумулираним губитком који чини 46% вредности капитала. У најнеповољнијем положају су микро предузећа (45% кумулираног губитка МСП), посебно микро предузећа Републике Србије са 1,2 пута већим кумулираним губитком од вредности капитала.

Укупне обавезе МСП Подриња (3.080,6 мил. ЕУР) су 1,4 пута веће од вредности капитала и сталне имовине. Сва предузећа у оквиру МСП Подриња имају већу задуженост од вредности капитала. МСП Републике Србије чине 68,8% укупних обавеза МСП Подриња.

Табела 14: Показатељи задужености 2012.

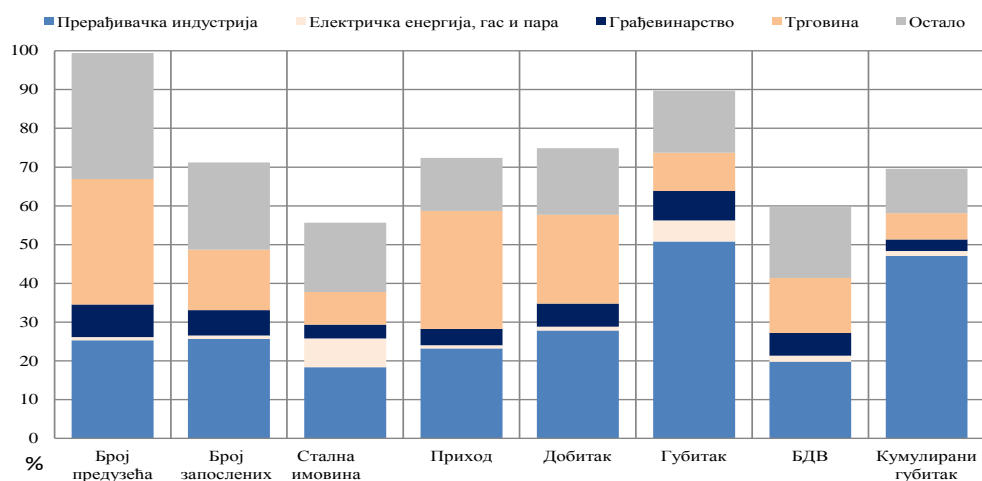
величина предузећа	Подриње Србија			Подриње Српска			ПОДРИЊЕ, укупно		
	Обавезе/ капитал	Кум. губ./ капитал	Стопа изгубљ. капитала	Обавезе/ капитал	Кум. губ./ капитал	Стопа изгубљ. капитала	Обавезе/ капитал	Кум. губ./ капитал	Стопа изгубљ. капитала
Микро	247,8	119,0	83,1	176,1	87,0	54,1	220,5	106,8	71,2
Мала	154,5	39,2	37,7	116,5	26,1	21,4	142,1	34,9	31,8
Средња	139,6	35,9	31,1	71,8	23,3	19,0	104,6	29,4	24,7
МСП	167,8	54,6	46,6	99,7	34,8	27,0	138,3	46,0	37,7
Велика	67,1	2,5	2,4	52,8	111,3	52,7	64,1	25,1	20,1
Укупно	114,5	27,0	24,7	86,6	56,1	36,9	105,3	36,7	29,7

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Анализа секторског распореда МСП показује да 2/3 малих и средњих предузећа Подриња (5.004) послује у секторима *Трговина* (2.448) *Прерађивачка индустрија* (1.917) и *Грађевинарство* (639). Ова три сектора запошљавају 67,2% радника (42.627) и стварају 66,7% БДВ, 80,0% прихода, 75,7% добити и 76,2% губитка сектора МСП Подриња.

МСП која послују у ова три сектора имају значајан утицај на резултате пословања нефинансијског сектора Подриња – 2/3 предузећа запошљавају скоро ½ броја радника, стварају преко 50% укупног прихода, добити и кумулираног губитка, преко 2/3 губитка и више од 1/3 БДВ привреде Подриња.

Графикон 28: Секторска структура показатеља пословања МСП Подриња у 2012. (Подриње укупно =100)

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Табела 15: Показатељи пословања МСП Подриња 2012. у најважнијим секторима
(МСП Подриња = 100)

индикатор	Прерађивачка		Трговина		Грађевинарство		Електрична енергија, гас и пара		Остали сектори	
	Српска	Србија	Српска	Србија	Српска	Србија	Српска	Србија	Српска	Србија
Број предузећа	22,8	77,2	26,7	73,3	24,1	75,9	42,4	57,6	24,2	75,8
Број запослених	30,4	69,6	38,1	61,9	33,0	67,0	35,6	64,4	32,6	67,4
Стална имовина	33,9	66,1	46,7	53,3	54,3	45,7	82,6	17,4	35,6	64,4
Приход	25,3	74,7	33,0	67,0	38,5	61,5	34,6	65,4	27,7	72,3
Добит	16,3	83,7	40,6	59,4	46,7	53,3	67,0	33,0	36,2	63,8
Губитак	24,4	75,6	35,4	64,6	24,8	75,2	21,9	78,1	29,7	70,3
БДВ	24,2	75,8	44,4	55,6	43,2	56,8	68,2	31,8	37,3	62,7
Кумулирани губитак	28,2	71,8	37,1	62,9	42,1	57,9	16,1	83,9	47,7	52,3

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

МСП Прерађивачке индустрије имају опредељујући утицај на финансијске резултате пословања Прерађивачке индустрије Подриња. Међутим, позитиван нето финансијски резултат Прерађивачке индустрије Подриња (41,8 мил. ЕУР) опредељен је рентабилним пословањем великих предузећа, јер је сектор МСП исказао позитиван финансијски резултат од свега 677,7 хиљ. ЕУР. У оквиру МСП једино су мала предузећа пословала рентабилно и остварила позитиван нето финансијски резултат од 7,8 мил. ЕУР. Микро предузећа су остварила негативан финансијски резултат од 6,2 мил. ЕУР (учешће микро из Србије 94,5%), а средња предузећа 914,3 хиљ. ЕУР (средња из Српске 6,6 мил ЕУР, средња из Србије 7,5 мил. ЕУР).

Табела 16: Показатељи пословања МСП Подриња у прерађивачкој индустрији
(Прерађивачка Подриње укупно = 100)

индикатор	Микро	Мала	Средња	МСП	Укупно
Број предузећа	74,2	18,7	6,1	99,0	100,0
Број запослених	8,6	21,8	33,2	63,6	100,0
Приход	7,7	16,0	36,5	60,2	100,0
Добитак	7,4	23,1	31,7	62,2	100,0
Губитак	17,4	25,1	46,8	89,3	100,0
БДВ	5,1	16,5	30,2	51,8	100,0
Кумулирани губитак	20,1	15,6	25,7	61,4	100,0

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

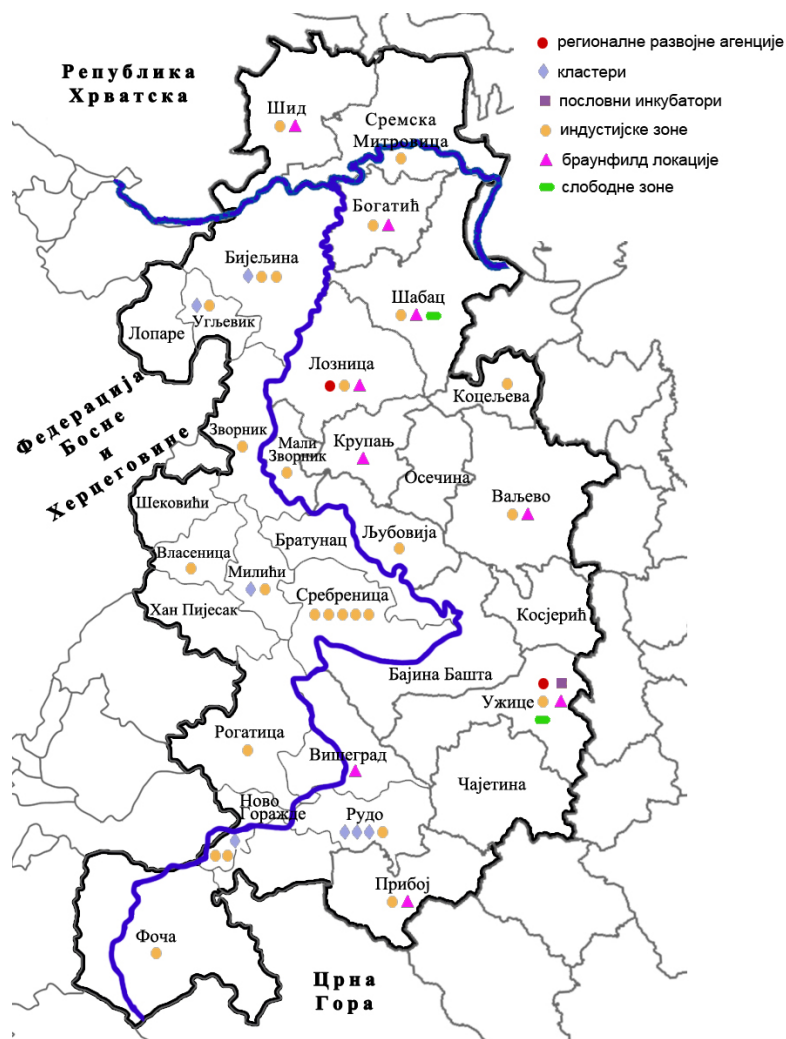
У оквиру МСП Прерађивачке индустрије, средња предузећа (118 или 6,2%) доминантна су у формирању укупних резултата пословања.

Табела 17: Структура показатеља пословања МСП Прерађивачке индустрије

индикатори	Микро	Мала	Средња	МСП
Број предузећа	75,0	18,9	6,2	100,0
Број запослених	13,5	34,3	52,2	100,0
Приход	12,7	26,7	60,6	100,0
Добитак	11,9	37,1	51,0	100,0
Губитак	19,4	28,1	52,5	100,0
БДВ	9,8	31,9	58,3	100,0
Кумулирани губитак	32,7	25,4	41,9	100,0

Извор: МП-истраживање, АПИФ, АПР

Карта 2: Пословна инфраструктура

Извор: МП-истраживање, АПР

2.2. Запосленост и незапосленост

На изражен проблем (не)запослености указује податак да је у 2012. години у Подрињу регистровано 184.981 запослен и 111.700 незапослених лица. У периоду 2008-2012 година укупан број запослених смањен је за 11,5% (у Подрињу Републике Србије за 13,6%), а број незапослених се повећао за 6% (у Подрињу Републике Српске за 10,1%). Највећи проблеми су у општинама са већим учешћем незапослених од запослених у укупном активном становништву - Рудо 73%, Братунац 64,7%, Шековићи 60%, Лопаре 54%, Мали Зворник 61,2%, Крупањ 58,4%, Богатић 56,3% и Прибој 53%.

Привредне осцилације и негативне тенденције у међународном окружењу одражавају се на тржиште рада у Републици Србији и Републици Српској. Подриње карактерише присуство вишегодишње тенденције пада запослених и раста незапослених. Велики пад запослених резултат је процеса својинске трансформације, реструктурирања предузећа, ослобађање приватизованих фирми од ранијег вишка запослених и кризе.

Укупан број запослених у периоду 2008-2012 смањен је за 11,5% (24.011 лица), при чему су општине Србије имале већи пад (12,5%) у односу на општине из Републике Српске (8,6%). У периоду 2009-2012 укупан број запослених смањивао се по просечној годишњој стопи од 3,1%. Раст броја запослених забележен је у 3 општине (Сребреница, Шековићи и Сремска Митровица), док остале имају пад од којих је највећи у Малом Зворнику (37,3%), Косјерићу (29,7%), Прибоју (26,5%), Новом Горажду (26,0%), Фочи (25,1%) и Шиду (21,6%).

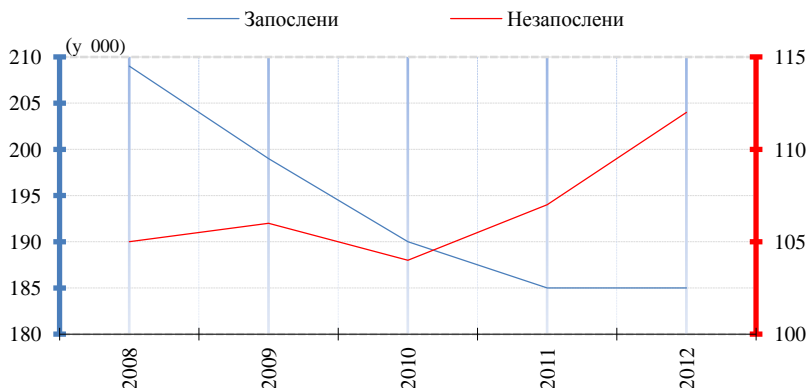
Табела 18: Запосленост и незапосленост

подручје	Запослени				Незапослени			
	2008.	2012.	2008-2012.	Број (2008-2012)	2008. (крај XII)	2012. (крај XII)	2008-2012.	Број (2008-2012)
Република Србија	1.999.476	1.727.048	-13,6	-272.428	727.621	761.486	4,7	33.865
Република Српска	259.205	238.178	-8,1	-21.027	133.074	153.458	15,3	20.384
Република Србија (16 општина)	155.779	136.353	-12,5	-19.425	69.116	71.744	3,8	2.628
Република Српска (15 општина)	53.214	48.628	-8,6	-4.586	36.297	39.956	10,1	3.659
ПОДРИЊЕ, укупно	208.993	184.981	-11,5	-24.011	105.413	111.700	6,0	6.287

Извор: МП-истраживање, РЗС, НСЗ (Србија) и РЗС 333 (Република Српска)

У Подрињу било је 184.981 запослен и 111.700 незапослених, што чини 9,4% укупно запослених, односно 12,2% укупно незапослених Србије и Републике Српске у 2012. Од укупног броја запослених у Подрињу, 73,3% запослених је из Србије, а само 26,7% запослених је из Републике Српске. Као центри са највећом запосленошћу издвајају се Ваљево, Шабац, Ужице и Бијељина, док су општине са најмањим бројем запослених у 2012. години биле Ново Горажде, Рудо, Шековићи и Хан Пијесак. У свим осталим општинама регије број запослених је био већи од хиљаду лица.

Графикон 29: Запослени и незапослени Подриња 2008-2012.

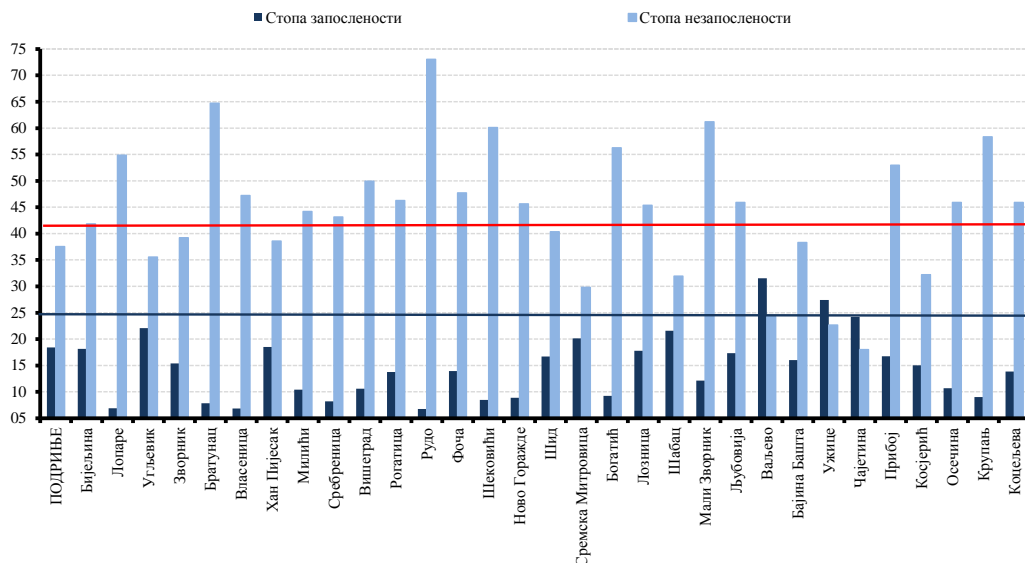
Извор: МП-истраживање, РЗС и НСЗ Републике Србије, РЗС и ЗЗЗ Републике Српске

Од укупног броја запослених у Подрињу, 23,1% чине предузетници и запослени код њих (50.105), а 76,9% су запослени код правних лица (142.202). Општине Републике Српске имају ниже учешће приватних предузетника (14,2%) у односу на општине Србије (26,3%) и укупној запослености регије. Најниже учешће приватних предузетника и запослених код њих је у општинама Угљевику (6,6%) и Сребреница (6,7%). Структура запослених по делатностима у Подрињу прати структуру запослености у пословним субјектима и на нивоу Републике Србије и Републике Српске (доминира запосленост у прерађивачкој индустрији и трговини, потом у образовању, здравству и јавној управи).

Ниска стопа запослености овог подручја од 18,4% је испод просека Србије (24%) и изнад просека Републике Српске (16,7%). Унутаррегионални диспаритети Подриња према стопи запослености износе 4,6:1 и то између општина Ваљево 31,6% и Рудо 6,8%.

Укупан број незапослених у периоду 2008-2012 повећан је за 6% (6.287 лица), а општине Републике Српске имале су већи раст (10,1%) у односу на општине из Србије (3,8%). У периоду 2009-2012, укупан број незапослених повећавао се по просечној годишњој стопи од 1,1%. Пад броја незапослених забележен је у 8 општина (Ново Горажде, Прибој, Косјерић, Шабац, Сребреница, Ужице, Сремска Митровица и Крупањ), док остале имају раст од којих је највећи у Ваљеву (44,1%), Руду (29,5%), Угљевику (27,8%), Чајетини (22%), Осечини (19,6%) и Богатићу (17,3%).

Графикон 30: Стопа запослености и незапослености у 2012.

Извор: МП-истраживање, РС и НСЗ Србије и РС и ЗЗЗ Републике Српске

Крајем 2012. године највећа незапосленост евидентирана је у Бијељини, Лозници, Шапцу и Ваљево. Незапосленост у Подрињу, у поређењу с укупном незапосленошћу у Србији и Републици Српској, више је изражена у општинама које припадају Републици Српској (26% од укупног броја незапослених у Српској), док је број незапослених лица у општинама са територије Србије, у поређењу с укупним бројем незапослених у Србији, скоро три пута мањи (9,4%). Међу незапосленим лицима у Подрињу око 51,6% чине жене (49% у Републици Српској и 53,1% у Србији). Општине са већим учешћем незапослених од запослених у укупном активном становништву у Републици Српској су Рудо 73%, Братунац 64,7%, Шековићи 60% и Лопаре 54%, а у Србији Мали Зворник 61,2%, Крупањ 58,4%, Богатић 56,3% и Прибој 53%.

Висока стопа незапослености Подриња од 37,6%, је изнад просека Србије (30,6%) и испод просека Републике Српске (39,2%). Високе вредности стопе незапослености (изнад просека подручја), забележено је у 24 општине, док 7 општина има исподпросечну међу којима су општине Угљевик (35,6%), Косјерић (32,2%), Шабац (31,9%), Сремска Митровица (29,8%), Ваљево (24,3%), Ужице (22,7%), Чајетина (18%). Стопа незапослености Подриња је у размери 4:1 (Рудо 73% и Чајетина 18%).

Неопходно је, јачањем инфраструктурне повезаности и иницирањем нових заједничких пројеката из сектора пољопривреде, прерађивачке индустрије, туризма, саобраћајне, водоводне и канализационе инфраструктуре, културе и слично, стварање претпоставки за побољшање животног стандарда грађана Подриња и за запошљавање великог броја незапослених.

Табела 19: Запосленост и незапосленост Подриња 2012.

подручје-општине		Број становника	Број запослених	Број незапослених	Укупно активно	Стопа запослености	Стопа незапослености
1.	Бијељина	109.376	19.837	14.272	34.109	18,1	41,8
2.	Лопаре	15.195	1.050	1.276	2.326	6,9	54,9
3.	Угљевик	15.952	3.524	1.945	5.469	22,1	35,6
4.	Зворник	51.467	7.932	5.115	13.047	15,4	39,2
5.	Братунац	22.235	1.740	3.194	4.934	7,8	64,7
6.	Власеница	19.197	1.315	1.178	2.493	6,9	47,3
7.	Хан Пијесак	4.557	844	530	1.374	18,5	38,6
8.	Милићи	9.888	1.587	1.258	2.845	10,4	44,2
9.	Сребреница	22.086	1.812	1.376	3.188	8,2	43,2
10.	Вишеград	18.181	1.926	1.920	3.846	10,6	49,9
11.	Рогатица	14.278	1.969	1.697	3.666	13,8	46,3
12.	Рудо	8.948	604	1.637	2.241	6,8	73,0
13.	Фоча	24.306	3.390	3.095	6.485	13,9	47,7
14.	Шековићи	9.545	810	1.221	2.031	8,5	60,1
15.	Ново Горажде	3.237	288	242	530	8,9	45,7
Република Српска (15 општина)		345.211	48.628	39.956	88.584	14,1	45,1
Република Српска, укупно		1.429.290	238.178	153.458	391.636	16,7	39,2
1.	Шид	34.188	5.716	3.866	9.582	16,7	40,3
2.	Сремска Митровица	79.940	16.097	6.833	22.930	20,1	29,8
3.	Богатић	28.883	2.677	3.447	6.124	9,3	56,3
4.	Лозница	79.327	14.125	11.735	25.860	17,8	45,4
5.	Шабац	115.884	25.010	11.734	36.744	21,6	31,9
6.	Мали Зворник	12.482	1.516	2.390	3.906	12,1	61,2
7.	Љубовија	14.469	2.510	2.133	4.643	17,3	45,9
8.	Ваљево	90.312	28.503	9.128	37.631	31,6	24,3
9.	Бајина Башта	26.022	4.177	2.594	6.771	16,1	38,3
10.	Ужице	78.040	21.392	6.266	27.658	27,4	22,7
11.	Чајетина	14.745	3.571	786	4.357	24,2	18,0
12.	Прибој	27.133	4.545	5.117	9.662	16,8	53,0
13.	Косјерић	12.090	1.816	863	2.679	15,0	32,2
14.	Осечина	12.536	1.341	1.139	2.480	10,7	45,9
15.	Крупањ	17.295	1.561	2.189	3.750	9,0	58,4
16.	Коцељева	12.951	1.796	1.524	3.320	13,9	45,9
Република Србија (16 општина)		656.297	136.353	71.744	208.097	20,8	34,5
Република Србија, укупно		7.186.862	1.727.048	761.486	2.488.534	24,0	30,6
ПОДРИЊЕ, укупно		1.001.508	184.981	111.700	296.681	18,5	37,6

Извор: МП-истраживање, РЗС Републике Српске, ЗЗС Републике Српске, РЗС Републике Србије, НЗС Републике Србије

Табела 20: Преглед запослености у Подрињу по делатностима 2012.

Подручја делатности (NACE Rev.2)	Република Српска		Република Србија		Укупно Подриње	
	број	%	број	%	број	%
A - Пољопривреда, шумарство и риболов	1.758	4,2	2.870	2,9	4.628	3,3
B - Вађење руда и камена	2.439	5,9	819	0,7	3.258	2,3
C - Прерађивачка индустрија	7.531	18,1	27.641	27,5	35.172	24,7
D - Снабдевање ел. енергијом, гасом, климатизација	2.083	5,0	2.280	2,3	4.363	3,1
E - Снабдевање водом, канализација, управљање отпадом	1.016	2,4	3.466	3,5	4.482	3,2
F - Грађевинарство	2.275	5,5	6.362	6,4	8.637	6,1
G -Трговина на велико и мало; поправка моторних возила	6.415	15,4	11.349	11,3	17.764	12,5
H - Саобраћај и складиштење	1.348	3,2	6.747	6,7	8.095	5,7
I - Хотелијерство и угоститељство	399	1,0	1.463	1,5	1.862	1,3
J - Информације и комуникације	760	1,8	1.336	1,3	2.096	1,5
K -Финансијске делатности и делатности осигурања	1.081	2,6	1.250	1,2	2.331	1,6
L - Пословање некретнинама	110	0,3	104	0,1	214	0,2
M - Стручне, научне и техничке делатности	756	1,8	2.094	2,1	2.850	2,0
N - Административне и помоћне услужне делатности	418	1,0	767	0,8	1.185	0,8
O - Јавна управа и одбрана; обавезно соц. осигурање	4.717	11,3	6.117	6,1	10.834	7,6
P - Образовање	4.452	10,7	10.723	10,6	15.175	10,7
Q - Делатност здравствене заштите и социјалног рада	3.282	7,9	13.290	13,2	16.572	11,7
R - Умјетност, забава и рекреација	591	1,4	1.320	1,3	1.911	1,3
S - Остале услужне делатности	208	0,5	495	0,5	703	0,5
Укупно запослени у пословним субјектима	41.636	100,0	100.493	100	142.129	100

Извор: МП-истраживање, РЗС Републике Српске, РЗС Републике Србије

Табела 21: Структура запослених 2012.

подручје-општине	Укупно	Запослени код правних лица	Прив.предузетници и зап. код њих	Учешће (%)	
				Запослени код правних лица	Прив.предузетници и зап. код њих
1. Бијељина	19.837	17.046	2.791	85,9	14,1
2. Лопаре	1.050	777	273	74,0	26,0
3. Угљевик	3.524	3.293	231	93,4	6,6
4. Зворник	7.932	6.714	1.218	84,6	15,4
5. Братунац	1.740	1.316	424	75,6	24,4
6. Власеница	1.315	1.077	238	81,9	18,1
7. Хан Пијесак	844	745	99	88,3	11,7
8. Милићи	1.587	1.413	174	89,0	11,0
9. Сребреница	1.812	1.690	122	93,3	6,7
10. Вишеград	1.926	1.563	363	81,2	18,8
11. Рогатица	1.969	1.715	254	87,1	12,9
12. Рудо	604	453	151	75,0	25,0
13. Фоча	3.390	2.955	435	87,2	12,8
14. Шековићи	810	699	111	86,3	13,7
15. Ново Горажде	288	251	37	87,2	12,8
Република Српска (15 општина)	48.628	41.707	6.921	85,8	14,2
Република Српска, укупно	238.178	201.297	36.881	84,5	15,5
1. Шид	5.715	4.634	1.082	81,1	18,9
2. Сремска Митровица	16.098	12.671	3.426	78,7	21,3
3. Богатић	2.677	1.738	939	64,9	35,1

4.	Лозница	14.125	10.430	3.695	73,8	26,2
5.	Шабац	25.010	20.027	4.983	80,1	19,9
6.	Мали Зворник	1.516	993	523	65,5	34,5
7.	Љубовија	2.511	1.597	913	63,6	36,4
8.	Ваљево	28.503	17.241	11.262	60,5	39,5
9.	Бајина Башта	4.177	2.995	1.182	71,7	28,3
10.	Ужице	21.392	17.444	3.948	81,5	18,5
11.	Чајетина	3.570	2.819	752	79,0	21,1
12.	Прибој	4.545	3.403	1.142	74,9	25,1
13.	Косјерић	1.816	1.369	447	75,4	24,6
14.	Осечина	1.342	986	355	73,5	26,5
15.	Крупањ	1.561	1.029	532	65,9	34,1
16.	Коцељева	1.796	1.119	677	62,3	37,7
Република Србија (16 општина)		136.354	100.495	35.858	73,7	26,3
Република Србија, укупно		1.727.048	1.341.114	385.934	77,7	22,3
ПОДРИЊЕ, укупно		184.982	142.202	42.779	76,9	23,1

Извор: МП-истраживање, РЗС Републике Српске, РЗС Републике Србије

2.3. Животни стандард

На низак ниво животног стандарда становништва Подриња указују исподпросечне нето зараде – просечна нето зарада у 2012. години у Републици Србији је 388,3 ЕУР, а у Републици Српској је 419,5 ЕУР. Изнадпросечну нето зараду у односу на Републику Србију остварила је општина Косјерић, а у односу на Републику Српску општине Угљевик, Вишеград, Рудо и Фоча.

У периоду 2008-2012 година виши ниво и раст животног стандарда имале су општине Подриња Републике Српске. Исподпросечан и опадајући ниво животног стандарда становништва општина Подриња Републике Србије указује на тежак материјално финансијски положај привреде овог дела Србије, настао као резултат негативних ефеката транзиције, пре свега, нерешен статус некадашњих великих привредних гиганата (градови фабрике) и неуспелих приватизација.

Животни стандард становништва, мерен кретањем просечних нето зарада, на територији регије Подриње се погоршао – просечна нето зарада је смањена са 367,3 ЕУР у 2008. на 352,2 ЕУР у 2012. години. Пад животног стандарда забележен је у свим општинама Подриња Републике Србије (пад нето зарада ових општина са 353,1 ЕУР на 304,1 ЕУР), а највећи пад је у општини Косјерић (за 148,1 ЕУР). Општине Подриња Републике Српске имале су, у целокупном посматраном периоду, веће просечне нето зараде него општине у Републици Србији уз раст животног стандарда (раст нето зарада ових општина са 381,5 ЕУР на 400,4 ЕУР). Од 15 општина Републике Српске, незнатан пад нето зарада у односу на 2008. годину исказан је у општинама Хан Пијесак, Рогатица и Шековићи.

Табела 22: Просечне нето плате општина Подриња, у ЕУР

подручје-општина	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
ПОДРИЊЕ, укупно	367,3	338,3	337,2	356,3	352,2
<i>Подриње Србија</i>	<i>353,1</i>	<i>284,0</i>	<i>278,2</i>	<i>309,4</i>	<i>304,1</i>
<i>Подриње Српска</i>	<i>381,5</i>	<i>392,6</i>	<i>396,1</i>	<i>403,1</i>	<i>400,4</i>
Шид	357,5	289,4	278,5	292,8	305,2
Сремска Митровица	400,7	313,7	303,1	337,0	333,5
Богатић	320,2	253,7	237,4	268,8	270,4
Лозница	286,4	244,6	244,7	283,3	278,5
Шабац	368,5	302,0	314,7	359,3	333,9
Мали Зворник	345,3	276,6	263,0	294,8	282,3
Љубовија	341,5	268,7	276,9	306,9	310,2
Ваљево	322,6	284,9	279,7	314,0	305,0
Бајина Башта	392,7	302,2	295,6	312,3	313,9
Ужице	392,5	325,1	317,8	356,9	346,4
Чајетина	309,6	248,1	245,8	272,1	281,9
Прибој	289,0	225,5	242,5	288,8	281,8
Косјерић	558,1	438,9	418,3	455,5	410,0
Осечина	292,2	251,5	236,6	268,4	270,3
Крупањ	315,7	241,1	231,8	245,9	254,4
Коцељева	356,5	277,5	265,1	293,7	287,4
Бијељина	387,2	395,4	397,4	397,9	408,2
Лопаре	345,6	336,9	330,3	338,5	353,8
Угљевик	473,8	535,9	528,2	558,5	554,4
Зворник	362,1	364,6	372,3	391,3	387,2
Братунац	344,1	377,4	370,8	368,2	360,5
Власеница	386,7	407,2	402,1	411,3	395,4
Хан Пијесак	374,4	379,5	355,9	366,7	356,9
Милићи	386,7	335,9	394,9	409,7	387,7
Сребреница	344,1	346,2	376,4	388,2	393,3
Вишеград	388,2	410,8	429,7	436,9	438,5
Рогатица	364,6	358,5	350,3	366,7	355,9
Рудо	384,1	399,5	412,3	423,6	426,2
Фоча	420,0	427,2	438,5	452,3	465,1
Шековићи	361,5	371,3	377,4	338,5	332,8
Ново Горажде	399,5	440,5	405,1	397,9	389,7

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

2.4. Инвестиције

У периоду 2008-2012 године на територији 16 општина Подриња у Републици Србији инвестирано је 1,2 млрд. ЕУР (3,9% инвестиција у основна средства Републике Србије). Низак ниво и опадајућа динамика улагања (реалан пад инвестиција за скоро 1/3 у односу на 2008.), је велики ограничавајући развојни проблем. Територијална концентрација инвестиција у већим општинама Подриња (Шабац, Ваљево, Ужице, Лозница и Сремска Митровица) није значајније утицала на повећање степена модернизације опреме и унапређење технологија

производног процеса. Континуирано смањење нивоа инвестиција успорило је развој ових општина, које би према расположивим производним капацитетима и бројем становника, могле да допринесу интензивнијем развоју регије.

У периоду 2008-2012 година укупне инвестиције у основна средства у Републици Српској износиле су 3,9 млрд. ЕУР од чега је 552,2 милиона ЕУР инвестирано на подручју 15 општина Подриња (13,9%). Улагања у основна средства највећим делом су концентрисана у општинама Бијељина, Зворник, Угљевик и Вишеград. У Подрињу Републике Српске, високе стопе раста инвестиција у основна средства остварене су у општинама Вишеград (190%), Зворник (86%) и Фоча (64%).

Инвестиције у основна средства Подриња у Републици Србији, у периоду 2008-2012 година континуирано се смањују. Инвестиције у 2012. години (228,5 мил. ЕУР) су за 28,9% мање него у 2008. години. Иако је преко 70% инвестиција Подриња у 2012. години усмерено у развој општина Шабац, Ваљево, Ужице, Лозница и Сремска Митровица, инвестициона активност у овим општинама значајно је смањена у односу на 2008. годину. На другој страни, повећање инвестиционе активности оствариле су општине Мали Зворник, Љубовија, Чајетина и Шид које у укупним инвестицијама регије учествују са свега 15,3% (6,4% у 2008.) Најдинамичнији раст инвестиција у посматраном периоду остварен је у Коцељеви (2,6 пута) и Бајиној Башти (2,4 пута), док у општинама Крупањ и Косјерић скоро да и нема инвестиционих улагања.

Изнадпросечне инвестиције по становнику у оквиру Подриња у Републици Србији у 2012. години оствариле су општине: Шабац, Ваљево, Ужице, Бајина Башта, Чајетина и Шид.

У укупним инвестицијама у основна средства на подручју Подриња Републике Српске највеће просечно учешће (49%) има град Бијељина, с тим да је присутна тенденција смањења улагања. У 2012. години инвестиције у основна средства у граду Бијељина су смањене за 11,8% у односу на 2008. што је резултирало и смањењем учешћа у укупним инвестицијама у основна средства Подриња са 53,3% на 36,8%. У Републици Српској у општинама Хан Пијесак, Ново Горажде и Рудо, инвестициона улагања у основна средства су испод 0,5%.

Секторска структура инвестиција у нова основна средства у Подрињу у 2012. години, указује на доминантност инвестиција у прерађивачку индустрију, посебно у већим општинама: Шабац (60,2%), Ужице (57,1%), Ваљево (50,4%) и Лозница (45,6%).

У периоду 2002-2012 прилив страних директних инвестиција у Подрињу детерминисан је процесом приватизације страних купаца. У Републици Србији за 9 приватизованих предузећа уговорен је приватизациони приход од 72,1 мил. ЕУР.

Инвестиције у нова основна средства у Подрињу (Република Српска) у 2012. години су за 12,2% веће него у 2008. Повећане инвестиционе активности оствариле су општине Рогатица, Вишеград, Ново Горажде и Зворник, док су

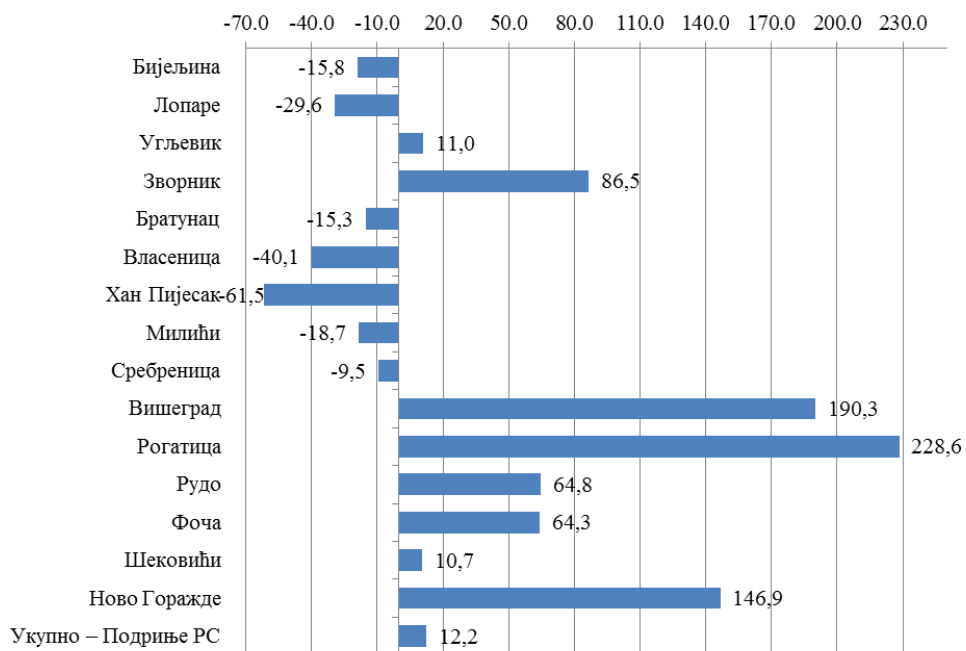
највеће стопе пада инвестиција забележене у општинама Хан Пијесак, Власеница и Лопаре.

Табела 23: Инвестиције у нова основна средства по општинама у Подрињу

подручје-општине	% учешћа у Подрињу					Стопераста/пада 2008-2012.
	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	
Сремска Митровица	8,3	5,1	7,3	8,1	7,9	-31,9
Шид	2,9	4,0	1,1	1,9	6,4	60,0
Бајина Башта	1,8	8,1	10,0	10,5	8,5	243,4
Косјерић	1,9	1,2	0,8	0,3	0,5	-82,9
Прибој	1,1	0,4	1,5	0,6	0,4	-72,7
Ужице	14,9	11,4	16,8	20,0	14,6	-29,9
Чајетина	2,5	2,6	3,0	4,1	6,5	86,3
Ваљево	23,5	21,7	19,4	14,9	16,8	-49,1
Осечина	0,4	0,5	2,1	0,4	0,6	-0,9
Богатић	0,7	0,6	0,6	0,8	0,6	-37,4
Лозница	18,6	26,2	7,5	10,3	9,6	-63,0
Љубовија	0,6	0,4	0,4	0,2	1,5	84,9
Мали Зворник	0,4	0,5	1,2	1,1	0,9	57,3
Крупањ	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1	-72,8
Шабац	21,7	16,2	27,5	25,8	22,2	-26,7
Коцељева	0,6	0,7	0,6	0,7	2,9	264,8
Подриње Србија – 16 општина	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-28,5
Бијељина	53,3	54,2	50,4	53,2	38,6	-18,8
Лопаре	0,9	1,4	0,9	1,0	0,6	-29,6
Угљевик	11,8	13,6	21,4	13,1	11,7	11,0
Зворник	11,5	8,9	7,4	10,2	19,2	86,5
Братунац	1,6	1,9	1,6	2,2	1,2	-15,3
Власеница	2,1	1,0	1,1	1,0	1,1	-40,1
Хан Пијесак	0,6	0,5	0,9	0,4	0,2	-61,5
Милићи	4,3	2,8	4,3	4,1	3,1	-18,7
Сребреница	2,8	4,0	1,8	1,6	2,3	-9,5
Вишеград	3,7	4,7	2,5	5,0	9,7	190,3
Рогатица	1,3	1,7	3,6	2,7	3,9	228,6
Рудо	0,3	0,5	0,6	0,4	0,4	64,8
Фоча	4,9	3,2	2,8	3,2	7,1	64,3
Шековићи	0,7	1,1	0,7	0,8	0,7	10,7
Ново Горажде	0,1	0,6	0,1	1,3	0,3	146,9
Подриње Српска – 15 општина	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	12,2

Извор: Економски институт Бања Лука, Општински годишњаџи Републике Србије 2009-2012.

Графикон 31: Инвестиције у нова основна средства по општинама у Подрињу
- Стопа раста/пада инвестиција Подриње РС 2012–2008. -

Извор: РЗС Републике Српске

2.5. Спољна трговина

Основна карактеристика спољнотрговинске размене Подриња је суфицит (191,1 мил. ЕУР) и изнадпросечна покривеност увоза извозом. Општине Подриња Републике Србије у 2012. години учествују у укупној спољнотрговинској размени регије са 80,7%, извозу 86,9%, увозу 73,4% и остварују укупан суфицит Подриња од 191,2 мил. ЕУР (Подриње Србије суфицит од 309,7 мил. ЕУР; Подриње Српске дефицит од -118,1 мил. ЕУР). У односу на 2008. годину општине Подриња Републике Србије повећале су обим робне размене за 21,4% - извоз је већи за 37,97%, увоз за 4,0%. Раст покривености увоза извозом са 105% у 2008. на 140% у 2012. години и повећање суфицита за 7,8 пута указује на добре перформансе конкурентности овог дела Подриња. У целокупном посматраном периоду доминирају производи прерађивачке индустрије. У периоду 2008-2012 висок пораст извоза и успорена динамика раста увоза резултирала је смањењем негативног салда спољнотрговинске размене Републике Српске и повећањем покривености увоза извозом. Општине Подриња Републике Српске повећале су обим размене (3,7 пута), извоз и увоз за 81% (односно 2,3% респективно) у односу на 2008. годину.

У периоду 2008-2012 раст спољнотрговинске размене Подриња од 21,4% остварен је услед бржег раста извоза (42,3%) од увоза (3,5%) што је резултирало стварањем суфицита у спољнотрговинској размени од 191,2 мил. ЕУР (у 2008.

забележен је дефицит од 145,5 мил. ЕУР) и бољом покривеношћу увоза извозом (са 86% у 2008. на 118% у 2012. години).

Учешће спољнотрговинске размене општина Подриње Републике Србије повећало се са 6,7% у 2008. на 7,9% у 2012. у укупној спољнотрговинској размени Републике. У укупном извозу Републике ове општине учествују са 12,3% у 2012. (10,7% у 2008.), док је учешће у увозу у посматраном периоду скоро непромењено (4,8% и 5,3% респективно).

Спољнотрговинска активност сконцентрисана је у пет општина: Ужице, Ваљево, Сремска Митровица, Шабац и Шид – **близу 90% робне размене, извоза, увоза и суфицита оствареног у Подрињу Републике Србије**. У секторској структури извоза доминантна су предузећа прерађивачке индустрије, пољопривреде, грађевинарства, рударства, трговине и саобраћаја.

Међутим, величина извоза пет највећих општина извозника Подриња Републике Србије зависи од резултата пословања десет великих предузећа која у 2012. години учествују са 78% вредности укупног извоза ових општина: **Ваљаноница бакра Севојно АД** Севојно, **Импол Севал АД** Севојно, **Први партизан АД** Ужице, **Victoriaoil AD** Шид, **Valy DOO** Ваљево, **Горење ДОО** Ваљево, **Sirmium Steel DOO** Сремска Митровица, **Eaton Electric DOO** Сремска Митровица, **Elixir Group DOO** Шабац **Концерн Фармаком М.Б.** Шабац.

Основне карактеристике спољнотрговинске размене у Републици Српској од 2008. до 2012. су висок пораст извоза и успорена динамика раста увоза што је резултирало смањењем негативног салда спољно-трговинске размене и повећањем покривености увоза извозом (са 33% на 58,2%). У односу на 2008. годину општине Подриња Републике Српске су повећале обим размене 3,7 пута, извоз је већи за 81%, а увоз за 2,3%.

Раст извоза привреде Подриња је резултирало повећањем учешћа извоза привреде Подриња у укупном извозу Републике Српске са 9,2% на 13,5%.

Најзначајнији извозници⁶ су предузећа: **Боксит а.д.** Милићи, **Алумина д.о.о.** Зворник, **Орао а.д.** Бијељина, **Мега дрво д.о.о.** Бијељина, **Ерић-М** Бијељина, **Ivex д.о.о.** Власеница, **Unis-Usha а.д.** Вишеград, **Смрчак** Зворник, **Steco д.о.о.** Бијељина, **Рашевић д.о.о.** Бијељина, **Фабрика за поцинчавање д.о.о.** Сребреница, **АЛПРО а.д.** Власеница, **ПЕТРО Пројекат д.о.о.** Братунац, **Саматини д.о.о.** Милићи, **JOVIX д.о.о.** Бијељина, **FOD д.о.о.** Шековићи, **SEP д.о.о.** Бијељина, **Металоградња д.о.о.** Бијељина, **Спектар дринк д.о.о.** Бијељина, **Студен пром д.о.о.** Зворник, **Обућа д.о.о.** Зворник, **FL Wood д.о.о.** Фоча.

⁶ Подаци Привредне коморе Републике Српске.

2.6. Приватизација и реструктурирање

У периоду 2002-2013 на територији 16 општина Подриња у Републици Србији приватизовано је 265 предузећа, али је услед непоштовања уговора поништено 66 приватизација тако да је број продатих предузећа смањен на 197. На десет потписаних уговора раскинута је свака трећа приватизација. Доминантан метод приватизације је аукција, али је највећи приход од приватизације остварен тендерском продајом Фабрике цемента Косјерић. Поступак реструктурирања се спроводи у 12 предузећа, у којима је у 2012. години запослено око две хиљаде радника. Приватизација се одвијала у складу са објективним околностима. Најатрактивнија предузећа приватизована су у почетним годинама транзиције, док је остварење бољих резултата отежано у периоду од настанка светске економске кризе. Већину српских предузећа преосталих за приватизацију оптерећују вишкови запослених, застарела технологија, нерешени имовински проблеми, лоше корпоративно управљање, немогућност самосталног обезбеђења свежег капитала. Смањена атрактивност преостале приватизационе понуде створила је потребу измене регулаторног оквира у циљу изналажења начина за превазилажење наведених проблема кроз увођења нових метода продаје, како би се допринело окончању процеса приватизације у што краћем року. У периоду 1999-2014 на територији 15 општина Подриња у Републици Српској приватизовано је 151 предузеће и укупно остварен приватизациони приход од 30,67 мил. ЕУР. Доминантни метод приватизације је лицитација, а највећи број предузећа је приватизован у Бијељини.

У периоду 2002-2013, на територији 16 општина Подриња у Републици Србији, методом тендерске и аукцијске приватизације и продајом мањинских пакета акција на тржишту капитала приватизовано је 265 предузећа, међутим, услед непоштовања уговорних обавеза од стране купаца, раскинуто је 68 уговора, тако да је *нето ефекат приватизације* 197 продатих предузећа и остварен приватизациони приход од 152,6 мил. ЕУР.

Доминантан метод продаје капитала је аукцијска приватизација (147 предузећа), међутим, највећи приватизациони приход у посматраним општинама остварен је тендерском приватизацијом *Цементаре* Косјерић – 41,0 мил. ЕУР (26,9%) и *Зорка-pharm* из Шапца – 14,7 мил. ЕУР (9,6%).

Табела 24: Приватизација у Републици Србији 2001-2013.

подручје-општина		Број приватизованих предузећа по методама продаје			Приход од приватизације* мил. ЕУР	Број поништених приватизација	У реструкту- рирању	
		Тендер	Аукција	Тржиште капитала				Укупно*
1.	Сремска Митровица		11	10	21	10.221	15	1
2.	Шид		6	5	11	2.647	4	
3.	Богатић		2	2	4	1.325	1	
4.	Крупањ		5		5	550	1	
5.	Лозница		11	2	13	3.825	4	2
6.	Љубовија		8		8	2.024		1
7.	Мали Зворник	1	2		3	1.904	4	
8.	Шабац	1	28	6	35	35.669	6	1
9.	Ваљево		26	10	36	18.623	8	2
10.	Осечина				0		1	1
11.	Бајина Башта		8		8	4.125	5	
12.	Косјерић	1	7		8	43.301	4	
13.	Прибој	1	3	1	5	1.804	1	2
14.	Ужице	2	22	10	34	23.501	12	2
15.	Чајетина		4	2	6	3.076		
16.	Коцељева		4		4	0,477	2	
Подриње, укупно (16)		6	147	48	197	152,6	68	12
Република Србија, укупно		81	1.525	758	2.364	2.573,5	682	153

Извор: МП- истраживање, АП (стање 25. децембар 2013); *нису укључене поништене приватизације;

Страни купци учествовали су у приватизацији 9 предузећа. Методом тендерске и аукцијске приватизације купљено је шест предузећа, док је на тржишту капитала страни капитал учествовао у куповини мањинских пакета акција три предузећа.

Табела 25: Предузећа продата страним купцима
(општине регије Подриње у Републици Србији)

р.бр.	Назив предузећа	Купац	Година продаје	Број запослених у 2012.	Сектор	Област
1.	Цементара Косјерић	<i>Титан</i> Грчка	2002. тендер	279	Прерађивачка индустрија	Производња цемента
2.	Севал Севојно	<i>Импол</i> Словенија	2002. тендер	581	Прерађивачка индустрија	Производња алуминијума
2.	Ваљаоница бакра Севојно	<i>East Point Ltd.</i> и <i>Amalco Overseas</i> Кипар	2003. тендер	1.057	Прерађивачка индустрија	Производња бакра
4.	Полиестер Прибој	Конзорцијум Словенија	2008. тендер	171	Прерађивачка индустрија	Производња плоча, листова, цеви и профила од пластике
5.	Зорка Неметали Шабац	<i>Alas International</i> Аустрија	2003. аукција	20	Финансијске делатности	Делатност холдинг компанија
6.	Златибор мермер Ужице	<i>Piero Zanella</i> Италија	2008. аукција	22	Прерађивачка индустрија	Сечење, обликовање и обрада камена
7.	Ердевик Шид	<i>ТНОР</i> доо Хрватска	2003. Тр. капитала	1	Пољопривреда	Гајење жита, легуминоза и уљарица
8.	Житопромет братство Сремска Митровица	<i>East Point Holdings</i> Никозија	2004. Тр. капитала	171	Прерађивачка индустрија	Производња хлеба, свежег пецива и колача
9.	Инос Напредак Шабац	Конзорцијум Србија-Италија	2005. Тр. капитала	64	Снабдевање водом	Поновна употреба разврстаних материјала

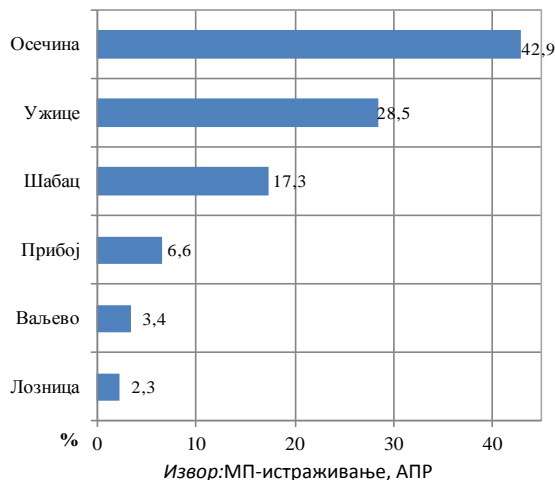
Извор: МП-истраживање, Агенција за приватизацију, АПР – број запослених

Након спроведеног реструктурирања, приватизовано је 8 предузећа – тендерском продајом *Ваљаоница бакра* Севојно, док је у осталим предузећима спроведена аукцијска приватизација. Издвајањем из холдинга *Зорка Шабац* приватизовано је пет привредних друштава: *Зорка неметали*, *Зорка екструдирана амбалажа*, *Зорка друштвени стандард*, *Зорка пластика* и *Зорка трговина*, док је издвајањем из *Крушика* Ваљево продата фабрика *Крушик акумулатори*. Поред тога, продато је и предузеће за резање и обраду дрвета *Нови храст* из Шида, које је до издвајања пословало у саставу Јавног предузећа „Србијашуме”.

Поступак реструктурирања је још увек актуелан у 12 предузећа, која у 2012. години запошљавају око две хиљаде радника, а више од половине запослених ради у *Фабрици аутомобила ФАП* Прибој (1.119; 52,7% запослених у нефинансијском сектору општине). У 2012. години 9 предузећа је исказало негативан финансијски резултат (1,3 млрд. динара), док је три предузећа пословало са добитком (278 хиљада динара). Губитак чини 9,7% губитка подрињских општина у Србији, док је вредност добити у односу на укупно Подриње занемарљива. Најнерентабилније је пословало АД *Зорка обојена*

металургија из Шапца (губитак износи 727 мил. динара), док је највећи утицај на висину губитка општине имало привредно друштво *Крушик Пластика* из Осечине (35 мил. динара; 42,9% губитка општине).

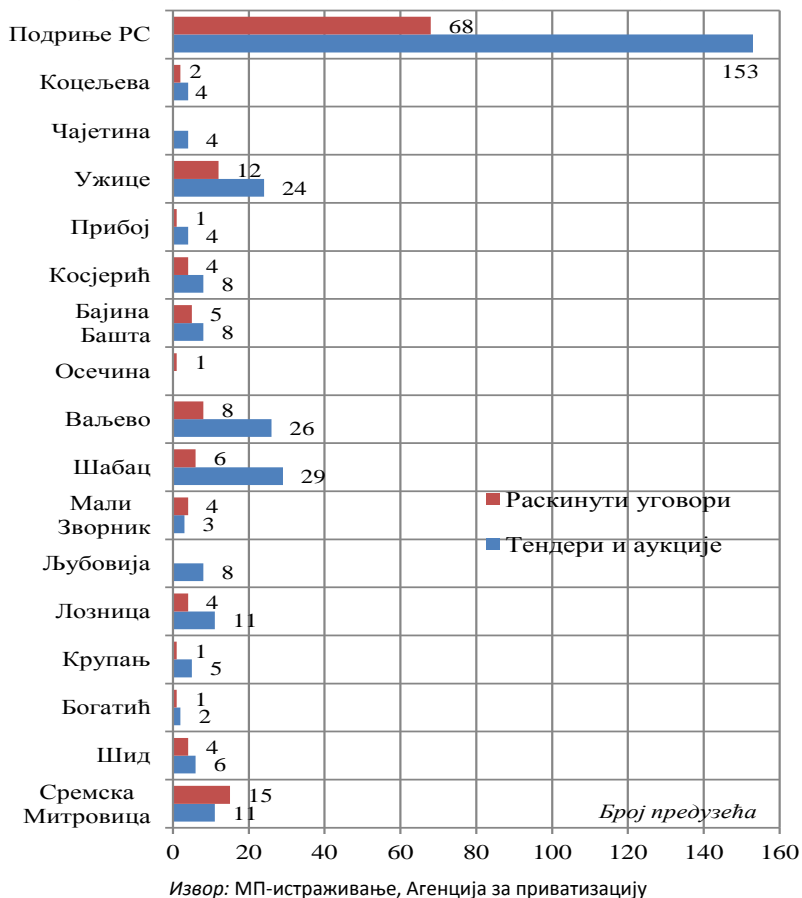
Графикон 32: Учешће губитка предузећа у реструктурирању у губитку општине

У појединим предузећима приватизација није довела до опоравка и успешног постприватизационог реструктурирања, тако да је око 30 привредних друштава у потпуности престало са радом и избрисана су из привредног регистра – *Грађевинар* Мали Зворник, *Интершпед* Шабац, *Хидроградња* Сремска Митровица, *Унип* Ваљево, *Метал* Мионица и др.

У Подрињу је **раскинуто 68 уговора о приватизацији** – 10,0% укупно раскинутих приватизација у Србији. Највећи број раскида уговора је у Сремској Митровици и Ужицу (27). Поништене приватизације чине 1/3 потписаних уговора о тендерској и аукцијској приватизацији у Подрињу, односно на 10 потписаних уговора раскинуто је 3 приватизације, што је на нивоу републичког просека.

Графикон 33: Тендерска и аукцијска приватизација у Србији

Процес реструктурирања и приватизације предузећа у Републици Србији је у завршној фази. Приоритет представља спровођење активности у циљу реализације Акционог плана за решавање статуса предузећа у реструктурирању, с обзиром да је законски рок за окончање реструктурирања 30. јун 2014. године. На територији 15 подрињских општина послује 27 предузећа за која је донета одлука о методу приватизације или реструктурирању (портфолио Агенције за приватизацију, мај 2013.). Такође, потребно је окончати стечајни поступак предузећима у којима је Агенција именована за стечајног управника (118 предузећа). Поред решавања статуса предузећа у надлежности Агенције за приватизацију, предстоје реформе у области јавно-комуналних делатности као што су: вишкови запослених, цене услуга, недовољан ниво инвестиција, неретабилно пословање.

Табела 26: ЈКП у општинама Подриња у Републици Србији

подручје-општине	Број предузећа	Број запослених	Добит	Губитак
			Учешће у општини (%)	
Подриње Република Србија	45	3.586	100,0	100,0
Сремска Митровица	5	434	2,27	-
Шид	5	255	0,01	2,11
Богатић	1	40	0,04	-
Лозница	5	458	0,89	-
Мали Зворник	1	62	0,94	-
Шабац	8	704	0,10	0,43
Ваљево	6	604	0,05	5,28
Осечина	1	49	0,001	
Бајина Башта	1	24	-	6,71
Косјерић	2	53	0,01	14,41
Прибој	1	93	-	15,07
Ужице	7	777	0,33	5,75
Чајетина	1	0	-	0,12
Коцељева	1	33	0,68	-

Извор: МП-истраживање, АПР

У периоду 1999-2014 година на територији 15 општина Подриња у Републици Српској приватизовано је 151 предузеће и укупно остварен приватизациони приход од 30,7 мил. ЕУР. Доминантни метод приватизације је лицитација (86 предузећа). Највећи број предузећа је приватизован у Бијељини (33 предузећа) са укупним оствареним приватизационим приходом од 11,1 мил. ЕУР. У процесу финансијског реструктурирања су два предузећа. У складу са законом о приватизацији државног капитала у предузећима и његовим изменама у Републици Српској, дата је могућност да неприватизована предузећа изврше финансијско реструктурирање дуга у циљу консолидације њиховог пословања и успешне приватизације. Финансијско реструктурирање дуга предузећа настало по основу пореза и обавеза према буџету Републике Српске, као и кредита и осталих дуговања према Републичкој дирекцији за робне резерве Републике Српске прихваћено је за предузећа *Орао а.д.* Бијељина и *Технички ремонт а.д.* Братунац.

Табела 27: Приватизација у Републици Српској 1999-2014.

подручје- општина	Број приватизованих предузећа по методама продаје						Приход од приватизације ЕУР
	Тендер	Аукција-берза	Лицитација	Директнапродаја	Остали	Укупно	
1 Бијељина	3	5	22	3	-	33	11.106.007
2 Лопаре	-	1	6	1	-	8	1.108.495
3 Угљевик	1	-	3	1	-	5	266.727
4 Зворник	2	1	15	1	-	19	7.605.666
5 Братунац	1	2	3	-	1	7	516.204
6 Власеница	2	4	3	1	-	10	1.266.732
7 Хан Пијесак	-	2	-	-	-	2	20.464
8 Милићи	-	2	2	-	-	4	1.492.902
9 Сребреница	2	3	6	-	-	11	641.545
10 Вишеград	1	5	4	1	-	11	939.635
11 Рогатица	1	3	5	1	-	10	1.338.638
12 Рудо	1	2	-	-	-	3	31.522
13 Фоча	2	2	9	-	-	13	2.747.421
14 Шековићи	1	2	5	1	-	9	369.156
15 Ново Горажде	1	1	3	1	-	6	1.220.093
Подриње Република Српска	18	35	86	11	1	151	30.671.207

Извор: МП-истраживање, подаци ИРБРС приватизација и реструктурирање

2.7. Пољопривреда и рурални развој

Подриње је економски недовољно развијено подручје, а сектор пољопривреде недовољно искоришћен за бржи и конкурентнији развој. Ово подручје располаже повољним природним условима (земљиште, клима, водни ресурси) за развој пољопривредне производње јер преко 50% површине Подриња чини обрадиво земљиште. Међутим, расположиви потенцијали нису у довољној мери искоришћени (екстензивна структура биљне производње у којој доминирају житарице, поврће и воће и недовољна заступљеност сточарства). Висок је степен сировинске реализације примарне пољопривредне производње, а тиме и низак степен коришћења сопствених прерађивачких капацитета. Мали поседи доминантних сељачких газдинстава и њихова неорганизованост негативно утичу на ефикасност и конкурентност пољопривреде. Основно обележје руралног развоја регије су села са претежно старачким домаћинствима и инфраструктурно недовољно опремљена. Неадекватна дугогодишња аграрна политика утицала је на економско назадовање села. Посебан проблем чини одлив млађег становништва и мали број становника са адекватном стручном спремом. Развој треба да буде усмерен на стварање услова за боље коришћење природних ресурса, што би подстакло интензивирање структуре производње, интензивирање појединих линија производње и боље коришћење земљишта, развој сточарства и виши ниво финализације у сопственим прерађивачким капацитетима. Стварање услова за интеграцију сељачких газдинстава и развој МСП у агрокомплексу повећало би ефикасност и конкурентност агрокомплекса Подриња.

Пољопривредна производња Подриња организована је у складу са специфичним географским карактеристикама – воћарска и сточарска у вишим подручјима горњег и средњег тока Дрине где превладавају ливаде и пашњаци (око 1/3 пољопривредне површине) и ратарска производња на плодним равницама доњег тока Дрине и њених притока.

Расположиви агро-екосистеми Подриња – од планинских до низијских зона, користе се испод граница рентабилности који се огледа у ограниченом постојању специјализације у производњи, у скоро тржишно неорганизованој и екстензивној производњи на уситњеним поседима (просечна величина поседа је око 3 хектара).

Вишедеценијска неадекватна политика развоја пољопривреде утицала је на стагнацију у развоју једне од најважнијих стратешких грана привреде у Подрињу и урушавање укупног руралног развоја. Брдско планинска села суочена су са ниским нивоом укупне инфраструктурне опремљености и повезаности са већим местима што се одразило на исељавање младог становништва и формирање старачких домаћинстава. Остала пољопривредна газдинства су неорганизована, уситњена без одговарајуће тржишне инфраструктуре (места продаје, удружења, саветодавне службе, лабораторија и сл.). Да би се створиле могућности за бржи развој пољопривреде и рурални развој у Подрињу, потребно је превазићи постојећа ограничења. Шансу развоја руралних подручја Подриња треба видети, пре свега, новим трендовима који се развијају у везама између руралних и урбаних подручја: модерна пољопривредна производња која задовољава прехранбене потребе становништва, производња здраве хране, пружање простора за рекреацију, производња типичних производа, рурални туризам, ресурси за покретање пословних идеја, иновација и сл.

▪ **Биљна производња**

Биљна производња је доминантна у укупној пољопривреди Подриња. Скоро 2/3 пољопривредне површине је под ораницама и баштама, око 10% под воћњацима, док су виногради мање заступљени. Оранице и баште обухватају 352.085 ha (од чега се 63% налази у Републици Србији, а 37% у Републици Српској). У Србији највећи део ораница и башта је лоцирано у општинама Сремска Митровица, Шабац, Шид и Богатић, а у Републици Српској у општинама Бијељина и Зворник.

Од **ратарских култура** најзаступљенији су пшеница и кукуруз. Општине Подриња Републике Србије су у 2012. години, од укупне производње Подриња, произвеле 71,2% пшенице и 80,3% кукуруза (учешће ових општина у укупној производњи Републике Србије је 7,5% и 8,3% респективно). У општинама Подриња Републике Српске произведено је 28,8% пшенице и 19,7% кукуруза Републике Српске.

Табела 28: Производња ратарских култура у 2012.

подручје-општина		Производња (t)		Структура	
		Пшеница	Кукуруз		
1.	Бијељина	50.534	35.283	80,4	21,1
2.	Лопаре	980	18.963	2,1	26,3
3.	Угљевик	3.508	4.882	6,0	6,8
4.	Зворник	1.800	19.070	2,7	30,0
5.	Братунац	458	5.468	0,8	7,6
6.	Власеница	240	388	0,4	0,5
7.	Хан Пијесак	0	0	0	0
8.	Милићи	3.708	4.666	6,4	6,5
9.	Сребреница	405	180	0,7	0,2
10.	Вишеград	66	40	0,1	0,1
11.	Рогатица	181	0	0,3	0,0
12.	Рудо	57	240	0,1	0,3
13.	Фоча	0	0	0,0	0
14.	Шековићи	6	372	0	0
15.	Ново Горажде	15	10	0	0,3
Подриње – Република Српска		58.320	72.087	100,0	100,0
Укупно Република Српска		146.587	387.714	-	-
1.	Шид	23.531	56.933	16,4	19,3
2.	Сремска Митровица	36.138	66.578	25,1	22,6
3.	Богатић	20.738	24.901	14,4	8,5
4.	Лозница	8506	33.684	5,9	11,4
5.	Шабац	31.068	51.363	21,6	17,4
6.	Мали Зворник	127	1.835	0,1	0,6
7.	Љубовија	1.418	3.284	1,0	1,1
8.	Ваљево	11.112	15.566	7,7	5,3
9.	Бајина Башта	795	3.631	0,6	1,2
10.	Ужице	904	2.817	0,6	1,0
11.	Чајетина	125	228	0,1	0,1
12.	Прибој	255	6.359	0,2	2,2
13.	Косјерић	709	1.563	0,5	0,5
14.	Осечина	530	5.120	0,4	1,7
15.	Крупањ	2.542	5.982	1,8	2,0
16.	Коцељева	5387	14544	3,7	4,9
Подриње – Република Србија		143.855	294.388	100,0	100
Република Србија, укупно		1.910.914	3.532.602	-	-
ПОДРИЊЕ, укупно		202.205	366.475	-	-

Извор: МП-истраживање, РЗС Републике Србије и РЗС Републике Српске

Од **повртарских култура** најзаступљенија је производња кромпира. Општине Подриња Републике Српске производе 30%, а општине Подриња Републике Србије 9% укупних производњи кромпира република. Због екстензивне производње, остварен је исподпросечан принос по хектару. У Подрињу Републике Српске произведено је 36.310 t кромпира у 2012., а највећа производња је остварена у Бијељини (64,3%) и Власеници (9%). У брдско-планинском подручју постоје велике могућности за интензивну производњу кромпира („другог хлеба“), али су недовољно искоришћене. Подриње Републике Србије током 2012. произвело је 52.305 t кромпира, а највећа производња остварена је у општинама Богатић (10,8%), Лозница (10,4%), Бајина Башта (11,3%) и Ужице (10%).

Табела 29: Производња кромпира у 2012.

подручје-општине		Производња кромпира (t)		Структура
		Укупно	Принос по ha у t (просек)	
1.	Бијељина	23.332	20,0	64,3
2.	Лопаре	304	10,8	0,8
3.	Угљевик	551	1,9	1,5
4.	Зворник	2.242	6,5	6,2
5.	Братунац	1.855	5,3	5,1
6.	Власеница	3.250	10,0	9,0
7.	Хан Пијесак	90	3,0	0,2
8.	Милићи	1.034	11,0	2,8
9.	Сребреница	360	6,0	1,0
10.	Вишеград	480	6,0	1,3
11.	Рогатица	2.100	5,9	5,8
12.	Рудо	448	2,8	1,2
13.	Фоча	158	1,0	0,4
14.	Шековићи	84	3,0	0,2
15.	Ново Горажде	22	0,1	0,1
Подриње – Република Српска		36.310	6,2	100,0
Република Српска, укупно		120.628	7,1	-
1.	Шид	2.625	6,9	5,0
2.	Сремска Митровица	5.066	6,9	9,7
3.	Богатић	5.648	12,1	10,8
4.	Лозница	5.423	7,2	10,4
5.	Шабац	4.973	6,5	9,5
6.	Мали Зворник	317	2,5	0,6
7.	Љубовија	1.549	3,8	3,0
8.	Ваљево	2.689	4,1	5,1
9.	Бајина Башта	5.886	6,2	11,3
10.	Ужице	5.270	6,9	10,1
11.	Чажетина	1.235	6,0	2,4
12.	Прибој	2.503	4,3	2,6
13.	Косјерић	3.175	6,5	6,1
14.	Осечина	2.503	4,3	4,8
15.	Крупањ	3.681	4,3	7,0
16.	Коцењева	913	4,5	1,7
Подриње – Република Србија		52.305	5,8	100,0
Република Србија, укупно		577.966	8,9	-
ПОДРИЊЕ, укупно		87.702	6,0	-

Извор: МП-истраживање: РЗС и РЗРС

Подриње је познато по **производњи воћа**. Најзаступљенија је производња шљива. У Подрињу Републике Српске у 2012. години произведено је 20.426 t шљива, а највећа производња је остварена у општина Угљевик и Фоча (50% укупне производње Републике Српске). Подриње Републике Србије произвело је 67.363 t шљиве у 2012. години, а од тога највеће учешће у укупној

производњи имају општине Ваљево 24,6%, Лозница 12,9%, Крупањ 9,8% и Шабац 9,5%.

Друга по значају је производња јабука. У Подрињу Републике Српске у 2012. години произведено је 4.499 t јабука. Производња јабука је традиционално повезана са околином Горажда и Вишеграда, међутим високу производњу током 2012. оствариле су општине Фоча (44,5%), Бијељина (9,7%), Сребреница (9,4%) и Братунац (8,1%), а у Републици Србији укупна производња је износила 12.839 t, а од тога највећа производња је остварена у општинама Шид (40,7%) и Сремска Митровица (9,8%).

Од осталих врста воћа гаје се: крушке, шљиве, дуње, трешње, вишње, брескве, јагоде и ораси. Осим тога, Подриње је традиционално познато по својим аутохтоним (самониклим) врстама континенталног воћа, што представља неисцрпан ресурс за селекцију и оплемењивање нових сорти воћки. Од коштуничавог воћа издваја се домаћа шљива и многобројне врсте трешања. Јагодасто воће, на првом месту јагоде и малине, те остали самоникли плодови (купине, шипурак, боровница и слично) су познати на тржишту. Од језгрчастог воћа истичу се орах и лешник.

Табела 30: Производња воћа у 2012.

подручје-општине		Производња (t)		Принос по 1 стаблу (kg)		Структура	
		Јабукe	Шљиве	Јабукe	Шљиве	Јабукe	Шљиве
1.	Бијељина	437	134	7,0	14,0	9,7	0,7
2.	Лопаре	242	3.930	15,0	15,0	5,4	19,2
3.	Угљевик	272	6.219	15,0	14,7	6,0	30,4
4.	Зворник	252	1.650	14,0	11,0	5,6	8,1
5.	Братунац	366	1.378	22,0	11,0	8,1	6,7
6.	Власеница	20	219	5,1	8,0	0,4	1,1
7.	Хан Пијесак	2	0	10,0	0	0	0
8.	Милићи	74	560	10,1	20,0	1,6	2,7
9.	Сребреница	424	694	20,0	15,0	9,4	3,4
10.	Вишеград	75	76	5,0	2,0	1,7	0,4
11.	Рогатица	14	75	1,0	1,0	0,3	0,4
12.	Рудо	266	629	10,0	8,0	5,9	3,1
13.	Фоча	2.000	4.800	50,0	40,0	44,5	23,5
14.	Шековићи	6	25	3,2	1,0	0,1	0,1
15.	Ново Горажде	49	37	20,0	10,1	1,1	0,2
Подриње – Република Српска		4.499	20.426	13,8	11,4	100,0	100,0
Република Српска, укупно		33.768	65.404	12,7	10,1	-	-
1.	Шид	5.227	1.233	11,9	7,6	40,7	1,8
2.	Сремска Митровица	1.255	1.903	7,1	7,8	9,8	2,8
3.	Богатић	886	1.970	20,3	16,5	6,9	2,9
4.	Лозница	1.166	8.697	14,9	16,7	9,1	12,9
5.	Шабац	1.137	6.384	17,2	11,9	8,9	9,5

подручје-општине		Производња (t)		Принос по 1 стаблу (kg)		Структура	
		Јабуре	Шљиве	Јабуре	Шљиве	Јабуре	Шљиве
6.	Мали Зворник	108	908	9,0	10,2	0,8	1,3
7.	Љубовија	424	4.262	14,1	10,4	3,3	6,3
8.	Ваљево	527	16.558	6,6	9,2	4,1	24,6
9.	Бајина Башта	169	2.187	6,0	7,5	1,3	3,2
10.	Ужице	702	3.222	6,1	5,2	5,5	4,8
11.	Чајетина	161	460	4,8	2,9	1,3	0,7
12.	Прибој	203	341	4,9	3,9	1,6	0,5
13.	Косјерић	193	2.818	7,5	6,0	1,5	4,2
14.	Осечина	271	4.533	8,6	6,2	2,1	6,7
15.	Крупањ	308	6.611	10,1	12,6	2,4	9,8
16.	Коцељева	102	5276	8,6	12,2	0,8	7,8
Подриње – Република Србија		12.839	67.363	9,9	9,0	100,0	100,0
Република Србија, укупно		178.713	391.485	12,7	10,1	-	-
ПОДРИЊЕ, укупно		17.236	82.513	11,8	10,2	-	-

Извор: МП-истраживање: Општине и регијаи у Републици Србији 2013. (РЗС) и Статистички годишњак Републике Српске 2013.

■ **Сточарство**

Подриње има повољне услове за развој сточарства, с обзиром да је око 1/3 пољопривредне површине под ливадама и пашњацима високог квалитета и располаже са значајним неискоришћеним објектима за смештај говеда и оваца. Међутим, пражњењем села (посебно брдско-планинских) и неадекватном политиком развоја овог вида производње, постојећи ресурси нису неискоришћени, а сточарство као делатност бележи негативне трендове. Највећи број сточарске производње се одвија на великом броју малих газдинстава, а ретки су случајеви укрупњавања производње на газдинствима правних лица или великим газдинствима физичких лица.

У укупној производњи Републике Србије, Подриње Републике Србије учествује са 14,3% у броју говеда, 17,4% свиња, 22,2% оваца и 9,2% живине. Општине са подручја Подриња Републике Српске учествују са 21,1% у броју говеда, са 27,4% свиња, 27,8% оваца и 9,1% живине.

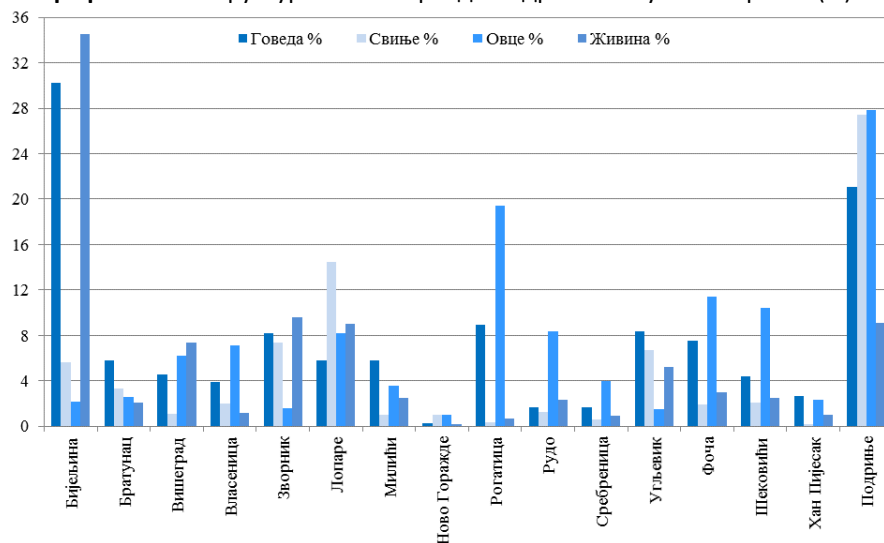
Табела 31: Сточарство у 2012.

подручје-општина	Говеда		Свиње		Овце		Живина	
	број	%	број	%	број	%	број	%
Шид	4.389	3,2	43.384	7,0	8.937	2,2	341.684	13,4
Сремска Митровица	10.577	7,8	113.212	18,3	14.527	3,6	222.713	8,7
Богатић	17.819	13,1	126.716	20,5	31.460	7,9	203.172	8,0
Лозница	11.347	8,3	51.969	8,4	24.895	6,2	179.700	7,1
Шабац	26.837	19,7	116.881	18,9	36.233	9,1	289.520	11,4
Мали Зворник	541	0,4	5.882	1,0	7.051	1,8	31.634	1,2
Љубовија	3.454	2,5	14.909	2,4	22.104	5,5	47.517	1,9
Ваљево	19.655	14,4	41.900	6,8	64.730	16,2	713.135	28,0
Бајина Башта	4.921	3,6	11.587	1,9	35.902	9,0	65.603	2,6
Ужице	8.229	6,3	12.729	2,1	38.881	9,7	147.379	5,8
Чајетина	6.191	4,5	5.488	0,9	23.854	6,0	32.090	1,3
Прибој	3.101	2,3	1.731	0,3	12.964	3,2	26.390	1,0
Косјерић	3.800	2,8	6.757	1,1	24.736	6,2	27.519	1,1
Осечина	4.539	3,3	19.265	3,1	24.354	6,1	62.292	2,4
Крупань	4.668	3,4	19.362	3,1	14.762	3,8	67.591	2,7
Коцељева	6.313	4,6	25.272	4,1	13.858	3,7	89.986	3,5
Подриње – Република Србија	136.281	100,0	617.044	100,0	399.248	100,0	2.547.925	100,0
Република Србија	908.102		3.407.318		1.736.440		26.710.921	
Бијељина	14.437	30,2	68.481	5,6	3.050	2,2	304.629	34,5
Братунац	2.770	5,8	4.030	3,3	3.540	2,6	18.550	2,1
Вишеград	2.200	4,6	1.300	1,1	8.400	6,2	65.000	7,4
Власеница	1.845	3,9	2.405	2,0	9.660	7,1	10.790	1,2
Зворник	3.920	8,2	9.000	7,4	15.800	1,6	85.000	9,6
Лопаре	2.780	5,8	17.500	14,5	11.250	8,2	79.000	9,0
Милићи	2.780	5,8	1.185	1,0	4.865	3,6	181.010	2,5
Ново Горажде	156	0,3	1.200	1,0	1.370	1,0	2.200	0,2
Рогатица	4.237	8,9	493	0,4	26.500	19,4	6.125	0,7
Рудо	832	1,7	1.605	1,3	11.536	8,4	20.000	2,3
Сребреница	812	1,7	673	0,6	5.435	4,0	7.820	0,9
Угљевик	3.993	8,4	8.103	6,7	2.080	1,5	45.535	5,2
Фоча	3.595	7,5	2.259	1,9	15.630	11,4	26.179	3,0
Шековићи	2.090	4,4	2.490	2,1	14.240	10,4	22.100	2,5
Хан Пијесак	1.285	2,7	200	0,2	3.200	2,3	8.500	1,0
Подриње Р. Српска	47.732	21,1	120.924	27,4	136.556	27,8	882.438	9,1
Република Српска	226.136	100%	441.765	100%	490.659	100%	9.666.333	100%

Извор: МП-истраживање: РЗСи РЗС Републике Српске

На основу добрих климатских и других природних услова, Подрињу се пружају могућности за развој пчеларства (производња меда и пчелињег воска) и интензивно (стајско) гајење крупне стоке. Ово је посебно изражено на подручјима покривеним великим пашњацима где постоје добри услови за развој сточарства (говедарства, овчарства, козарства и свињојства).

Графикон 34: Структура сточног фонда Подриња Републике Српске (%)

Извор: МП-истраживање, РЗС Републике Српске

2.8. Туризам

Туризам Подриња у протеклом периоду одликује низ проблема, углавном изазваних неповољном економском ситуацијом, а који обухватају застарелу туристичку инфраструктуру и далеко мању забележену посећеност Подриња у Републици Српској. Такође, Подриње у Србији у периоду 2008-2011 бележи пад броја долазака и ноћења, упркос расту броја долазака и ноћења страних туриста, што указује на смањену активност домаћих туриста. Са друге стране, имајући у виду природна и антропогена богатства ове регије, туризам у Подрињу поседује велики развојни потенцијал. Поред инвестирања у разне сегменте туризма, у наредном периоду неопходно је даље повезивање туристичких организација са циљем обједињавања понуде у јединствени туристички производ.

Имајући у виду природна, али и антропогена богатства Подриња, јасно је зашто је већина општина у својим развојним стратегијама препознала туризам као привредну грану са великим развојним потенцијалом. Међутим, присутан је низ проблема који су укочили развој Подриња.

Табела 32: Број долазака и ноћења туриста на подручју Подриња

подручје	Доласци				Ноћења				Индекси (%)	
	2008.		2011.		2008.		2011.		2011/2008	
	укупно	страни	укупно	страни	укупно	страни	укупно	страни	доласци	ноћења
Република Србија	2.266.166	646.949	2.868.610	764.167	7.334.106	1.398.887	6.644.738	1.643.054	26,6	-9,4
16 општина	318.050	36.543	309.844	47.032	1.263.429	110.217	1.239.353	142.814	-2,6	-1,9
Република Српска	241.145	101.184	237.794	97.389	625.842	237.103	614.637	226.768	-1,4	-1,8
15 општина	35.343	12.076	37.542	14.944	88.085	25.105	88.385	32.076	6,2	0,3
ПОДРИЊЕ, укупно	353.323	48.596	347.386	61.484	1.351.530	135.383	1.327.738	175.925	-1,7	-1,8

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

На основу расположивих података о броју долазака и ноћења, уочљиве су велике разлике у посећености, јер Подриње у Републици Српској бележи далеко мањи број туриста. У Подрињу у Србији највећу посећеност бележе општине Чајетина и Бајина Башта, у којима се налазе центри за планински туризам Златибор и Тара, при чему је Златибор већ дужи низ година на трећем месту од свих туристичких места у Србији по броју долазака и ноћења на годишњем нивоу. Након поменутих центара планинског туризма, следе градови Ваљево, Лозница и Ужице за које се претпоставља да представљају успутне станице приликом туристичких путовања. Ова појава је карактеристична и за Подриње Републике Српске, јер највећи број долазака и ноћења бележи Бијељина, а следе Фоча и Вишеград, са дужим просечним боравком.

Подриње у Србији одликује сличан тренд као и остала туристичка места у Србији, а то је да број долазака претходних година бележи пораст, док број ноћења бележи пад, нарочито након 2008. године, што указује на скраћивање просечне дужине боравка. Број долазака и ноћења страних туриста у константном порасту. Претпоставка је да цело Подриње бележи већи број туриста и ноћења од наведеног, а посебно у Републици Српској.

Табела 33: Постојећи видови туризма у Подрињу, по општинама

	Република Српска	Република Србија
1. Планински туризам	Вишеград, Власеница, Ново Горажде, Рогатица, Фоча, Хан Пијесак	Бајина Башта, Ваљево, Лозница, Љубовија, Прибој, Чајетина
2. Речни туризам		
• <i>Купалишно-рекреативни</i>	Бијељина, Братунац, Вишеград, Зворник, Рогатица, Рудо	Бајина Башта, Богатић, Ваљево, Лозница, Љубовија, Мали Зворник, Прибој, Сремска Митровица, Ужице, Шид
• <i>Наутички</i>	Бијељина, Вишеград, Рудо	Љубовија, Мали Зворник, Сремска Митровица, Шабач
3. Језерски туризам	Вишеград, Власеница, Зворник, Рогатица, Сребреница, Фоча	Бајина Башта, Ваљево, Прибој, Чајетина, Шид
4. Бањски туризам	Бијељина, Вишеград, Сребреница, Хан Пијесак	Ваљево, Лозница, Мали Зворник, Осечина, Прибој
5. Риболовни туризам	Бијељина, Братунац, Власеница, Зворник, Милићи,	Бајина Башта, Богатић, Љубовија, Мали Зворник, Прибој,

	Република Српска	Република Србија
	Рогатица, Рудо, Сребреница, Фоча, Хан Пијесак	Сремска Митровица, Шабац, Шид
6. Ловни туризам	Бијељина, Братунац, Вишеград, Власеница, Зворник, Милићи, Рогатица, Рудо, Сребреница, Фоча, Хан Пијесак	Богатић, Ваљево, Љубовија, Мали Зворник, Осечина, Шабац, Шид
7. Кулурно-историјски туризам	Бијељина, Вишеград, Зворник, Милићи, Рогатица, Рудо, Сребреница, Фоча, Хан Пијесак, Шековићи	Бајина Башта, Богатић, Ваљево, Косјерић, Лозница, Љубовија, Мали Зворник, Сремска Митровица, Ужице, Чајетина, Шабац, Шид
8. Здравствено-рекреативни туризам	Бијељина, Вишеград, Власеница, Зворник	Ваљево, Чајетина
9. Научно истраживачки туризам	Вишеград, Рогатица, Фоча, Хан Пијесак	Бајина Башта, Богатић, Ваљево,
10. Еко-етно туризам	Бијељина, Вишеград	Бајина Башта, Богатић, Лозница, Љубовија, Чајетина
11. Сеоски туризам	Бијељина, Рудо, Сребреница, Угљевик, Хан Пијесак	Ваљево, Косјерић, Лозница, Љубовија, Мали Зворник, Осечина, Прибој, Сремска Митровица, Чајетина, Шабац
12. Туризам специјалних интересовања		
• Бициклизам	Власеница на Фочи	Ваљево, Љубовија, Мали Зворник
• Кањонинг	Фоча	Ваљево, Љубовија
• Рафтинг	Зворник, Рудо, Фоча	Љубовија, Мали Зворник
• Сплаварење	Братунац, Вишеград, Зворник, Фоча	Бајина Башта, Љубовија, Мали Зворник
• Кајакарење		Бајина Башта, Мали Зворник
• Параглајдинг		Ваљево, Љубовија
• Спелеологија	Рогатица, Фоча	Ваљево, Љубовија, Чајетина
• Камповање	Фоча	
• Планинарење	Лопаре, Фоча	Ваљево, Љубовија, Шабац
13. Излетнички туризам	Бијељина, Братунац, Милићи, Ново Горажде, Рогатица, Рудо, Хан Пијесак	Бајина Башта, Ваљево, Косјерић, Мали Зворник, Сремска Митровица, Чајетина, Шид
14. Спортско-рекреативни туризам	Бијељина, Зворник, Милићи, Рогатица, Угљевик, Фоча,	Бајина Башта, Богатић, Ваљево, Лозница, Љубовија, Мали Зворник, Шид
15. Манифестациони туризам	Бијељина, Вишеград, Власеница, Зворник, Рогатица, Сребреница, Фоча	Бајина Башта, Богатић, Ваљево, Лозница, Љубовија, Мали Зворник, Осечина, Прибој, Чајетина, Шабац, Шид
16. Конгресни туризам		Чајетина
17. Верски туризам	Бијељина, Зворник, Милићи, Рогатица, Рудо, Сребреница, Шековићи	Бајина Башта, Богатић, Ваљево, Лозница, Љубовија, Мали Зворник, Сремска Митровица, Ужице, Шабац
18. Транзитни туризам	Бијељина, Власеница, Милићи	Богатић, Сремска Митровица, Шид

Извор: Економски институт - Бања Лука, Стратегије развоја општина, туристичке организације

У погледу туристичке инфраструктуре, Подриње углавном одликује застарела опремљеност туристичких објеката и смештајних капацитета. У циљу привлачења туриста, а посебно страних, неопходно је осавремењивање које подразумева већа улагања. Повољна околност је да већина општина има своје туристичке организације (ТО): 7 општина у Републици Српској и 11 у Србији. Међутим, услед природне и антропогене хомогености у Подрињу, уз присутне разлике у односу на остале дестинације, као неопходност се намеће оснивање заједничке туристичке организације целог подручја и обједињавање понуде у један туристички производ, са циљем привлачења већег броја туриста различитих интересовања, продужења боравка, смањења сезонских разлика и повећања потрошње.

Потенцијали на којима би се заснивао заједнички туристички производ су:

- **Река** Дрина са притокама и језерима;
- **Бање:** Бања Дворови, Грубер, Вилина Влас (Република Српска); Ковиљача, Радаљска, Бадања, Врујци, Љиг и Прибојска (Србија);
- **Планине:** Мајевица, Маглић, Јавор, Волујак, Зеленгора (Република Српска); Златибор, Тара, Повлен, Дивчибаре, Гучево, Цер, Бобијаи Мокра Гора (Србија);
- **Национални паркови:** „Сутјеска“ и „Тара“;
- **Туристичка пруга** Мокра Гора – Вишегради бројни историјски споменици;
- **Регионалне и локалне (традиционалне) манифестације** одликују већину општина Подриња.

Као пример досадашње успешне сарадње општина, туристичких и осталих организација Подриња, у циљу пружања богатије и садржајније туристичке понуде и стварања заједничког туристичког производа, могу послужити следећи пројекти:

- Организација „*CARE international*“ спровела је пројекат „*Развој туризма у долини реке Дрине*“ којим је извршено техничко опремање ТО и оформљена туристичка интеррегионална дринска асоцијација (ТИДА) која обухвата ТО осам општина: Бајина Башта, Љубовија, Прибој, Ужице (Србија), односно Братунац, Вишеград, Рудо и Сребреница (Република Српска), као и асоцијацију дринских риболоваца АДР;
- „*Чаробни туристички прстен – Програм одрживог развоја туризма*“ у организацији општина Бајина Башта, Вишеград и Ужице;
- Пројекат „*Лимски бијатлон*“ од стране Развојне агенције општине Рудо и ТО Прибоја, финансиран средствима IPA фондова;
- Туристичка пруга Мокра Гора – Вишеград.

У циљу формирања компатибилне туристичке понуде општина и заједничког наступа на туристичком тржишту, а као одговор општина и подручних и

регионалних комора на упитник „Пројекат Подриње” очекује се израда следећих пројеката:

- „Развој туризма у долини реке Дрине – Афирмација реке Дрине као туристичког потенцијала” у коме би учествовала већина општина Подриња;
- Унапређење туристичке сигнализације у општинама Бијељина, Зворник (Република Српска), Богатић, Крупањ, Лозница и Мали Зворник (Србија);
- Манифестација „Дани малине” у Братунцу, у организацији привредних комора Републике Србије и Републике Српске;
- Израда регионалне мапе туристичких потенцијала регионални маркетинг за Подриње;
- Повезивање туристичких понуда Вишеграда и Мокре Горе са понудом у Рогатици;
- Општине Вишеград и Чајетина су заједнички аплицирале на Програм пограничне сарадње Србије и Босне и Херцеговине.

3. Инфраструктура

Опремљеност капиталним објектима инфраструктуре, као и повезивање комплексних система саобраћајница, хидротехничких, енергетских и телекомуникационих објеката и водова, интегрисаних у јединствене и целовите просторне системе, од посебног је значаја за успешан просторни развој и кључни предуслов за остваривање одрживог привредног развоја регије Подриње. Након формирања независних држава БиХ и Србије, један од значајних елемената повезаности су гранични прелази - број прекограничних прелаза је задовољавајући, али са различитим степеном инфраструктурне опремљености и категоризације (путнички, робни саобраћај). Развијеност хидроенергетске инфраструктуре испод је потенцијала реке Дрине. Постојећа инфраструктурна мрежа за пренос и дистрибуцију електричне енергије је задовољавајућа, а њен даљи развој зависиће од планова унапређења електропреносних система. Основни проблеми саобраћајне инфраструктуре су у slabим техничко-експлоатационим перформансама, посебно када је реч о железничком и речном саобраћају. Најразвијенији вид саобраћаја по распрострањености инфраструктуре, обиму превоза путника и робе, укупном тржишном учешћу, прилагодљивости потребама корисника и учесталости је друмски саобраћај. Континуирано напредак остварен је у области телекомуникационих услуга - телекомуникациони оператери нуде савремене услуге у сегменту мобилне телефоније, фиксне телефоније, интернета и преноса података.

3.1. Гранични прелази

Гранични прелази омогућавају повезаност регије и несметано одвијање саобраћаја. Предуслов несметаног прекограничног прелаза људи и роба јесте постојање довољног броја граничних прелаза, као и њихова инфраструктурна опремљеност. На државној граници између Републике Србије и Републике Српске према видовима саобраћаја налазе се гранични прелази за друмски и железнички саобраћај.

На подручју Подриња регистровано је 9 граничних прелаза, за друмски саобраћај:

- Сремска Рача (СРБ) – Рача (БиХ) - Сремска Рача;
- Бадовинци (СРБ) – Попово Поље (БиХ) – Бадовинци;
- Бајина Башта (СРБ) – Скелани (БиХ) – Бајина Башта;
- Трбушница (СРБ) – Шепак (БиХ) – Лозница;
- Мали Зворник – Нови мост (СРБ) – Каракај (БиХ) - Мали Зворник,
- Мали Зворник – Стари мост (Пешачки) (СРБ) – Зворник (БиХ) – Мали Зворник,
- Љубовија (СРБ) – Братунац (БиХ) – Читлук;
- Котроман (СРБ) – Вардиште (БиХ) – Котроман;
- Увац (СРБ) – Рудо (БиХ) – Прибој.

Поред наведених граничних прелаза, регистрован је новоотворени **малогранични скелски прелаз** између Јање и Лешнице. Овај прелаз првенствено има улогу да олакша живот становника пограничног подручја општина Бијељина и Лозница. Такође, отварање скелског прелаза на овом месту пример је сарадње власти на свим нивоима у две државе.

На подручју Подриња регистрована су два гранична прелаза за железнички саобраћај:

- Сремска Рача – Бијељина;
- Мали Зворник – Каракај.

Анализирајући стање прекограничних прелаза између Србије и Републике Српске, може се закључити да је број прекограничних прелаза задовољавајући, али да постоје проблеми у погледу њихове инфраструктурне опремљености и категоризације граничних прелаза (путнички, робни), који значајно утичу на несметано одвијање саобраћаја и ефикасан транспорт роба и људи.

Од проблема најизраженији је прелазак туриста на граничном прелазу између БиХ и Р. Србије током крстарења Дрином и вожње Ћиром на релацији Мокра Гора - Вишеград. Наиме, процедура за прелазак туристичких бродова на реци Дрини је још увијек компликована. Од граничних власти и УИО БиХ достављено је решење о отварању привременог прелаза на Дрини у трајању од 90 дана, а након истека тог рока сва процедура око добијања решења мора поново да се

спроводи. Предлаже се отварање граничног прелаза за туристе на Дрини, који би био сезонског карактера од 01.04. до 31.09., а на коме би се, уз претходну најаву возњи, вршила контрола путника на туристичким бродовима. Слична ситуација је и за прелазак границе туристичким возом који долази из Мокре Горе у Вишеград. Такође, постоји и неадекватан временски распоред аутобуских линија између Вишеграда и Србије.

3.2. Енергетика

Подриње располаже значајним енергетским потенцијалима (хидропотенцијал, угаљ, геотермални извори, биомаса). У оквиру енергетске инфраструктуре најзначајнији су капацитети за производњу, пренос и дистрибуцију електричне енергије и гаса у функцији сигурног снабдевања потрошача.

Производњу, пренос и дистрибуцију електричне енергије обављају ЈП Електропривреда Србије и ЈП Електро mreжа Србије, на подручју Србије, односно ЈП Електропривреда Републике Српске и ЈП Електропренос БиХ, на подручју Републике Српске. Постоје значајне интерконективне везе између ових енергетских система.

Висок хидроенергетски потенцијал Дрине и њених притока је основ за изградњу инфраструктуре за коришћење хидропотенцијала. У сливу реке Дрине изграђено је девет акумулација укупне запремине $2.220 \times 10^6 \text{ m}^3$ воде, првенствено у енергетске сврхе⁷. Најзначајније су ХЕ Вишеград, Бајина Башта и Зворник. Утврђене могућности коришћења технички неискоришћеног хидроенергетског потенцијала слива реке Дрине који припада Републици Српској, а који се може искористити на хидроелектранама снаге веће од 10 MW износи 3,626.2 MW, а у Републици Србији укупна снага укупна снага на хидроелектранама која се користе износи 1,302.50 MW (Дринско – Лимске ХЕ)⁸.

Преносне системе Српске (БиХ) и Србије повезују следећи интерконективни далеководи:

- DV 400 kV ТС Угљевик – ТС Сремска Митровица 2;
- DV 220kV ТС Вишеград – чвор Вардиште;
- DV 110 kV ТСЈања – ТС Лешница и
- DV 110kV ТСЗворник – ХЕ Зворник.

Електроенергетске системе Републике Србије и Републике Српске (БиХ) повезују и далеководи на дистрибутивном напонском нивоу:

- DV 35 kV ХЕ Зворник – ТС Зворник,
- DV 35 kV ХЕ Зворник – ТС Каракај,
- DV 35 kV ТС Лозница – ТС Козлук (Брањево),
- DV 35 kV ТС Љубовија – ТС Братунац,
- DV 35 kV ТС Лешница – ТС Јања,

⁷ www.henadrini.com - ЗП“Хидроелектране на Дрини“а.д. Вишеград

⁸ www.dlhe.rs - Drinsko – Limske Hidroelektrane

- DV 10 kV Перућац – Осат,
- DV 10 kV Рогачица – Ждријебац,
- DV 10 kV Бајина Башта - Скелани школа.

Кроз Подриње пролази и до сада једини гасовод који повезује Србију са Босном и Херцеговином (Батајница-Шабац-Лозница-Зворник), али је мало подрињских општина приључено на овај гасовод и користи гас као енергент (Шабац, Зворник). Другим гасоводом повезани су Сремска Митровица и Шид.

Република Српска користи хидроелектрану „Вишеград“ и термоелектрану „Угљевик“ које представљају основу развоја електропривреде на овом подручју. Инсталисана снага хидроелектране од 315 MW омогућава производњу око једне милијарде киловата електричне енергије, што је двоструко више од потреба Горњег Подриња и Сарајевско-романијске регије па се вишкови електричне енергије пласирају на тржиште у окружењу. Инсталисана снага термоелектране „Угљевик II“ је 300 MW са пројектованом годишњом производњом од 1.601 GWh.⁹ Осим тога, термоелектрана има врло квалитетну везу са преносном мрежом тако што је спојена на електроенергетски систем преко три 400 kV далековода и то: ДВ Тузла (БиХ), ДВ Ернестиново (Хрватска) и ДВ Сремска Митровица (Србија).

Поред наведена три далековода, спојена је са још три далековода 110 kV на мрежу Републике Српске и то: ДВ Зворник, ДВ Бијељина и ДВ Лопаре.

Према званичним статистичким подацима за Републику Српску, у 2012. години у регији Подриње произведено је око 53,3% од укупне производње електричне енергије у Српској (вредности око 87,2 мил. ЕУР), од чега у Угљевику 83,4%, Вишеграду 16,3% и око 0,3% у Власеници. Једини дистрибутивни центар је Бијељина са прометом од око 39,6 мил. ЕУР. Производња и снабдевање паром и климатизација у Зворнику је износила око 27,6 мил. ЕУР, а ова делатност, у знатно мањем обиму, забележена је још у Бијељини и Угљевику. Укупна вредност производње у ова три центра износила је око 28.34 милиона ЕУР или 56,3% укупне вредности производње овог енерге у Српској.

Дистрибуција природног гаса путем дистрибутивне гасоводне мреже регистрована је само у Зворнику (око 410 хиљ. ЕУР). Република Србија користи хидроелектране Зворник и Бајина Башта на Дрини, Потпетић и Бистрица на Лиму и Кокин Брод и Сјеницу на Увцу. Према подацима из *Техничког годишњака* Електропривреде Србије (ЕПС) за 2012. годину, од укупно 12 хидроелектрана у Србији, чији укупни капацитет за производњу електричне енергије износи 2.835 MW (снага на прагу), на 7 ХЕ из регије Подриње односи се укупно 1.285 MW или око 45% расположивог капацитета¹⁰. Укупна производња електричне енергије у хидроелектранама ЕПС-а износила је 9.844

⁹ <http://www.riteugljevik.com/strana.php>

¹⁰ Капацитети/ Производња: ХЕ Бајина Башта (364 MW/ 1,341 GWx), ПХЕ Бајина Башта (614 MW/ 628 GWx), ХЕ Зворник (96 MW/ 426 GWx), ХЕ Потпећ (51 MW/ 177 GWx), ХЕ Бистрица (102 MW/ 279 GWx), ХЕ Кокин Брод (22 MW/ 42 GWx), ХЕ Увац (36 MW/ 44 GWx) – подаци из Техничког годишњака ЕПС-а 2012 (<http://www.eps.rs/Технички> Извештаји/ТЕХ_Годишњак2012_сајт.пдф)

GWh од чега је учешће наведених 7 ХЕ било 2.937 GWh или око 29,8% укупне производње.

Од термоелектрана – топлана у Подрињу постоји једна у Сремској Митровици чији капацитет за производњу електричне енергије износи 45 MW (снага на прагу), а производња 4 GWh. Од укупно три термоелектране – топлане које су у саставу ЕПС-а, ТЕ-ТО Сремска Митровица учествује у укупном капацитету са 12,7%, а у производњи са само 1%.¹¹ Иначе, ово је по обиму и капацитету, најмањи енергетски објекат у саставу Привредног друштва „Панонске термоелектране-топлане“ д.о.о. Нови Сад, а пројектована је као индустријска енергана.¹² Као гориво се користи природни гас или мазут, али због престанка рада фабрике Матроз и Шећеране, у последњих неколико година, производња технолошке паре из овог објекта је престала.

3.3. Друмски саобраћај

Друмски саобраћај на подручју Подриња је најразвијенији вид саобраћаја по распрострањености инфраструктуре, обиму превоза путника и робе, укупном тржишном учешћу, прилагодљивости потребама корисника и учесталости. У саобраћајно-географском смислу Подриње (ако се изузму сремске општине) не пресецају значајни европски коридори, али је Подриње у близини виталних комуникационих веза између западне Европе и Блиског Истока (Коридор X), и северне и средње Европе и Јадранског мора (Коридор V_c), са којима је повезан на више места.

¹¹ Остале две ТЕ-ТО су у Новом Саду и у Зрењанину.

¹² Привредно друштво „Панонске термоелектране-топлане“ д.о.о Нови Сад послује у оквиру ЛПЕПС као зависно привредно друштво; његова три огранка производе електричну енергију за потребе електроенергетског система Србије, топлотну енергију за потребе градских топлана у Новом Саду, Зрењанину и Сремској Митровици, и технолошку пару за потребе индустрије (<http://panonske.rs/lat/branches/tpp-hp-sremska-mitrovica/>)

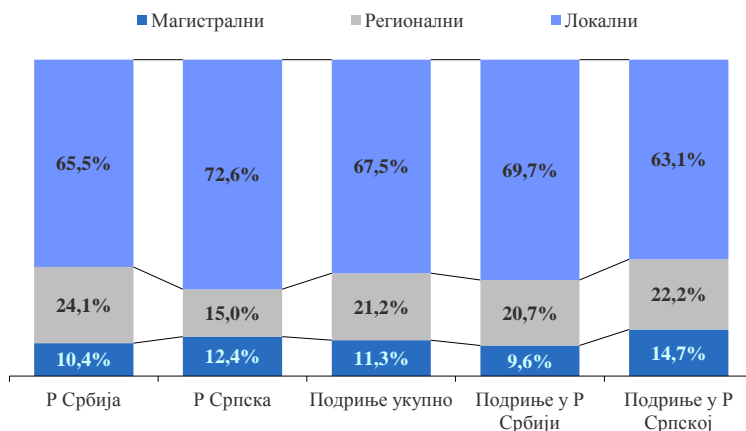
Карта 3: Мрежа државних путева и стара класификација магистралних и регионалних путева у Подрињу Србије

Извор: ЈП "Путеви Србије"

Подриње обухвата 9.249 km категорисане путне мреже, 66,9% мреже је у Републици Србији, а 33,1% у Републици Српској. **У погледу дужине путне мреже према функционалним категоријама стање у Подињу је уједначено и приближно одговара структури у Републици Србије.** Подриње обухвата 11,3% магистралних путева, 21,2% регионалних путева и 67,5% локалних путева.

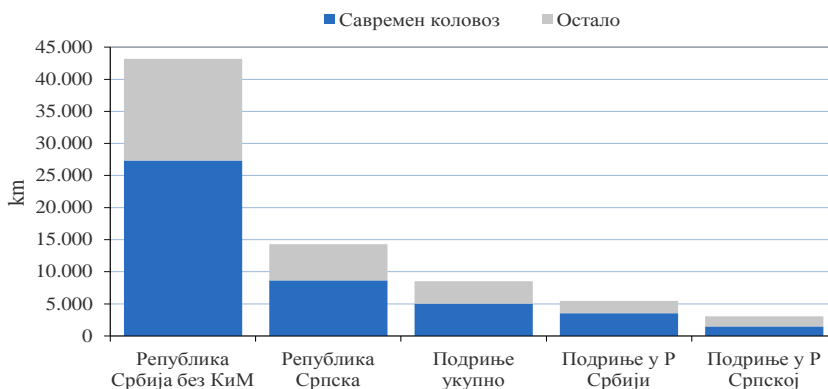
Графикон 35: Структура категорисане путне мреже Подриња

Извор: РЗС и РЗС Републике Српске

Према врсти коловоза у српском делу Подриња стање је доста повољније него у Републици Српској. Већи део путне мреже Подриња у Србији је са савременим коловозним застором (57,4%), и нешто је нижи од нивоа Републике Србије у целини. Стање путне мреже је знатно неповољније у делу Подриња у Републици Српској, где је недовољна покривеност путева са савременим коловозом (48%), углавном локалне путне мреже, што је знатно мање од просека у Републици Српској (60,5%).

Графикон 36: Путна мрежа према врсти коловоза у Подрињу

Извор: РЗС и РЗС Републике Српске

Путна мрежа у општинама Подриња на територији Републике Србије састоји се од једног државног пута IА реда, седам државних путева IБ реда, 24 државних путева IIA реда и 25 државних путева IIB реда. Наведену мрежу надопуњују мање значајни локални путеви и мрежа некатегорисаних путева.

Табела 34: Путна мрежа Подриња 2011.

подручје	Путеви укупно			Магистрални				Регионални				Локални			
	km	Савремен коловоз		Укупно		Савремен коловоз		Укупно		Савремен коловоз		Укупно		Савремен коловоз	
		km	%	km	%	km	%	km	%	km	%	km	%	km	%
ПОДРИЊЕ укупно	9.249	5.019	54,3	1.045	11,3	1.039	99,4	1.958	21,2	1.585	80,9	6.246	67,5	2.401	38,4
Подриње - Србија	6.189	3.551	57,4	594	9,6	588	99,0	1.279	20,7	1.119	87,5	4.316	69,7	1.842	42,8
Подриње - Српска	3.060	1.468	48,0	451	14,7	451	100,0	679	22,2	466	68,6	1.930	63,1	554	28,7
Реп. Србија без КиМ	43.163	27.319	63,3	4.478	10,4	4.299	96,0	10.399	24,1	9.167	88,2	28.286	65,5	13.854	49,0
Република Српска	14.376	8.648	60,5	1.768	12,4			2.140	15,0			10.468	72,6		

Извор: РЗС и РЗС Републике Српске

Напомена: Дужина путева Подриње-Српска је збирни податак дужине путева општина и односи се на 2005. годину (последњи расположиви подаци) – Статистички годишњак Републике Српске 2013. – Преглед по општинама и градовима 2013. (стр. 525-526);

Дужина путева Републике Српске - Статистички годишњак Републике Српске 2013. (стр.317).

Влада Србије 2012. године донела је Уредбу о категоризацији државних путева („Сл. гласник РС”, бр. 105/13 и 119/13), којом је извршена прекатегоризација државних путева у надлежности Републике Србије, при чему је мрежа од око 17.000 km путева сведена на око 8.800 km. У 2013. години донета је нова Уредбу о категоризацији државних путева. Према овој Уредби мрежа државних путева износи 15.018,5 km. и она се финансира се из републичког буџета. РЗС још увек не објављује податке о путној мрежи у складу са новом класификацијом. Локални путеви финансирају се из из буџета локалних заједница. С обзиром да је финансирање општинских путева нестабилно, а средства из буџета и осталих извора, укључујући и донације нису довољна, локалне заједнице се сусрећу са недостатком средстава потребним за адекватно одржавање и унапређење мреже општинских (локалних) путева.

У Републици Србији главне саобраћајнице за Подриње према Уредби о категоризацији државних путева су:

Државни пут IA реда:

Пут бр А3: државна граница са Хрватском (гранични прелаз Батровци) – Београд.

Државни путеви IB реда су:

Пут бр. 19: веза са државним путем 12 – Нештин – Ердвик – Кузмин – државна граница са БиХ (гранични прелаз Сремска Рача);

Пут бр 20: веза са државним путем А3 – Сремска Митровица - Богатић - државна граница са Босном и Херцеговином (гранични прелаз Бадовинци);

Пут бр 21: Нови Сад – Ириг – Рума – Шабац – Коцељева – Ваљево – Косјерић – Пожега – Ариље – Ивањица – Сјеница;

Пут бр 23: Појате – Крушевац – Краљево – Прељина – Чачак – Пожега – Ужице – Чајетина - Нова Варош – Пријепоље – државна граница са Црном Гором (гранични прелаз Гостун);

Пут бр 26: Београд – Обреновац – Шабац – Лозница – државна граница са БиХ (гранични прелаз Мали Зворник);

Пут бр 27: државна граница са БиХ (гранични прелаз Трбушница) – Лозница – Осечина – Ваљево – Лајковац – Ћелије – Лазаревац – Аранђеловац – Крчевац – Топола – Рача – Свилајнац;

Пут бр 28: Мали Зворник – Љубовија – Рогачица - Костојевићи – Ужице – Кнежевићи – Кремна – државна граница са Босном и Херцеговином (гранични прелаз Котроман).

Државни путеви IIА реда су:

Пут бр 120: државна граница са Хрватском (гранични прелаз Шид)-Шид-Кузмин-Сремска Митровица-Рума-Пећинци-Бечмен-Обреновац;

Пут бр 121: државна граница са Хрватском (гранични прелаз Сот)-Шид-Адашевци - државна граница са Босном и Херцеговином (гранични прелаз Јамена);

Пут бр 122: државна граница са Хрватском (гранични прелаз Љуба)-Ердевик;

Пут бр. 123: Свилош-Сремска Митровица (веза са државним путем 20);

Пур бр. 124: Сремска Митровица-Дреновац-Шабац;

Пут бр. 135: Бадовинци-Прњавор;

Пут бр. 136: Мајур-Богатић-Петловача;

Пут бр. 137: Шабац-Волујац-Завлака-Крупань-Грачаница;

Пут бр. 138: Липнички Шор-Текериш;

Пут бр. 139: Крст-Корените-Крупань-Радаљска Бања-Радаљ - веза са државним путем 26;

Пут бр. 141: Дебрц-Бањани-Уб-Новаци-Коцељева-Шабачка Каменица-Доње Црниљево-Осечина-Гуњаци-Пецка-Љубовија;

Пут бр 142: Драгиње-Шабачка Каменица-Ваљевска Каменица - веза са државним путем 27;

Пут бр 143: Причевић-Пецка;

Пут бр 170: Ваљево-Поћута-Дебело Брдо-Рогачица-Бајина Башта-Калуђерске Баре-Кремна;

Пут бр. 171: Дуб-Бајина Башта - државна граница са Босном и Херцеговином (гранични прелаз Бајина Башта);

Пур бр. 172: Бајина Башта-Перућац;

Пут бр. 173: Кремна-Дубци;

Пут бр. 174: Ужице-Каран-Косјерић-Сеча Река-Варда-Јакаљ-Костојевићи;

Пут бр. 191: Бистрица-Прибој - државна граница са Босном и Херцеговином (гранични прелаз Увац);

Пут бр. 192: државна граница са Црном Гором (гранични прелаз Чемерно) - државна граница;

Пут бр. 193: државна граница са Босном и Херцеговином-Сјеверин - државна граница са Босном и Херцеговином;

Пут бр. 194: Прилике-Катићи-Јасеново-Кокин Брод-Рутоши-Прибојска Бања-Прибој - веза са државним путем 192;

Пут бр. 195: Бела Земља-Љубиш-Јасеново;

Пут бр. 196: Лис-Ариље-Висока-Љубиш.

Државни путеви IIБ реда су:

Пут бр 314: Ердевик-Бингула-Чалма-Манђелос-Велики Радинци-Рума - веза са државним путем 120;

Пут бр 315: Кукујевци - веза са државним путем 19;

Пут бр 316: Сремска Митровица-Јарак;

Пут бр. 320: Богатић-Глоговац-Црна Бара - државна граница са Босном и Херцеговином;

Пур бр. 321: Глоговац-Бадовинци;

Пут бр. 322: Глушци-Мачвански Причиновић-Шабац (веза са државним путем 124);

Пут бр. 323: Прњавор-Чокешина-Липове Воде-Волујац-Синошевић-Накучани-Матијевац - веза са државним путем 21;

Пут бр. 324: Шабац (веза са државним путем 26)-Накучани-Доње Црниљево;

Пут бр. 327: Коцељева (веза са државним путем 21)-Ваљевска Каменица;

Пут бр. 328: веза са државним путем 21-Гола Глава-Ваљево;

Пут бр. 329: веза са државним путем 27-Осладић - веза са државним путем 142;

Пут бр 330: Лозница-Зајача-Шарена буква-Мачков камен - веза са државним путем 137;

Пут бр 331: Бања Ковиљача-Гучево-Зајача;

Пут бр 332: веза са државним путем 27-Жеравија-Тршић;

Пут бр. 333: Корените-Манастир Троноша;

Пур бр. 334: Мојковић-Бела Црква;

Пут бр. 335: Крупањ-Шљивова - веза са државним путем 141;

Пут бр. 336: веза са државним путем 137-Пецка;

Пут бр. 337: Осечина-Пецка;

Пут бр. 338: Ваљево-Лелић-Варда;

Пут бр. 339: Јакаљ-Јелова Гора-Ужице;

Пут бр. 403: Калуђерске Баре-Митровац-Заовине - државна граница са Босном и Херцеговином;

Пут бр. 404: веза са државним путем 23-Семегњево;

Пут бр. 405: Рзав-Рибница;

Пут бр. 406: веза са државним путем 195-Сирогојно.

Један од показатеља развијености путне инфраструктуре је *густина путне мреже* изражена дужином путева у односу на број становника и површинутериторије. Према овом показатељу регија Подриње има већи степен

у односу на просек Србије, приближно је просеку југоисточне Европе, а знатно заостаје у поређењу са европским регијама.

Табела 35: Густина путне мреже 2011.

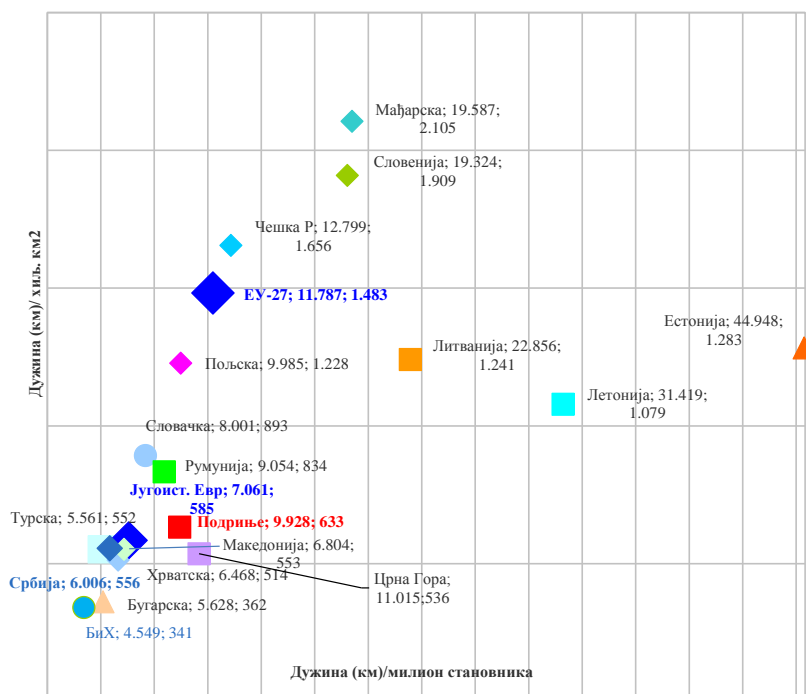
подручје	Путеви укупно			Магистрални			Регионални			Локални		
	km	km/ мил.ст.	km/ хиљ. km ²	km	km/ мил.ст.	km/ хиљ. km ²	km	km/ мил.ст.	km/ хиљ. km ²	km	km/ мил.ст.	km/ хиљ. km ²
ПОДРИЊЕ, укупно	9.249	9.928	633	1.045	1.122	71	1.958	2.102	134	6.246	6.705	427
Подриње Србија	6.189	10.461	728	594	1.004	70	1.279	2.162	150	4.316	7.295	507
Подриње Српска	3.060	8.989	500	451	1.327	74	679	1.997	111	1.930	5.677	316
Република Србија*	43.163	6.006	556	4.478	623	58	10.399	1.447	134	28.286	3.936	365
Република Српска	14.376	10.775	581	1.768	1.332	72	2.140	1.618,7	87	10.468	7.824	422

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

Напомена: Дужина путева Подриње-Српска је збирни податак дужине путева општина и односи се на 2005. годину (последњи расположиви подаци) – Статистички годишњак Републике Српске 2013. – Преглед по општинама и градовима 2013. (стр. 525-526);

Дужина путева Републике Српске - Статистички годишњак Републике Српске 2013. (стр.317).

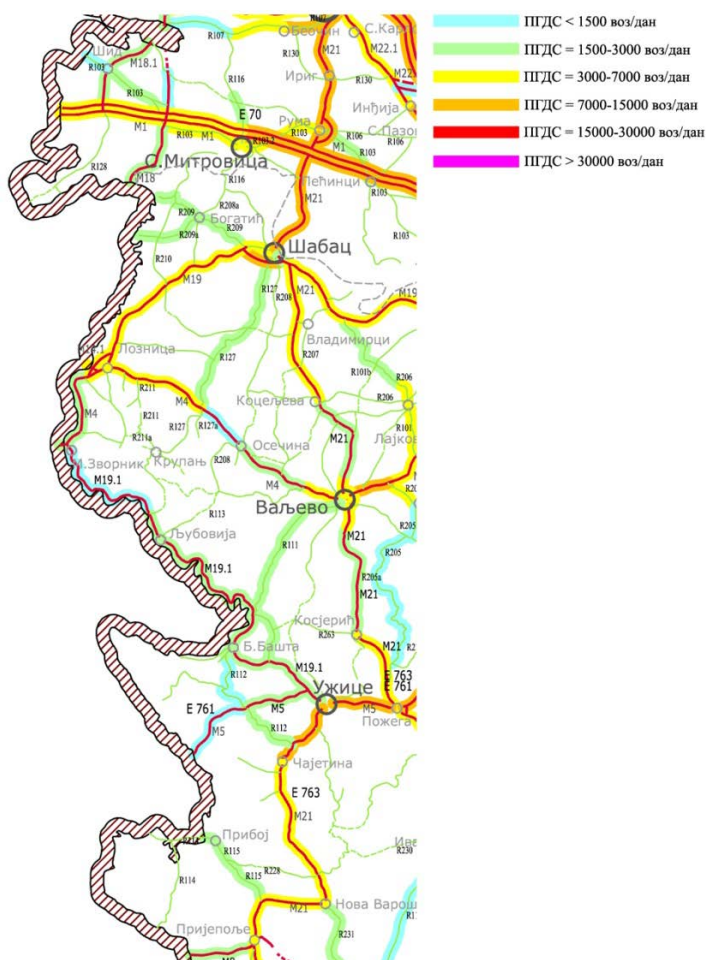
Графикон 37: Густина путне мреже у Подрињу и европским земљама

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске, European Road Statistics

По интензитету саобраћаја, мерено Просечним Годишњим Дневним Саобраћајем (ПГДС) посебно се истичу путеви између великих регионалних центара, посебно око Сремске Митровице, Шапца, Лознице, Ваљева и Ужица.

Карта 4: Саобраћајно оптерећење на државним путевима у подрињским општинама у Србији, 2011.

Извор: ЈП "Путеви Србије"

У Републици Српској, путне комуникације се пружају приближно осовинама развоја исток-запад, односно север-југ. Комуникације обухватају неколико категорисаних путних праваца, а основне су:

- Планирани ауто-пут кроз БиХ ће пролазити долином река Босне и Неретве.
- граница Хрватске – Нови Град – Приједор – Бања Лука – Дервента – Модрича – Бијељина – граница Србије (М4, М16, М16.1, М17.2, М17, М14.1 и М18) „северна осовина“ и

- Бијељина – Зворник – Власеница – Хан Пијесак – Соколац – Рогатица – Ново Горажде – Фоча – Гацко – Требиње – краци ка границама Србије и Црне Горе (M14.1, M19, M19.3 и M20) „источна осовина”.

Од свих општина које су обухваћене подручјем Подриња у Републици Српској на „северној осовини” налази се само Бијељина, док се на „источној” налазе све општине регије на левој обали Дрине.

Наведену магистралну путну мрежу Подриња у Републици Српској допуњавају и следећи правци:

- Бијељина – Шепак – Зворник – Тузла – Сарајево и даље ка југу (M-14 1 M-19 и M4);
- Сарајево – Љубогошта – Подроманија – Рогатица – Устипрача – Вишеград – Ужице – Београд (M-19, M-19 3, M-5); овај путни правац је наведен и у СЕЕТО мрежи и део је пута E-761;
- Сарајево – Трново – Фоча – граница Црне Горе (M18); овај путни правац је наведен и у СЕЕТО мрежи.

Овако дефинисану основну путну мрежу Републике Српске на подручју Подриња, надопуњују мање значајни магистрални путни правци, као и мреже регионалних, локалних и некатегорисаних путева.

На Дрини данас има 11 мостова: железнички код ушћа Лима, друмски код Брода изнад Фоче, гвоздени и бетонски код Фоче, четири на подручју Горажда, камени и бетонски код Вишеграда, гвоздени код Бајине Баште, Љубовије и Зворника, бетонски код Каракаја испод Зворника, код Шепка недалеко код Лознице и Павловића ћуприја код Бадовинаца у Мачви. На више места биле су постављене скеле за превоз путника, кола и робе преко Дрине. Некад их је било тридесетак, али су многе престале са радом, посе подизања мостова, или из других разлога. Данас се скела налази само између Јање и Лешнице. Све три бетонске бране (ХЕ Зворник, ХЕ Бајина Башта и ХЕ Вишеград) имају у извесним случајевима функцију мостова. Поред мостова на Дрини, за регија су веома важни и мостови на Сави (Рача, Митровица, Шабац), који га повезују на коридор X и даље на север.

У Подрињу Републике Српске путна инфраструктура пружа несметано и безбедно одвијање саобраћаја, с обзиром да су се вршила улагања у рехабилитацију магистралних и регионалних путева. Међутим, у Подрињу Републике Србије, због вишегодишњег недовољног улагања у путну мрежу, она није у потпуности изграђена и у погледу техничко-експлоатационих перформанси не може да пружи задовољавајући ниво услуга. Трошкови експлоатације су високи. Дужина локалних путева износи 67,5% укупно категорисане мреже путева Подриња, што је у оквиру просека у Србији и развијеним државама (60-70%). У развоју саобраћајне инфраструктуре у Подрињу није најважнија изградња нове мреже саобраћајница, већ превасходно подизање квалитета и модернизација постојеће мреже, што су

показали и захтеви у спроведеној анкети¹³. Међу најизраженијим захтевима локалних заједница су: реконструкција железног моста између Зворника и Малог Зворника, изградња новог моста Братунац-Љубовија, изградња регионалног пута Рудо-Прибој и реконструкција државног пута Мали Зворник-Лозница. Највећи значај у сваком погледу имао би потенцијално усвајање новог паневропског коридора, који би повезивао земље источне Европе са Јадранским морем, а пролазио би преко регије Подриње.

3.4. Железнички саобраћај

Најзначајнија железничка мрежа у регији Подриња налази се на територији Републике Србије. Кроз регију пролази магистрална пруга Е 79: (Београд) – Ресник – Пожега – Врбница – државна граница са Црном гором – (Бијело Поље – Подгорица – Бар). С обзиром да је овај део регије мало насељен и привредно неразвијен, ни коришћење ове пруге није велико.

Далеко значајнија је регионална пруга (8) Рума – Шабац – Лозница – Распутница Доња Борина – државна граница са Босном и Херцеговином – Нови Зворник – Тузла – Добој. Овим железничким правцем остварује се директна веза између Републике Србије и Републике Српске. Ова пруга се у

Руми повезује са паневропским Коридором Х, магистралном пругом Е-70: Београд – Стара Пазова – Шид – државна граница са Хрватском – (Товарник) – Загреб, а у Добоју на паневроски Коридор V.

На подручју Подриња на територији Републике Србије се налази и локална пруга (13): (Брасина) – Распутница Доња Борина – Зворник Град.

Анализирајући распрострањеност железничке мреже на подручју Републике Српске, уочљиво је да се на подручју Подриња налази веома мали број пруга,

Карта 5: Железничка мрежа у Подрињу Републике Србије

Извор: ЈП „Железнице Србије”

¹³ Анкета о потребама општина Подриња, Представништво Републике Српске у Београду, 2012. година.

које су на три места, код Сремске Раче, Доње Борине и Рудог, директно повезане са пругама Републике Србије. Када је у питању путнички саобраћај железничким саобраћајем Република Србија и Српска повезане су железничком локалном пругом (14): Шид – Сремска Рача Нова – државна граница са БиХ – Бијељина. Ова пруга у Шиду има везу са Коридором Х, магистралном пругом Е-70: Београд – Загреб. Међутим, ова пруга није активна од 1992. године.

Према подацима железница Републике Српске од 30 железничких станица отворених за пријем и отпрему колских пошилики само се једна налази на подручју Подриња у Зворнику (назив станице Зворник Нови). Овакво стање на подручју Подриња не иде у прилог чињеници да би железнички саобраћај (који пружа јефтин и сигуран превоз током целе године, који је високо поуздан по свим временским приликама, има велики капацитет за масовни превоз робе и путника и пружа комфор путницима), могао да буде основа саобраћајног система и конкурентан према другим видовима саобраћаја (нарочито у теретном саобраћају). Приметно је вишегодишње опадање обима превоза путника, као и недовољан обим превоза робе железницом, што упућује на неопходност озбиљног преиспитивања улоге железнице у транспортном систему.

Републике Српска и Србија повезане су музејско-туристичком узаном пругом (0,76 m) Шарганска осмица: Шарган Витаси-Мокра Гора-Вишеград у дужини од 33.579 km, од чега се 18.139 km (54%) налази на територији Републике Српске. Данас се ова пруга користи у туристичке сврхе. Представља значајан потенцијал за привлачење туриста са Златибора на сплаварење Дрином, Таром и Пивом.

Железничку инфраструктуру карактерише вишегодишње недовољно улагање у одржавање, што има за последицу лоше техничко стање елемената горњег строја и објеката доњег строја. Због тога су мале брзине кретања возова, а из безбедносних разлога уводе се лагане вожње. Повећање улоге и значаја железничког саобраћаја у развоју привреде овог подручја захтева модернизацију железничке мреже и побољшање њених перформанси за пружање квалитетне услуге превоза, које железницу чине конкурентном према другим видовима саобраћаја. Планирана је електрификација пруге Добој-Зворник, са припремом за реализовање и изградње пруге Бијељина-Лешница, која је веза са пругом Ваљево-Лозница. Општина Ваљево је истакла да је значајно радити на изградњи железничке инфраструктуре са циљем повезивања Републике Србије и Републике Српске. За изградњу пруге Ваљево-Лозница неопходна је институционална помоћ обе Владе, чиме би Ваљево постало значајан железнички чвор, а Србија добила добру везу са Републиком Српском, тузланским индустријским базеном и реком Дрином. У циљу модернизације и побољшања железничког саобраћаја у Републици Српској и Србији, неопходно је да се изврши проширење СЕЕТО мреже са правцима који повезују Републику Српску и Србију.

3.5. Унутрашњи пловни путеви

Превоз терета унутрашњим пловним путевима је јефтинији и еколошки прихватљив, а и транспортна политика ЕУ се заснива на пребацивању оптерећења са друмског саобраћаја на овај вид саобраћаја и железницу. Међутим, саобраћај на унутрашњим пловним путевима у Републици Србији је недовољно искоришћен у односу на своје потенцијале. У превозу терета нема значајнију улогу, а у превозу путника и не учествује. Основну инфраструктуру унутрашњих пловних путева у Подрињу чине реке Сава и Дрина.. Пловна река је Сава, на којој је успостављен међународни режим пловидбе и Дрина, на којој је међународни режим пловидбе успостављен до 15 км од ушћа. Скелски прелази са попречном пловидбом се налазе у Јањи и Црњелову.

Река Сава је смештена на раскрсници праваца исток-запад и север-југ главне саобраћајне мреже југоисточне Европе и може употпуњавати путне и железничке коридоре, као и европски пловни Коридор VII – река Дунав. Пловна је целим својим током кроз Србију у дужини од 211 km. Оквирни споразум о басену реке Саве потписан је 2004. између Србије и Црне Горе (СЦГ), Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније, а почео је да се примењује 2005. године. Тако је Сава добила статус међународне пловне реке. Деоница од Београда до Сиска је у складу са споразумом АГН (European Agreement on Main Inland Waterways and Ports of International Importance, UN ECE 1996) и класификацијом мреже унутрашњих пловних путева (Inventory of Main Standards and Parameters of the E Waterway Network, Blue Book, UN ECE 2006), укључена у европску мрежу унутрашњих пловних путева међународног значаја. Тренутно има III класу пловности. За реке овог значаја минимална је IV класа. Планови будућих радова предвиђају скуп мера за регулисање корита реке Саве и њено оспособљавање до нивоа пловног пута IV класе пловности.

Пловидба Савом се, због доста неуређеног корита, оштрих кривина и недовољне дубине и ширине пловног пута, обавља уз ограничења која умањују експлоатационе перформансе и економичност тог пловног пута. Разни видови ограничења (потпуни прекиди пловидбе у маловодном периоду, смањење терета, смањење брзине, итд) трају и по 100 дана годишње у појединим годинама, што врло релативизира и сам пловни пут, који треба да задовољи услове безбедне и поуздане пловидбе у континуитету током године. Сада се река налази у тзв. „природном режиму”, међутим за одржавање и унапређење сигнализације потребне су знатне инвестиције. Према Мастер плану обим саобраћаја на реци и у наредном периоду остаће низак, тако да је успостављање пловности класе IV и Va одговара потребама у наредној деценији.

прилог и чињеница да је у већини европских земаља реализован велики број латералних путева – односно регионалних пловних путева, успостављена је доста разграната пловидбена инфраструктура Европе која омогућава, уз организацију контејнерског превоза, реализацију најекономичнијег превоза по принципу „од врата до врата“.

Претварањем пловног пута на Сави у међународни пловни пут IV класе, отварају се могућности да се мрежа прошири пловним путевима на доњим токовима њених већих притока.

Река Дрина је највећа и најважнија од свих притока Саве. Изградњом бројних водених акумулација у сливу Дрине природни режим реке је знатно измењен и постао уједначенији. Повећане су дубине, смањене су брзине воде, као и осцилације водостаја и протицаја током године. Од укупне дужине тока, Дрина је на око 115 km или 1/3 језеро. Тиме је првобитна, махом клисураста долина изгубила много од своје лепоте, али се са водопривредног аспекта добило доста (искоришћеност хидроенергије), смањена опасност од поплава, а више воде се користи за разне потребе. Данас се кањон Дрине од Перућца до Вишеграда, дуг 51 km, користи као пловни пут за туристе.

Пловни пут Дрином Република Српска може остварити само заједно са Србијом, због чега је битно да је пловни пут од Зворника до ушћа унет у њена кључна планска документа (Просторни план Србије, Водопривредна основа Србије). Остварио би се каналисањем тока Дрине од ушћа у Саву до око 11,0 km усклађеним коришћењем шљунка и песка, уз стабилизацију обала, а потез узводно од 11,0 km решио би се у оквиру четири планиране енергетско-пловидбене степенице (ХЕ Дрина I, II, III и ХЕ Козлук). Доњи ток реке Дрине, од Зворника до ушћа у Саву, у дужини од 91 km има укупан пад од 60 m, односно има падове од 0,5 до 0,7‰ и погодан је за пловидбу. *Потребно је урадити генерални пројекат и Просторни план подручја Подриње (Средња и Доња Дрина), као и Студију изводљивости и пројектну документацију за развој транспорта и пловидбе на пловном путу реке Дунав, са јасним социоекономским ефектима и потребним будућим активностима.* Уз планирање пловног пута Дрином потребно је и усклађивање развоја копнених саобраћајница, које треба усмерити према лукама и пристаништима на реци, као и интензивирати радове на модернизацији већ постојећих саобраћајница. Тренутно се користе луке на реци Сави у Шапцу и Сремској Митровици, а у плану је изградња луке у Рачи.

3.6. Поштански саобраћај и телекомуникације

Поштански саобраћај на подручју Републике Српске у Подрињу је организован кроз рад 4 Радне јединице за поштански саобраћај. Поштанска мрежа Подриња обухвата 53 јединице поштанске мреже, од чега је: 38 пошта, 11 помоћних пошта и 4 шалтерске поште, чиме поштанска мрежа Подриња чини 22,40 % од укупне поштанске мреже Пошта Српске. Осим пошта, на овом подручју тренутно послује и 16 уговорних шалтера и 9 издвојених шалтера, као организациони делови пошта. На основу уговора са одређеним правним лицима (технички прегледи возила, осигуравајућа друштва, општине, факултети) пружају се услуге и других уговорних страна користећи поштанске капацитете. Осим јединица за пружање поштанских услуга корисницима, на овом подручју налазе се и 2 јединице за прераду поштанских пошиљака на овом подручју, односно поштанска центра који су смештени у Бијељини и Фочи. Доставно подручје пошта Подриња подељено је на 251 доставни реон, што чини 21,7 % од укупног броја доставних реона на нивоу Предузећа, с обзиром да је територија Републике Српске подељена на 1.155 доставних реона.

Укупно је у технолошким процесима на овом подручју запослено 379 радника. Они чине 21.2 % од укупног броја радника у технолошким процесима на нивоу Предузећа.

Када је у питању покривености поштанском мрежом на подручју Подриња, једна пошта покрива просечно 112 км² територије и пружа услуге за 6.455 становника или просечно за 2.083 домаћинства, из чега се закључује да је покривеност поштанске мреже Подриња на нивоу просека Предузећа.

Поште Српске, као значајан субјект Републике Српске, прате развој привреде у Републици Српској, те прилагођавају организацију поштанског саобраћаја степену развоја привреде. Пратећи развој у Подрињу, као и потреба за новим јединицама поштанске мреже или новим услугама, Предузеће за поштански саобраћај ће да одговори на евентуално нове потребе и захтеве.

Размена поштанских пошиљака између Пошта Српске и Поште Србије обавља се у Поштанском центру Бијељина. Транспорт пошиљака од Бијељине до Београда обавља се у организацији Поштанског центра Шабац, преко граничног прелаза Павловића мост. Поштански оператер Поште Српске у протеклом периоду предлагале су размену пошиљака са поштанским оператером Поштом Србије на другим локацијама Подриња, као што су Братунац и Зворник, с обзиром да су то поште (општине) које су физички најближе поштама (општинама) у Србији. Отежавајућа околност је била то што се не може вршити транспорт робе преко тих граничних прелаза. Поштански оператери Српске и Србије имају изузетно добру дугогодишњу сарадњу, а у наредном периоду потребно је преговарати у правцу закључивања Споразума о преносу пошиљка

у великом броју. Предмет овог Споразума је утврђивање услова за уручење и транзит пошиљака у великом броју између Поште Србије и Пошта Српске, које истима на пренос предају државни (републички) органи, институције, организације, јавна предузећа и сл. Електронске комуникације су основни носилац размене информација, знања и идеја. Оне мењају стил живота, пружају нове методе комуникације и социјалног дијалога, доприносе развоју демократије и смањењу социјалних и географских дискриминација. Савремено информационо-комуникационо друштво захтева све ширу примену информационих технологија. Развој информационог друштва утицаће на регионални развој, развој привреде, повећање запослености, и побољшање животног стандарда становништва. Основни предуслов за то је развијен интернет и његова шира примена у свим сегментима живота и рада људи.

Подриње је добро опремљено телекомуникационим услугама. Телекомуникациони оператери нуде савремене услуге у сегменту мобилне телефоније, фиксне телефоније, интернета и преноса података. Ове услуге омогућавају корисницима са подручја Подриња једноставније и ефикасније пословање, што уједно утиче и на привредни развој. На подручју Републике Србије лиценцу за јавну фиксну телекомуникациону мрежу и пружање услуга, имају оператори: Предузеће за телекомуникације „Телеком Србија” а.д., Орион телеком д.о.о. и „Теленор” д.о.о.

На подручју Босне и Херцеговине налазе се три национална телекомуникациона оператера који поседују дозволу за пружање говорних услуга на читавој територији Босне и Херцеговине, а то су: Телеком Српске а.д. Бањалука, ЈП БХ Телеком д.д. Сарајево и ЈП Хрватске Телекомуникације д.д. Мостар. При том, се Телеком Српске налази у већинском власништву Телекома Србије, тако да су услуге овог оператера доступне на подручју Републике Српске и Републике Србије. Телеком Српске нуди јединствена комуникациона решења обједињена под корпоративним брендом м:тел. Генерално, обим саобраћаја у фиксној мрежи транзиционих земаља, па и Србије и Босне и Херцеговине, током протеклих година варира и има тенденцију смањивања, због појаве нових услуга као што су мобилни телефон, пренос гласа путем Интернета, итд. Мобилна телефонија бележи експанзиван развој и најпрофитабилнији је део телекомуникација.

Тржиште интернет услуга карактерише велики и брз напредак. На подручју Подриња има више лиценцираних пружалаца интернет услуга. Неке од тих услуга огледају се у унапређењу понуде услуга преноса података (повећање брзине и снижење цена постојећих) и увођењу нових пакета (као што су ADSL услуге). Интензивно се од стране оператера ради на провођењу активности које су везане за промоцију пословних пакета за услуге преноса података, намењених корисницима фискалних каса. Тренд у земљама ЕУ, а и окружења је повећање броја корисника широко-појасног приступа у односу на dial-up кориснике. Са повећањем доступности интернета и снижавањем цене ове услуге, повећаће се и могућност коришћења и примене електронских сервиса

грађана као што су електронско банкарство, електронско приступање локалним општинским и државним сервисима, итд. Тренутно стање покривености, односно понуде интернет услуга на територији Подриња, са обе стране Дрине, може се окарактерисати као задовољавајуће. Можда се у будућности може очекивати укрупњавање сервис провајдера, било повезивањем унутар групе или пак доласком јачег провајдера из иностранства.

Улога радио и ТВ станица огледа се у томе да се становништво може информисати о свим збивањима на локалном, регионално и светком нивоу. На предметном подручју, налази се већи број радио и ТВ станица које су подједнако доступне корисницима са обе стране Дрине, па се може констатовати да је стање по овом питању на задовољавајућем нивоу.

4. Људски ресурс

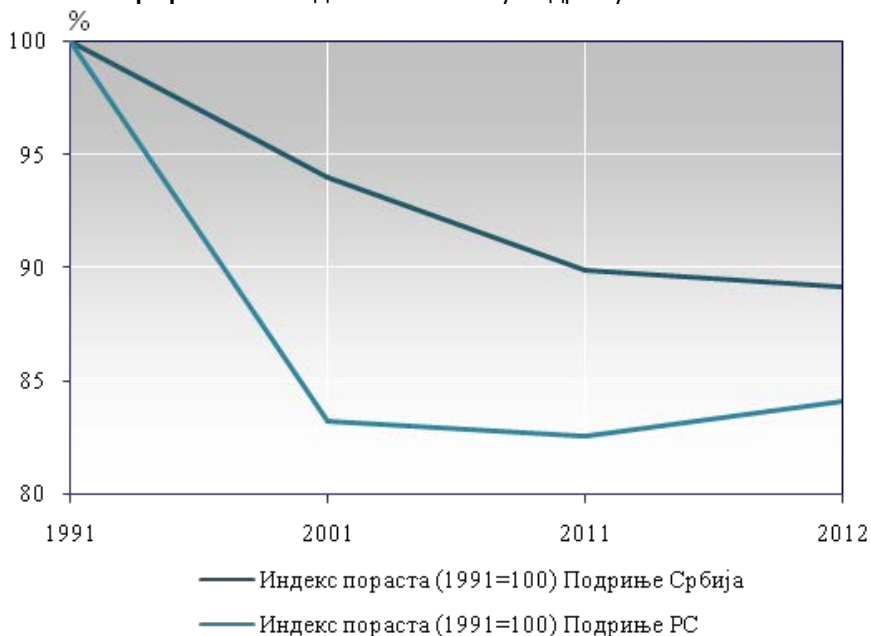
4.1. Демографске карактеристике и трендови

Основне карактеристике становништва Подриња, као и ширег простора Србије и Републике Српске огледају се у врло неповољним трендовима као што су укупна депопулација (пад броја становника), природна девастација (број умрлих становника већи је од броја живорођених), као и у негативним миграционим токовима, односно, миграцијама из неразвијених, руралних подручја у регионалне урбане центре. Овакви трендови додатно продубљују неповољне промене у структурама становништва, а најизраженије у старосној и економској.

Хетерогеност просторно-демографских карактеристика становништва Подриња посебно је наглашена између урбаних и руралних насеља. Урбане средине остварују демографски раст и повољнију старосну структуру захваљујући механичком приливу, углавном младог и радно способног становништва, насупрот руралним срединама где долази до демографског пражњења које је условљено емиграцијом и поремећајима биолошког карактера.

Према попису из 2011. године, на подручју Подриња у Србији живи 656.475 становника или 9,1% укупне популације Србије, док је према статистичким проценама на подручју Подриња у Републици Српској 339.965 становника, односно, око 25% популације Републике Српске. Демографска кретања општина ових подручја прате демографске трендове ширег подручја, имајући у виду процес депопулације, пад наталитета, старење становништва и миграциона кретања.

Графикон 38: Пад становништва у Подрињу 1991-2012.

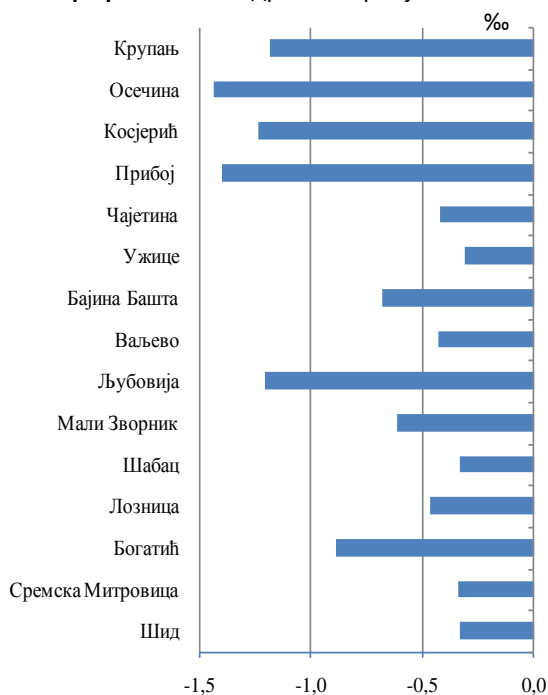
Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

Током две деценије (1991-2012.) Подриње је изгубила више од 145 хиљада становника (-13%) или -0,6‰ просечно годишње. На основу статистичких процена, средином 2012. године подручје Подриње у Србији бележи тренд смањења броја становника за 77.480 становника у односу на 1991. годину или просечно годишње -0,5‰, што превазилази републички просек (-0,2‰) и истовремено потврђује низак репродуктивни потенцијал, односно, демографску регресију овог подручја. Највећи одлив становништва бележе општине Осечина (26,1%) и Прибој (25,5%). Поређењем са демографским трендовима на подручју Подриња у Републици Српској, уочени су готово идентични проблеми, а тичу се интензивирања депопулације и нарушености демографских ресурса ових подручја, при чему су на подручју Подриња у Републици Српској ови процеси још израженији.

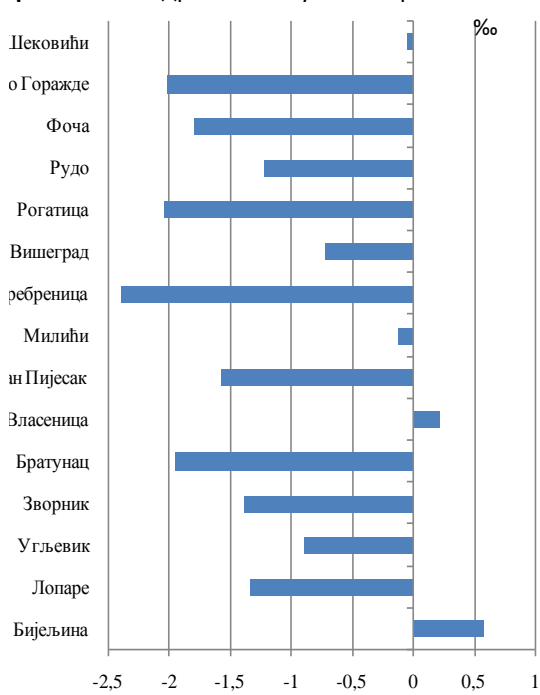
Демографско пражњење на подручју Подриња у Републици Српској, односно, смањење броја становника за 67.035 или 15,9% (или -0,8‰ просечно годишње) у односу на попис из 1991. године и изнад је републичког просека (8,6%), а последица је ратних дешавања, што је узроковало интензивно расељавање становништва, избегличке токове, спољне миграције, као и биолошку девастацију, односно пад природног прираштаја. Изузев Бијељине и Власенице, све остале општине бележе одлив становништва.

Просечне годишње стопе раста/пада становништва 1991-2012.

Графикон 39: Подриње - Србија

Графикон 40: Подриње - Република Српска

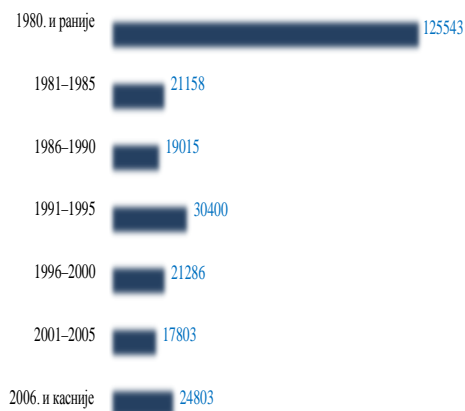

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

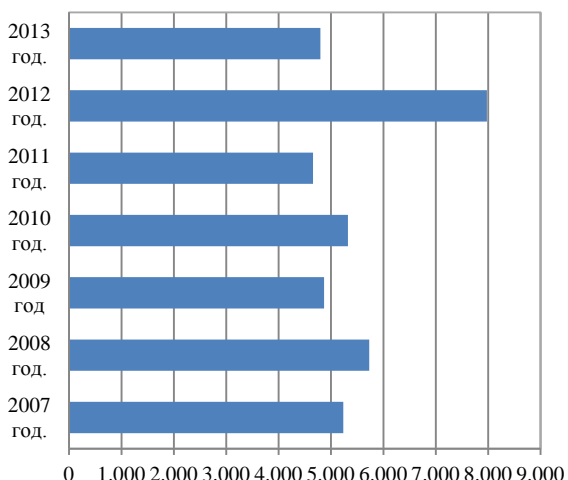
Да се промене у редистрибуцији становништва рефлектују на промене у густини насељености, илуструје податак да на простору Подриња живи 67 становника на km^2 чиме се сврстава у густо насељене просторе (према критеријуму да густо насељени простори имају 51-100 st/km^2), при чему на подручју Подриња у Србији живи 74 становника на km^2 , што је испод просека Србије (81 st/km^2), а изнад просечне густине насељености подручја Подриња у Републици Српској (55 st/km^2). На постојећи размештај, густину и концентрацију становништва Подриња у Србији одлучујући утицај имале су унутрашње миграције (локалне и регионалне), којима су формирани снажнији популациони потенцијали у урбаним подручјима, као што су Шабац, Ваљево и Лозница.

Становништво досељено у Подриње

Графикон 41: у Србији

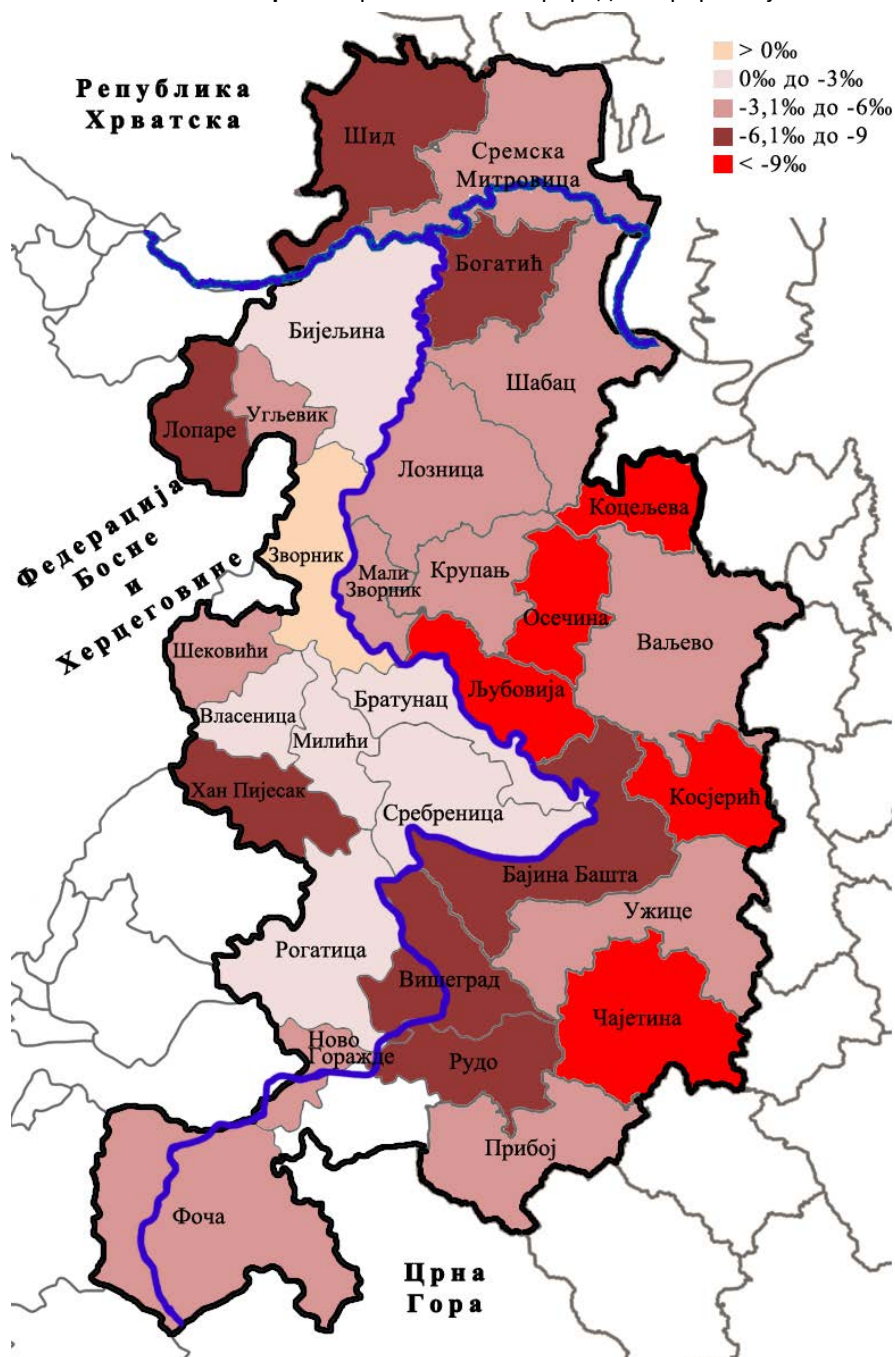
Графикон 42: у Републици Српској

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

Према пореклу, становништво Подриња у Србији (2011.) чинило је 57,3% аутохтоно и 42,7% миграционо. Највећи део селидбеног становништва дошло је са територије исте општине (15,4%), са подручја других општина из исте Републике досељено је око 16,8%, док је из бивших република СФРЈ досељено 9,6% становништва Подриња. Анализирајући токове унутрашњих миграција на подручју Подриња у Србији у 2012. години, евидентни су негативни трендови (стопа миграционог салда -3,1%), изузев Чајетине као једине општине овог подручја која бележи прилив становништва, односно, стопу миграционог салда од 2,1%, што се може приписати развоју туризма и других пратећих делатности на планини Златибор. С друге стране, поред механичких кретања, негативна биолошка продукција, као компонента демографског раста, узроковала је негативан природни прираштај свих општина подручја Подриња у Србији, на шта указују и просечна стопа природног прираштаја за период 2002-2012 година од -4,9%, при чему најниже стопе бележе општине Осечина (-13,3%) и Косјерић (-10,6%).

Карта 7: Просечне стопе природног прираштаја

Извор: МП-истраживање, РЗС

Дугорочне промене фертилитета, морталитета и миграција су, поред многих демографских последица, утицале и на убрзање старења становништва Подриња у Србији, које се према свим обележјима може сврстати у групу изразито старих популација. Удео младих је низак (19,5%) и са тенденцијом даљег пада, док је удео старих висок (24,3%) и стално расте.

Постојеће тенденције најбоље илуструје узлазни тренд *индекса старења* (однос старог и младог становништва), који у Подрињу премашује граничну вредност (40 старих на 100 младих) са тенденцијом даљег раста (са 94,8 у 2002. на 124,2 у 2011. години), односно, просечна старост од 43 године која превазилази просек Србије (42).

Да старосна структура становништва Подриња у Србији све више има карактеристике `регресивног`, или старијег типа становништва, најбоље одсликава старосна пирамида за 2011. годину. Високо учешће старог становништва има значајне демографске и социо-економске импликације, што се са економског гледишта, најјасније огледа у порасту броја и учешћа неактивног становништва. Критична маса активног становништва износи 42% укупног становништва, издржаваног (неактивног) је 37%, док је 21% становништва са личним приходом. Доминантан број становника спада у категорију радно-способног становништва (68,9%), што се може узети у обзир као значајан развојни потенцијал који ће опредељујуће утицати на тржиште рада и запосленост.

Са аспекта структуре становништва као квалитативног обележја популације, демографска кретања битно утичу на одређене структурне перформансе становништва, а поготово на старосну структуру на којој базира категорија радног потенцијала. Промене које се дешавају нарочито се одражавају на репродукцију становништва. Демографски развој зависи у великој мери од бројности омладине у млађим старосним групама и уколико је та омладина бројнија и њен већи део доживи фертилни период живота и дуже у њему живи, утолико ће бити јача и њена репродукција. Иако на тај развој утичу и други фактори (психолошки, социјални, економски, традиција, етничка припадност), старосна структура ипак, најпоузданије пружа одређено обавештење у којој мери ће старије генерације бити замењене младима и оним старосним групама које ће се улисти у категорију радног потенцијала.

4.2. Образовање

У претходној деценији образовна структура становништва Србије значајно је побољшана. Процес повећања стопа на свим нивоима образовања присутан је на целој територији Србије, а највећи релативни пораст бележи број високо образованог становништва, услед отварања великог броја приватних високошколских установа. Овај пораст обухватио је и све општине Подриња у Србији, међутим, код виших нивоа образовања у Подрињу бележи нижи ниво показатеља у односу на републички просек. Такође, приликом посматрања

образовне структуре по општинама Подриња, уочљива је корелација између нивоа образовања и типа насеља, а самим тим и нивоа развијености.

Табела 36: Образовна структура Подриња 2002-2011.

подручје	Средње + више + високо образовано				Више + високо образовано			
	Учешће (%)		Ниво (РС=100)		Учешће (%)		Ниво (РС=100)	
	2002.	2011.	2002.	2011.	2002.	2011.	2002.	2011.
Република Србија	52,1	65,2	100,0	100,0	11,0	16,2	100,0	100,0
16 општина	48,6	60,3	93,2	92,5	8,1	11,6	73,4	71,4

Извор: МП-истраживање, РЗС

Учешће становништва са најмање завршеном средњом школом у популацији старијој од 15 година у последњем међупописном периоду бележи значајан пораст на територији Србије. Пораст се у Подрињу одвијао приближно истим интензитетом, па је овај показатељ задржао приближно 7% нижу вредност од републичког просека. Највеће учешће бележи Ужице, једина општина Подриња са вредношћу изнад републичког просека, иако су 2002. у тој категорији били и Лозница и Прибој. Поред поменутих, још три општине бележе пад у односу на републички просек, а од 5 градова Подриња у Србији, само Ваљево не одликује овај тренд. Најмање учешће бележи општина Осечина, где само 1/3 становништва старијег од 15 година има најмање завршену средњу школу, што износи приближно 50% просека за Србију, а следе општине Богатић и Крупань, са приближно 70%. Скоро половина становништва Подриња у Србији, старијег од 15 година има средњошколско образовање (48,7%), колико приближно износи и републички просек. Учешће изнад просека бележи 6 општина, од чега 4 града, док најмање учешће бележи Осечина, са 60% нивоа Србије.

У периоду 2002-2011 највећи релативан пораст у Подрињу Србије бележи учешће високо образованог становништва са 4,2% на 6,9%. Међутим, ове вредности представљају приближно 65% нивоа Србије, уз присуство велике диспропорције (90% у Ужицу, 20% у Осечини), мада треба имати у виду да само 4 највећа града и универзитетска центра у Србији бележе вредност изнад просека. Учешће становништва вишег образовања је на нивоу (84%) изнад републичког, при чему град Ужице бележи вредност изнад просека (115%). Учешће два поменута образовна континента заједно се у Подрињу креће на приближно 70% нивоа Србије, а благи пад у односу на просек указује да се процес подизања образовног нивоа одвија нешто слабијим интензитетом него на нивоу Републике Србије. Пораст броја високо образованог становништва у условима ниске запослености оставља траг и на образовну структуру незапослених. Учешће високо образованих у укупном броју незапослених у Србији у 2012. години бележи пораст у односу на 2011. али је у Подрињу тај раст двоструко већи. Само Ужице бележи веће учешће високо образованих од просека Србије, док је у Осечини и Крупњу, у којима је најмање учешће, забележен пад у последње две године.

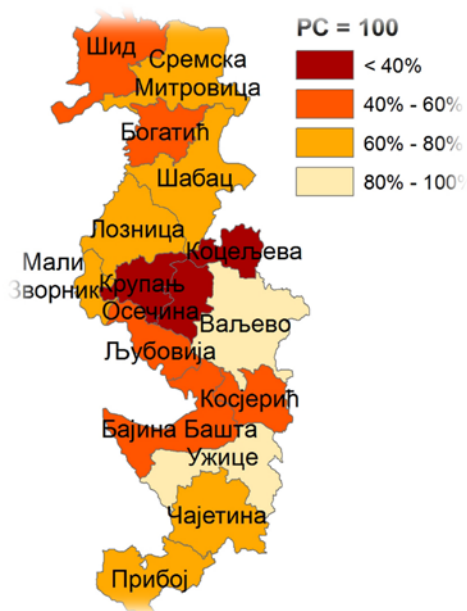
На подручју Подриња налази се укупно 189 предшколских установа (вртића) којима је обухваћено око 14.800 деце¹⁴. Од наведеног броја установа 90% их је у Србији, а свега 10% се налази у Републици Српској. У општинама Хан Пијесак, Рудо и Ново Горажде нема ни једне установе за предшколско васпитање и образовање.

На почетку школске 2012/2013. године, у укупно 530 основних школа са територије Подриња евидентирано је око 72.000 ученика. Највећи број основаца регистрован је у Шапцу и Бијељини (у свакој општини више од 9.000), а најмањи број ученика са леве стране Дрине био је у Новом Горажду (80), док је са десне стране Дрине најмањи број полазника евидентиран у школама у Косјерићу и Осечини (нешто више од 800 по општини). Најбитнија разлика у систему основног образовања односи се на чињеницу да основно образовање и васпитање у Републици Српској траје 9 година, а у Републици Србији 8 година.

Укупно 64 установе за средњошколско образовање у Подрињу пружају могућност за више од 37.000 полазника да стекну адекватна знања од значаја за њихову будућу пословну оријентацију. Највећи број установа, а тиме и боља могућност одабира будућег занимања пружена је у већим местима, нпр. у Шапцу (8), Ужицу (7), Бијељини и Ваљево (по 6), док у осталим општинама регије има највише две установе за средњошколско образовање. У Новом Горажду нема ни једна установа за средњошколско образовање.

Карта 8: Ниво учешћа више и високо образованих у 2011.

(најмање завршена основна школа)

Подаци из области високог образовања овде су посматрани из угла седишта високошколских установа и локације њихових организационих јединица. Према тренутно доступним подацима, на подручју Подриња има укупно 22 високошколске установе (високе школе, факултети, академије или њиховиогранци) и око 14.800 студената, од чега у делу који припада Републици Српској има 13, а на подручју подрињских општина у Србији 9 институција.

¹⁴ Подаци за Републику Српску односе се на 2012-2013, а подаци за Србију на 2011-2012.

Као већи високо образовни центри, са највећим бројем студената, издвајају се Бијељина, Ваљево и Ужице, а следе Шабац и Фоча. По једну институцију имају Сремска Митровица, Зворник, Вишеград, Сребреница и Власеница.

Табела 37: Образовна структура Подриња у Републици Србији 2002-2011.

подручје	Средње + више + високо образовано				Више + високо образовано			
	Стопа (%)		Ниво (РС=100)		Стопа (%)		Ниво (РС=100)	
	2002.	2011.	2002.	2011.	2002.	2011.	2002.	2011.
Република Србија	52,1	65,2	100,0	100,0	11,0	16,2	100,0	100,0
Бајина Башта	38,4	50,3	73,8	77,2	5,3	8,1	47,9	49,7
Богатић	34,0	45,5	65,3	69,8	4,8	6,6	43,2	40,6
Коцељева	24,9	40,3	53,9	61,8	3,2	4,9	29,0	30,2
Ваљево	49,0	62,5	94,1	95,9	9,9	14,2	89,8	87,4
Косјерић	34,4	45,9	66,0	70,5	4,7	7,0	42,2	43,4
Крупањ	34,6	44,7	66,4	68,6	4,1	5,7	37,0	35,2
Лозница	53,1	64,3	102,0	98,6	7,6	10,6	69,2	65,1
Љубовија	35,9	48,2	69,0	74,0	4,7	7,0	42,3	43,1
Мали Зворник	50,9	60,9	97,6	93,5	6,5	9,9	58,9	61,2
Осечина	24,5	33,3	47,0	51,1	3,0	3,9	27,2	24,0
Прибој	55,4	65,1	106,4	99,9	7,8	10,8	70,4	66,7
Сремска Митровица	51,1	63,2	98,2	96,9	8,9	12,4	80,3	76,4
Ужице	58,9	69,0	113,0	105,9	11,5	15,9	104,6	98,1
Чајетина	39,9	55,2	76,6	84,7	5,7	9,8	51,4	60,3
Шабац	51,6	63,0	99,1	96,7	8,9	13,0	81,1	79,9
Шид	43,6	56,1	83,7	86,0	6,3	8,8	57,0	54,0
16 општина (Србија)	42,5	54,2	82,0	83,2	8,0	9,3	58,2	57,2

Извор: МП-истраживање, РС

4.3. Здравство

Квалитет живота грађана у великој мери зависи од квалитета и доступности јавних услуга у којима спадају и услуге здравствене заштите. Здравствена заштита у Подрињу у Републици Србији обезбеђује се у 15 домова здравља¹⁵ (преко мреже здравствених станица и амбуланти), као и у 7 болница¹⁶. У случају када здравствени проблеми превазилазе техничке услове болница или је потребан специјалистички преглед, пацијенти са овог подручја се упућују на неку од клиника, института или клиничких центара¹⁷ у окружењу (Крагујевац, Ниш, Нови Сад и Београд).

¹⁵ Домови здравља су основни носилац примарне здравствене заштите становништва.

¹⁶ Болнице су здравствене установе које обезбеђују стационарну и специјалистичко-консултативну здравствену делатност и то као наставак дијагностике, лечења и рехабилитације започете на примарном нивоу или када су због сложености и тежине обољења потребни посебни услови у погледу кадрава, опреме и смештаја.

¹⁷ Организационе јединице терцијарног нивоа здравствене заштите које обављају високоспецијализовану специјалистичко-консултативну и стационарну здравствену делатност из једне или више грана медицине.

Табела 38: Здравствене установе и кадрови 2012.

подручје	Домови здравља	Болнице	Клинички центри	Лекари опште медицине	На специја- лизацији	Специја- листи	Стомат олози	Фарма цеути	Број станов. на једног лекара
16 општина Републике Србије	16	7	0	254	232	1.232	174	247	762
15 општина Републике Српске	15	2	0	85	114	313	55	28	1.373

Извор: Институт за јавно здравље Србије „Др. Милан Јовановић Батут“; РЗС, РЗРС

Један од кључних аспеката анализе здравствене заштите је доступност услуга здравствене заштите у локалној заједници, изражена као однос броја становника и броја здравствених радника. Овај индикатор указује да је доступност здравствених услуга на подручју Подриња у Србији приближна републичком просеку. Добра обезбеђеност становништва лекарским кадром нарушена је неповољном дистрибуцијом унутар подручја, односно, високом концентрацијом кадра у урбаним срединама, посебно увеликим градовима. У општини Крупањ оптерећеност лекара је чак 5 пута већа у односу на град Ужице. У Крупњу је такође највећа оптерећеност стоматолога, 2 пута већа у односу на просек подручја, односно 3 пута већа у односу на град Ужице. Град Ужице као регионални здравствени центар има и највећи проценат лекара специјалиста у односу на укупан број лекара (76%), док је тај однос најнижи у Осечини (15%). У 2012. години 8 општина (Шид, Богатић, Крупањ, Љубовија, Мали Зворник, Осечина, Бајина Башта, Косјерић) је имало неадекватан приступ услугама здравствене заштите јер је у њима доступност здравствених услуга била на нивоу нижем од 60% просека подручја.

Подрињске општине у својим стратегијама развоја као приоритет наводе унапређење примарне здравствене заштите и то кроз ангажовање лекара опше праксе, као и набавку апарата за дијагностификовање, у циљу унапређења превентивне заштите. Такође, планира се реконструкција постојећих здравствених јединица, као и отварање здравствених амбуланти у оним насељима у којима их тренутно нема, односно, оснивање мобилних здравствених тимова у циљу повећања доступности здравствених услуга. Значај унапређења примарне заштите се огледа, пре свега, у превентивном деловању, односно, раном откривању и лечењу симптома нарочито оних болести који су међу водећим узроцима смртности одраслог становништва са овог подручја: кардио-васкуларне болести, малигна обољења и болести респираторног тракта. Градови са овог подручја у којима се налазе болнице бележе задовољавајућу обезбеђеност здравственим кадром и у својим стратешким плановима као приоритете у области здравства наводе увођење стандарда квалитета здравствене заштите и стално праћења квалитета рада. То значи да се сваком пацијенту мора обезбедити квалитетна здравствена заштита у складу са његовим здравственим стањем и општеприхваћеним стручним стандардима чиме се смањује ризик по здравље и живот пацијента и подиже ефикасност

система здравствене заштите. Стратешким плановима предвиђена је и реорганизација болница у складу са моделима организовања и управљања по стандардима ЕУ што омогућава даљу сарадњу са институцијама из иностранства.

Стално унапређење квалитета и безбедности пацијената је стратешки циљ свих здравствених институција на територији Подриња и због тога се инсистира на континуираној едукацији здравствених радника и сарадника, као и на јачању сарадње и умрежености здравствених установа на локалном, регионалном и међудржавном нивоу. На подручју Подриња Републике Српске услуге здравствене заштите пружају 2 болнице и 15 домова здравља, а по потреби пацијенти се упућују и у Клинички центар у Бања Луци.

Табела 39: Здравствене установе и кадрови по општинама

Назив подручја	Домови здравља	Болнице	Клинички центри	Лекари опште медицине	На специјализацији	Специјалисти	Стоματοлози	Фарма-цеути	Бр.станов. на тим породичне медицине
Република Српска	53	11	1	330	489	1624	226	110	
Бијељина	1	1	0	24	42	133	16	14	2.321
Братунац	1	0	0	3	2	4	2	0	1.678
Вишеград	1	0	0	0	2	8	1	2	1.379
Власеница	1	0	0	4	3	4	2	0	1.241
Зворник	1	1	0	19	29	59	9	2	1.796
Лопаре	1	0	0	1	4	6	4	1	1.568
Милићи	1	0	0	4	1	1	2	0	1.383
Ново Горажде	1	0	0	3	0	0	1	0	421
Рогатица	1	0	0	6	1	2	3	0	1.204
Рудо	1	0	0	1	0	4	1	1	1.042
Сребреница	1	0	0	2	0	7	1	1	1.054
Угљевик	1	0	0	5	4	9	3	1	1.481
Фоча	1	0	0	8	23	74	8	6	1.592
Хан Пијесак	1	0	0	1	2	1	1	0	1.118
Шековићи	1	0	0	4	1	1	1	0	1.320
15 општина у Републици Српској	15	2	0	85	114	313	55	28	1.373

Извор: Институт за јавно здравство Републике Српске (Здравствено стање становништва Републике Српске 2013.), Фонд здравственог осигурања Републике Српске (Уговори о пружању и финансирању примарног нивоа здравствене заштите у 2014. години)

Здравствена заштита грађана на подручју Подриња (Република Српска) проводи се на примарном, секундарном и делом на терцијарном нивоу и путем приватне праксе. Примарни ниво здравствене заштите се темељи на моделу породичне медицине и обезбјеђује се кроз активности домова здравља. Секундарни ниво здравствене заштите остварује се путем болничко-стационараног пружања услуга грађанима у болницама, као и терцијарни ниво који се дјелимично пружа у специјалистичким амбулантама и болницама.

Највећа оптерећеност тимова породичне медицине је у Бијељини (2.312 становника/тим) и у општинама Зворник (1.796 становника/тим), Братунац (1.678 становника/тим) и Фоча (1.592 становника/тим).

5. Култура

Култура доприноси свеобухватном здрављу и благостању и у исто време може да обједини и допринесе зближавању у заједници, али најбитнији аспект културе је да она одражава осећај места, припадности и идентитета и од кључног је значаја за физичку и социјалну регенерацију и економски раст.¹⁸ Интегрални део система културе представља културно наслеђе, при чему значајну улогу у његовом очувању и промоцији имају установе културе¹⁹.

У циљу унапређања културне сарадње Срба у Подрињу, 2010. године потписан је *Меморандум о сарадњи* између Министарства културе Републике Србије и Министарства просвете и културе Републике Српске за период 2010-2012 година.²⁰ За развој уметности и културе уопште у Републици Српској и Србији најзначајнију улогу имају установе културе али и сви други субјекти опредељени за културно-уметничко стваралаштво. У протеклим годинама све је присутнија децентрализација, тј. упућивање средстава на општине с мање богатим културним животом.

Републички заводи за заштиту културно-историјског и природног наслеђа у Републици Српској и Србији сврставају се међу најзначајније институције за очување културног и природног наслеђа с леве и десне стране Дрине.²¹ Својим деловањем помажу да се обнове многи споменици културе на овим просторима, а ово се посебно односи на споменике у Републици Српској јер су ратна разарања на подручју БиХ погодила ову област много више него ранији ратови.

Једна од основних подела културног наслеђа је на непокретна и покретна културна добра.²² У ове прве се убрајају споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места, а под покретним културним добрима подразумевају се уметничка дела и историјски предмети, архивска грађа, филмска грађа, стара и ретка књига.

¹⁸ „Стратегија развоја културе Републике Српске 2010-2015. година”.

¹⁹ Установе културе обухватају: библиотеке, музеје, галерије, архиве, заводе за заштиту споменика културе, позоришта, установе за очување традиције и заната, поливалентни центри.

²⁰ „Инструменти подршке културном стваралаштву Срба у регијау 2004 – 2010.” – Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије

²¹ Влада Србије је на седници 30.04.2013. донела одлуку да 60 установа културе добије статус установа културе од националног значаја. С подручја регије Подриња, међу њима су: Завод за заштиту споменика културе Ваљево и Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/16/Kultura/1323508/Lista+ustanova+kulture+od+nacionalnog+zna%C4%8Daja.html>)

²² Портал за културу при Министарству просвете и културе у Влади Републике Српске (<http://www.ekulturars.com/kulturapho-haslede2html>)

Од најзначајнијих културних добара који су проглашени националним спомеником, а налазе се на подручју Подриња, с леве стране Дрине, су:

- Манастир „Тавна” код Бијељине²³ (први писани помен Тавне је из 1627. године, а у турским дефтерима из прве половине 16. века на истом месту се спомиње црква Грабова);
- „Атик џамија” (Стара или Султан Сулејманова џамија) у Бијељини;
- Мост Мехмед-паше Соколовића у Вишеграду (саграђен у периоду 1571-1577 године)²⁴.

Осим наведеног, свака од општина Подриња у својој понуди под `културним туризмом` нуди бројне знаменитости које подсећају на богату и шаролику прошлост која је оставила различите трагове на овим просторима, а неки од њих су²⁵:

- Манастир „Лива” код Фоче из 16. века (најмонументалнији храм настао у доба турске окупације, а чувена манастирска ризница је једна од најбогатијих у Срба);
- Манастир „Успења Пресвете Богородице” у Добруну (познат и као Манастир „Крушево”) из 14. века;
- Остаци средњовековног града Борча, на подручју Рогатице (историчари га називају „Славни град” јер је био војнички, културни, привредни па и саобраћајни центар);
- Средњовековни град Кушлат у Зворнику.

Поред непокретних и покретних културних добара Подриње је познато и по бројним културним манифестацијама од којих неке имају и шири културни значај. Каменград или „Андрићев град” у Вишеграду је место богатог културног живота, а намера је да живот у Вишеграду више одговара Андрићевој литератури, него стварној историји.

Табела 40: Културни ресурси 2012.

Назив подручја	Установе културе	Споменици културе	Непокретна културна добра од великог значаја	Непокретна културна добра од изузетног значаја
16 општина Републике Србије	49	201	63	25
15 општина Републике Српске	31	88	-	2
ПОДРИЊЕ, укупно	80	289	63	27

Извор: Републички завод за заштиту споменика; Завод за проучавање културног развоја

Културна баштина Подриња који се налази у Републици Србији је врло богата и разнолика и могуће је разврстати у неколико група:

²³ www.manastirtavna.rs.sr

²⁴ UNESCO га је уврстио на Листу светске баштине 2007. године, под редним бројем 1260.

²⁵ Александар Шукало: „Дрином, низводно...” (водич за туристе).

Археолошка налазишта

- Мраморје у Перућцу и Мраморје у Растишту (општина Бајина Башта) – средњовековна некропола стећака²⁶ (локалитет се налази под заштитом Републике Србије, као споменик културе од изузетног значаја, али је и поред тога угрожен реком Дрином с једне, и ширењем самог Перућца, с друге стране).
- Сирмијум – археолошко налазиште у Сремској Митровици где се налазе остаци некадашњег античког града Сирмијум. Систем путева, аквадуката и војних утврђења, остаци царске палате, терми, позоришта, хиподрома који су откривени приликом археолошких истраживања показују да је овај град био центар римске провинције Паноније. У циљу боље заштите и презентације туристима, антички локалитет „Царска палата“, који се простире на површини од 2.680 м² је наткривен и функционише као Визиторски центар Царска палата.
- Археолошки локалитети „Градина“ и „Беркасово“, оба на подручју општине Шид (први припада насељу обалског типа из позног бронзаног доба, а други локалитет садржи трагове насеља из млађег каменог доба, као и остатке римских гробова, керамике и накита).
- „Град Соко“ у селу Лазама код Крупња, утврђени град са подграђем 14-18 век. Остаци Соко града код Љубовије, град на стени из доба Римљана (служио је за смештај каравана који су носили оловну руду из овог краја).

Споменици духовне културе

- Већину средњовековних манастира²⁷ у Подрињу је изградио краљ Драгутин, који је у периоду 1276-1382 године владао Сремом, Мачвом и Подрињем и говори о заједничком културном благу.
- Манастири су у току свог постојања били не само средиште духовности, већ и просветитељски центри (Манастир „Троноша“ у близини Лознице је био један од првих школа Вука Караџића; у Манастиру „Ђелије“ у близини Ваљева се оснива међу првих основних школа у Србији под Милошем Обреновићем; у Манастиру „Рача“ у општини Бајина Башта се налазила Рачанска преписивачка школа која је била центар преписивања и писања црквених списа), али и сведоци значајних историјских догађаја (у порти шабачког православног Манастира „Чокешина“ који се налази на планини Цер налази се спомен костурница подигнута у част изгинулима у Балканским и Првом светском рату и уједно представља сведочанство о

²⁶ Аутентични облик надгробног обележја у периоду од 13. до краја 15. века на готово целом подручју Босне и Херцеговине, у западним деловима Србије и западном делу Црне Горе, као и у средишњим, односно, јужним деловима Хрватске.

²⁷ Манастири: Рача, Троноша, Ђелија, Петковица у Србији, као и манастири Папраћа и Тавна у Републици Српској.

биткама које се почетком XX века водиле у непосредној близини манастира).

- Међу најпознатијим црквама на овом подручју са епитетом изузетно вредна културна добра издвајају се: „Бела Црква Каранска” (Ужице) у чијој околини се налазе римски надгробни споменици, Црква „Брвнара” (Бајина Башта) највећа и најлепша црква ове врсте, „Свети Никола” (Прибојска бања) која поседује једну од највреднијих ризница црквених предмета у Србији.

Просторне културно – историјске средине

- Комплекс Старо село *Сирогојно* – музеј на отвореном на површини од 15 хектара у близини Златибора. Обухвата око 40 зграда направљених од дрвене грађе у којима су изложени садржаји и предмети који представљају аутентичну архитектуру и традиционални начин живота планинског динарског подручја и југозападне Србије друге половине 19. века.
- „Бранковина” - споменички комплекс код Ваљева који обухвата, цркву „Светих арханђела”, као и споменике народног градитељства подигнути од стране породице Ненадовић, заслужне како за историју овог краја, тако и за ток најзначајнијих догађаја на почетку 19. века. У овом месту је одрасла и сахрањена позната песникиња Десанка Максимовић.
- „Тешњар” – јединствена градска целина из 19. века у Ваљеву, чаршија у којој се налазе радионице старих заната.

Меморијални споменици

- На чувени Дрински мостобран из Првог светског рата данас подсећају три монументалне спомен костурнице на Церу, Гучеву и Мачковом камену - познатом по бици из Првог светског рата која се одиграла на том месту 1914. године. На обронцима планине Гучево вођена је прва рововска битка на свету. На врху планине подигнут је споменик борцима страдалим током борби на Гучеву 1914. године. У Ужицу се налази Спомен обележје Кадињача на истоименом брду код Ужица у част радничког батаљона који се борио у Другом светском рату ради очувања Ужичке Републике.

Културно-уметничке манифестације

- „Вуков сабор” је најстарија и најмасовнија културна манифестација у Србији. Посвећена је неговању успомене на живот и дело реформатора српског језика Вука Стефановића Караџића. Централни програм се традиционално одржава у септембру у Вуковом родном месту Тршићу код Лознице. Део програма се реализује у Лозници, Београду и оближњем манастиру „Троноша”, месту раног Вуковог школовања.

- Културне манифестације „Десанкини мајски разговори” и „Десанкино михољско лето” посвећени познатој песникињи Десанки Максимовић који се одржавају сваке године у Ваљеву, окупљају и учеснике из Републике Српске.
- Међународни филмски и музички фестивал „Кустендорф” који се сваке године одржава у етно-селу Дрвенград на Мокрој Гори.

У циљу промоције и очувања културне понуде Подриња, Завод за проучавање културног развика из Београда тренутно ради на пројектима који се тичу развоја потенцијалних путева културе²⁸ а у циљу унапређења културног туризма. У наредном периоду требало би реализовати пројекте које се једним делом односе и на Подрињу: „Пут културе – путевима Тесле и Станојевића” који би обухватио простор на којем се налази много хидроелектрана, старих и преко сто година, као што су хидроелектране у Ужицу, Ивањици, Бајиној Башти и Гамзиградској бањи, а „Пут културе трансроманика”²⁹ који обухвата средњовековне споменике из 12. и 13. века.

На основу стратешких планова развоја појединачних општина са подручја Подриња као највеће проблеме у сфери културе наводе се недостатак средстава за инвестициона улагања, недостатак средстава за програме, али и недовољну стручност и бројност кадрова. У складу са основним проблемима, као приоритети развоја наведени су: опремање установа културе, неговање традиције и заштита културне баштине, едукација запослених у култури, међуресорна сарадња која би помогла у стицању културних навика и обликовању публике за програме установа културе. Такође, у будућем периоду је неопходно успоставити међусобну сарадњу кључних актера у туризму и култури на локалном и регионалном нивоу у циљу боље заједничке промоције културног стваралаштва и наслеђа с обзиром да градови и општине на подручју Подриња деле традицију, материјално и нематеријално наслеђе из различитих епоха којима су и заједно припадали.

6. Регионални и локални развој

Мерење унутаррегионалних разлика општина регије Подриње усмерено је на утврђивање развојне позиције општина према репрезентативним индикаторима: *демографски* – посматран је преко стопе смањења становништва у периоду 1971-2012; *економски* – преко зарада по становнику,

²⁸ Јединствени културно-туристички производи који тематски повезују више атракција и занимљивих дестинација у једној или више земаља. Културне руте промовишу заједничко културно наслеђе, повећавају свест о неопходности његовог очувања, истичу јединственост дестинација, оно што одређене области чини различитим од других, посебно на туристичком тржишту.

²⁹ Представља европско културно – туристичку руту која повезује споменике у Немачкој, Аустрији, Италији, Француској, Шпанији, Словенији и од новембра 2007. и споменике у Србији.

као основном извору прихода појединца; и *привредни* – анализиран прекостопе незапослености.

У циљу подстицања недовољно развијених градова и општина, Република Српска и Република Србија донеле су подзаконске акте којим су рангиране јединице локалне самоуправе према степену развијености.

Табела 41: Категоризација јединица локалне самоуправе према степену развијености

Правни акт	Прва група	Друга група	Трећа група	Четврта група
<p>Република Српска <i>Одлука о степену развијености јединица локалне самоуправе у Републици Српској за 2015. годину</i> (Сл.гласник Републике Српске број 102/14)</p>	<p>Бања Лука, Бијељина, Гацко, Градишка, Дервента, Зворник, Источно Ново Сарајево, Лакташи, Модрича, Мркоњић Град, Пале, Приједор, Прњавор, Теслић, Требиње и Угљевик</p>	<p>Билећа, Брод, Вишеград, Добој, Источна Илиџа, Козарска Дубица, Котор Варош, Милићи, Нови Град, Соколац Србац, Фоча и Челинац</p>	<p>Братунац, Власеница, Доњи Жабар, Костајница, Лопаре, Љубиње, Невесиње, Пелагићево, Петровац, Петрово, Рибник, Рогатица, Сребреница, Хан Пијесак, Шамац и Шипово</p>	<p>Берковићи, Вукоставље, Источни Дрвар, Источни Мостар, Источни Стари Град, Језеро, Калиновик, Кнежево, Крупа на Уни, Купрес, Ново Горажде, Осмаци, Оштра Лука, Рудо, Трново, Чајничке и Шековићи</p>
<p>Република Србија <i>Уредби о утврђивању јединствене листе развијености јединица локалне самоуправе за 2014. годину</i> (Сл. гласник Републике Србије број 104/14)</p>	<p>Бачка Паланка, Београд, Беоцин, Бор, Ваљево, Врбас, Бршац, Кањижа, Крагујевац, Лајковац, Ниш, Нови Сад, Панчево, Пећинци, Пожаревац, Сента, Стара Пазова, Суботица, Ужице и Чачак</p>	<p>Ада, Александровац, Апатин, Аранђеловац, Ариље, Бачка Топола, Бачки Петровац, Бечеј, Врање, Врњачка Бања, Горњи Милановац, Зајечар, Зрењанин, Инђија, Јагодина, Кикинда, Ксојерић, Крушевац, Кула Лапово,</p>	<p>Алибунар, Бајина Башта, Баточина, Бач, Беца Црква, Богатић, Бољевац, Велика Плана, Велико Градиште, Владимирци, Деспотовац, Жабал, Житиште, Ивањица, Ириг, Кладово, Кнић, Ковачица, Ковин, Коцељева, Краљево, Лесковац, Лозница, Лучани, Љубовија, Мали Иђош, Неготин, Нова Црња, Нови Бечеј,</p>	<p>Алексинач, Бабушница, Бела Паланка, Блаце, Бојник, Босилеград, Брус, Бујановац, Варварин, Владичин Хан, Власотинце, Гаџин Хан, Голубац, Димитровград, Доњевац, Жабари,</p>

		Мајданпек, Нови Кнежевац, Пирот, Пожега, Рача, Рума, Смедерево, Сомбор, Сремска Митровица, Сремски Карловци, Темерин, Топола, Чајетина и Шабац	Нови Пазар, Осечина, Оџаци, Параћин, Пландиште, Прокупље, Свилајнац, Сечањ, Смедеревска Паланка, Сокобања, Србобран, Титил, Трстеник, Ђићевац, Ђуприја, Уб, Чока и Шид	Жагубица, <i>Житорађа</i> , Књажевац, Крупањ, <i>Куршумлија</i> , Кучево, <i>Лебане</i> , Љиг, <i>Мали</i> <i>Зворник</i> , Мало Црниће, <i>Медвеђа</i> , <i>Мерошина</i> , Мионица, Нова Варош, Опово, Петровац, <i>Прешево</i> , Прибој, <i>Пријеполје</i> , Ражањ, Рашка, Рековац, <i>Сврљиг</i> , Сјеница, <i>Сурдулица</i> , <i>Трговиште</i> , <i>Тутин</i> и Црна Трава (<i>девастира</i> <i>не</i>)
--	--	--	--	---

Извор: службени гласници Републике Србије и Републике Српске

Општине Крупањ, Осечина, Мали Зворник и Љубовија имају статус неразвијеног подручја још од 1970-их година, а само општина Шид, као и градови Сремска Митровица, Шабац и Ужице нису никада биле неразвијене. Велики број општина Подриња које имају изнад просечне стопе незапослености, а 7 општина са испод просечним вредностима, говори у прилог чињеници да је привредна активност ниска (што је, пре свега, одлика општина из Републике Српске). Ужице, Бијељина, Шабац, Ваљево, Зворник и Сремска Митровица имају релативно задовољавајући демографски, економски и привредни капацитет за даљи развој као регионални центри.

Унутаррегионално поређење развојног нивоа општина показује да на екстремним развојним половима постоји изражен дисбаланс који осликава концентрацију 7 развијених градова и општина на скали изнад просека Подриња и 17 општина које спадају у групу неразвијених општина. Основни индикатор рангирања је економски – зараде по становнику, а стопа незапослености и стопа демографског пражњења су коришћене као додатни критеријуми.

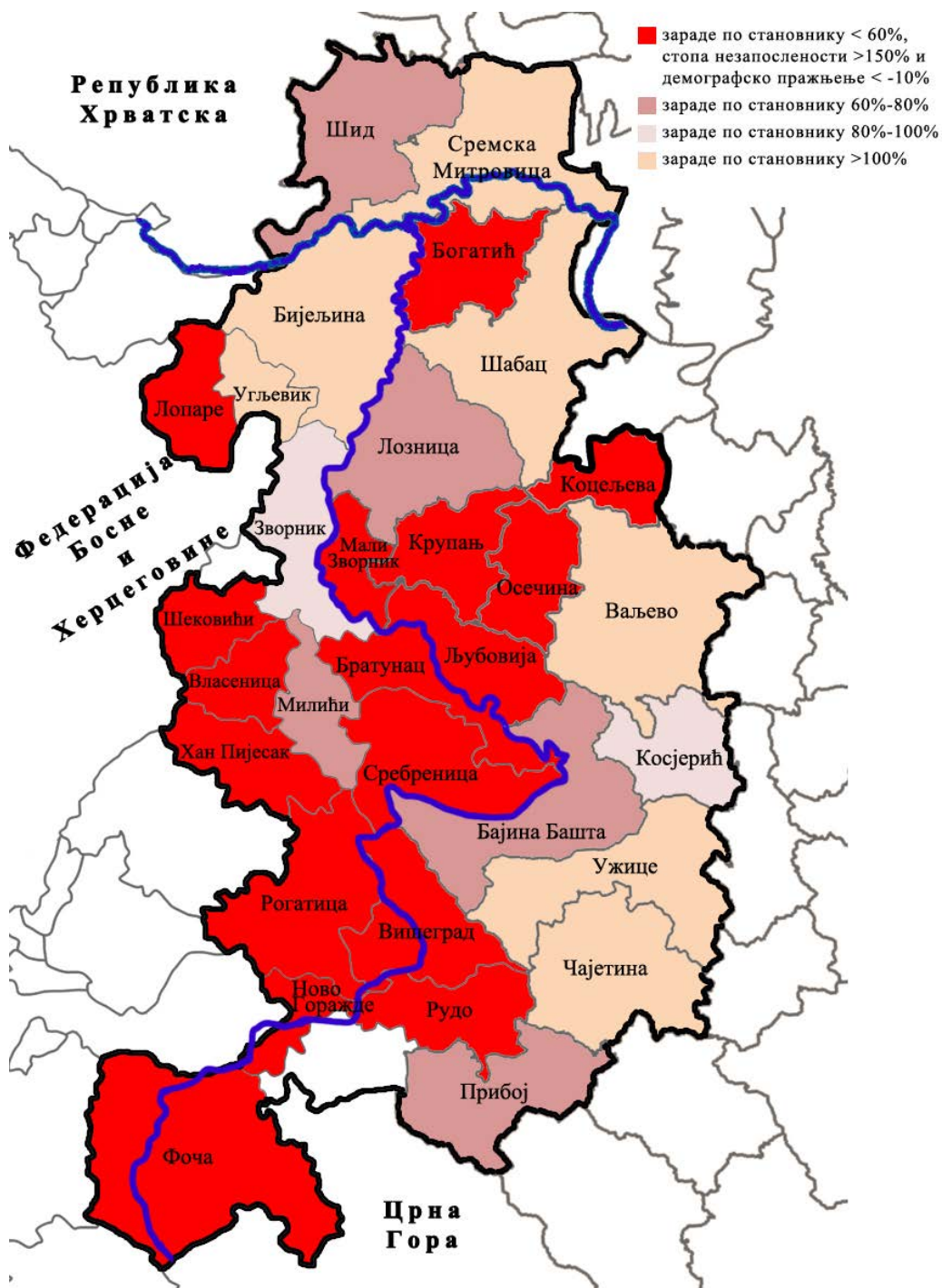
Табела 42: Развојна позиција општина Подриња 2012-2013.

општине	Зараде по становнику Подриње=100	Стопа незапослености Подриње=100	Демографско пражњење 1971-2013. општина=100
1. Угљевик	188,1	94,7	-31,6
2. Ваљево	148,3	64,6	1,7
3. Ужице	146,2	60,3	14,8
4. Бијељина	113,7	111,4	32,1
5. Шабац	111,0	85,0	7,6
6. Чајетина	105,2	48,0	-23,9
7. Сремска Митровица	103,4	79,3	1,3
8. Хан Пијесак	101,6	102,7	-50,7
9. Фоча	99,7	127,1	-59,4
10. Косјерић	94,8	85,8	-28,1
11. Зворник	91,7	104,4	4,6
12. Љубовија	82,9	122,3	-34,3
13. Коцељева	81,6	122,1	-33,5
14. Шид	78,6	107,4	-12,6
15. Бајина Башта	77,6	102,0	-17,8
16. Лозница	76,4	120,8	0,7
17. Рогатица	75,4	123,3	-54,5
18. Прибој	72,7	141,0	-17,8
19. Вишеград	71,4	132,9	-53,6
20. Милићи*	62,2	117,7	...
21. Ново Горажде*	53,3	121,6	...
22. Мали Зворник	52,8	162,9	2,1
23. Сребреница	49,6	114,9	-54,3
24. Осечина	44,5	122,3	-37,6
25. Рудо	44,2	194,5	-44,7
26. Шековићи	43,4	160,1	-26,5
27. Братунац	43,3	172,4	-18,5
28. Власеница	41,6	125,8	-53,6
29. Богатић	38,6	149,9	-20,4
30. Лопаре	37,6	146,1	-51,1
31. Крупањ	35,4	155,4	-27,6

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске; *нове општине

Међуопштински екстреми показују да су највеће разлике (5,3 пута) према заради по становнику између општина Угљевик и Крупањ, док је 4 пута већа незапосленост у општини Рудо него у Чајетини. Демографски високо угрожено је чак 20 општина са обе стране Дрине, које су за четири и по деценије изгубиле и до 50% свог становништва, док се 7 општина, које су забележиле пад броја становника за више од 30%, аутоматски сврстало у неразвијено подручје – Хан Пијесак, Фоча, Љубовија, Вишеград, Рогатица, Ново Горажде и Коцељева.

Карта 9: Регионалне неравномерности Подриња,
Подриње=100

Извор: МП-истраживање

Табела 43: Учешће општина у 2012. (Подриње=100%)

критеријуми	Број општина	Површина км ²	%	Број становника	%	Број запослених	%	Број незапослених	%
<60% зараде/становнику стопа незапоселности >150%, демографско пражњење < -10%	17	6.434	43,9	231.600	23,2	25.353	13,8	28.664	26,0
60-80% зараде по становнику	5	2.822	19,2	178.942	18,0	30.150	16,5	24.570	22,3
80-100% зараде по становнику	2	734	5,0	75.776	7,6	9.748	5,3	5.978	5,4
>100% зараде по становнику	7	4.671	31,9	510.122	51,2	117.934	64,4	50.964	46,3

Извор: МП-истраживање, РЗС и РЗС Републике Српске

7. Заштита животне средине

Заштићена и унапређена животна средина представља важну компоненту развоја. Критеријум животне средине мора бити један од основних критеријума за постизање одрживог развоја Подриња, односно економски раст не сме да проузрукује пропорционални пораст деградације животне средине. Неопходно је спречити даље загађење животне средине и промовисати одрживу производњу и потрошњу.

Табела 44: Категоризација подручја према загађености животне средине

Подручја загађене и деградирание животне средине	Лозница, Шабац, коридори ауто-пута Београд-Шид, урбана подручја (Ваљево, Косјерић, Сремска Митровица, Ужице, Прибој).
Подручја угрожене животне средине	Шид, Осечина, Крупањ, зона интензивне пољопривредне производње (већи део Мачве), туристички центри на Златибору и Дивчибарама, линије државних путева I и II реда, луке: Сремска Митровица и Шабац, подручја експлоатације минералних сировина.
Подручја квалитетне животне средине	Златибор, приградске зоне са викенд градњом, зоне са воћњацима (Ваљевска подгорина, Поцерина, подручје Лознице, зоне виноградарства (Поцерина), коридори локалних путева, територије сеоских насеља, подручја са природним деградацијама (еродирани површине, клизишта, плавни терени исл.)
Подручја веома квалитетне животне средине	Национални паркови (Фрушка гора, Тара), друга заштићена подручја - паркови природе, предели изузетниходлика, резервати природе и споменици природе (Засавица, Тршић-Троноша, Клисуре реке Градац, Рајац, Увац,Клисуре реке Трешњице, Шарган-Мокра гора)

Извор: „Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020.“

На подручју Подриња Републике Српске у току су активности на успостављању јединствене базе података о квалитету ваздуха, земљишта и воде, како би се могло вршити константно праћење стања животне средине на овом подручју. У стратешким развојним документима локалних заједница као стратешки развојни циљеви су постављени унапређење квалитета заштите животне средине (прикупљање и прочишћавање отпадних вода, изградња насипа, санација клизишта, унапређење система прикупљања и збрињавања комуналног отпада), а посебно је истакнута потреба за реализацијом мера енергетске ефикасности применом обновљивих извора енергије.

Просторним планом Републике Српске до 2015. године утврђене су природне вредности и циљеви заштите природе. Природа Републике Српске је богата и разноврсна. Овим планом на територији 15 општина Подриња предвиђено је да се ставе под заштиту следеће категорије:

- У категорији **Национални паркови** на територији општине Фоча се налази Национални парк „Сутјеска“, за кога је предвиђено проширење, затим на територији општина Сребреница, Рогатица и Вишеград предвиђен је национални парк, за који је у току израда Студије заштите будућег Националног парка „Дрина“.
- У категорији **Парк природе** предвиђено је подручје Виогор – Лим, општина Рудо и ток ријеке Ђехотине, општина Фоча,
- У категорији **Рекреациони, културни, научни, образовни, пејзажни и други заштићени природни предели** предвиђено је Језеро Рјечица и Лим, општина Рудо, Шуме сладуна, општине Угљевик и Бијељина, Земљишне пирамиде и пећина Ледењача (у току је поступак), општина Фоча, Зворничко језеро, Дрињача и Јадар у општини Братунац и Зворник, локалитети Панчићеве оморике у општинама Вишеград, Сребреница и Фоча, Шумски комплекс Забрана у општини Фоча, Кањон ријеке Рзав, Шумски комплекси око Вишеградске бање и Писана стијена у Жљебу у општини Вишеград, Подград у општини Братунац, Бања Губер са околином у Сребреници, Градски парк у Бијељини, Изворишта и скупине стабала лужњака у општини Лопаре, дрвореди и парк шуме у Бијељини, дио Мајевице у Лопарама, извор Велика вода и 7 локалитета дендролошких споменика и хидролошких у општини Сребреница,
- У категорији **Природни резервати**: Перућица, Бијело језеро - Зеленгора и Црно језеро - Зеленгора у општини Фоча, Тресетиште у Хан Краму у општини Хан Пијесак, 12 локалитета у општини Сребреница,
- У категорији **Меморијални паркови и споменици** Пећина и рјечица Ловница у општини Шековићи, Пјеновац у општини Хан Пијесак и Спомен парк Вукосавци у општини Лопаре.

Ради се о подручјима која су издвојена као посебно вредна са аспекта заштите природе. *Просторним планом Републике Српске до 2015. године* је такође планирано да по проглашењу Националног парка се покрене поступак

успостављања резервата биосфере „Дрина“, кога проглашава UNESCO. У састав резервата биосфере „Дрина“, као прекограничног заштићеног подручја, ушла би већ заштићена подручја у Србији: Национални парк „Тара“ и паркови природе „Мокра Гора“ и „Заовине“, а на подручју Републике Српске Национални парк „Дрина“. Стање и квалитет животне средине на подручју Подриња у Србији карактерише:

- *Квалитет ваздуха на простору Подриња Републике Србије је задовољавајући, изузев у близини већих индустријских и урбаних центара.* У категорији чистог или незнатно загађеног ваздуха (без средње годишњег прекорачења) налазе се Сремска Митровица, Лозница и Шабац, у категорији умерено загађеног ваздуха (прекорачене годишње граничне вредности али нису прекорачене толерантне) је Ужице, док се у категорији прекомерно загађеног ваздуха налазе Косјерић и Ваљево³⁰. Главни узроци загађења су застареле технологије, ниска енергетска ефикасност, недостатак пречишћавања димних гасова или ниске ефикасности филтера у индустријском сектору, нерационално коришћење сировина и енергије, лоше одржавање, недовољна примена најбоље доступних технологија, а значајно је загађење из саобраћаја, нарочито у већим градовима и дуж саобраћајница првог реда.
- *Квалитет вода на подручју Подриња је задовољавајући, али постоји опасност да се погорша услед испуштања непречишћених комуналних и индустријских отпадних вода.* Квалитет водотокова у претходном четрнаестогодишњем периоду, мерено методом SWQI³¹, је углавном задовољавајући. У односу на укупан број узорак са сливног подручја Саве са Дрином и Колубаром преовлађују узорци у категорији одличан (35,9%) и веома добар и добар 52,7%), док у категорији лош и веома лош налази се 11,4% узорак. Као основни узрочник загађења воде идентификоване су комуналне и индустријске отпадне воде које се без икаквог пречишћавања (механичко, физичко, биолошко) испуштају у реципијенте са негативним последицама по животну средину. На канализациони систем у општинама Подриња са територије Републике Србије у 2011. прикључено је 113.441 домаћинство, односно 51,3% укупног броја домаћинстава и мало је испод националног просека (56,8%). Укупна количина канализационе мреже у овим општинама износи 1.069 km и увећана је за 41% у односу на 2005. годину. Поредџи ове податке са подацима из земаља Европске уније, где је проценат прикључења преко 80%, а у неким земљама и преко 95%, може се закључити да су канализациони системи у Подрињу прилично

³⁰ За одређивање квалитета ваздуха на подручју Србије установљена је државна мрежа за мониторинг квалитета ваздуха, која обухвата 43 мерна места, од којих се 6 налази на простору Подриња – Сремска Митровица, Шабац, Лозница, Ваљево, Косјерић и Ужице.

³¹ Индикатор се заснива на методи према којој се десетпараметара физичко-хемијског и микробиолошког квалитета (засићеност кисеоником, БПК₅, амонијум јон, рН вредност, укупни оксиди азота, ортофосфати, суспендоване материје, температура, електропроводљивост и колиформне бактерије) агрегирају у композитни индикатор квалитета површинских вода. Дрина припада сливу Саве.

неразвијени. Укупна количина отпадних вода износи 26,2 мил. m^3 , од чега се пречисти свега 18,6%. Отпадне воде се пречишћавају само у Ваљево (100%), Малом Зворнику (98%) и Сремској Митровици (4%), док остале општине немају постројење за пречишћавање отпадних вода. Проблеми у свим општинама на подручју Подриња, када је у питању канализациона мрежа и одвод отпадних вода, су: стара и дотрајала мрежа, неадекватна покривеност канализационом мрежом, велики проценат непрописно изграђених септичких јама, отпадне воде и канализационе воде се директно уливају у водопријемнике без икаквог пречишћавања, не постоји систем прикупљања отпадних вода, непостојање постројења за пречишћавање отпадних вода.

- У Републици Србији *не постоји мониторинг квалитета земљишта* на националном нивоу, већ се спроводи само на локалном нивоу у свега 7 градова, од којих је Ужице на простоу Подриња. Испитивања су показала значајна прекорачења граничних вредности појединих параметара. Co, Cr, Cu, Ni и Zn.
- *Неадекватно управљање отпадом и недовољно регионално повезивање општина у циљу заједничког управљања и решавања проблема отпада.* Када је у питању подручје Подриња које припада Републици Србији, стање је знатно боље него у Републици Српској. У свим општинама организован је одвоз комуналног отпада. У Ужицу је почела са радом регионална депонија „Дубоко“, изграђена за два града и седам општина Златиборског и Моравичког округа, (Чачак, Чајетина, Ивањица, Бајина Башта, Косјерић, Лучани, Пожега, Ариље и Ужице), у којима живи око 372.000 становника. Депонија је изграђена у складу са директивама и стандардима ЕУ. Изграђена је, али још није пуштена у рад и регионална депонија са трансфер станицом, „Срем–Мачва“ за депоновање отпада са територије градова Шапца и Сремске Митровице. У току је пројекат регионалног управљања отпадом за подручје општина Лозница, Крупањ, Љубовија и Мали Зворник, као и преговори са страним инвеститорима око прераде комуналног отпада у електричну енергију на подручју града Лознице. И поред контролисаног управљања отпадом у Републици Србији, на подручју Подриња посебну пажњу треба посветити плутајућем отпаду који путем водотока из Републике Србије, доспевају у водоток Републике Српске и на тај начин стварају огромне проблеме низводно у акумулационим језерима хидроцентрале на Вишеграду (пропусној брани) и доспевају у језеро Перућац у Бајиној Башти. Организовани одвоз чврстог отпада по општинама на подручју Подриња на страни Републике Српске одвија се скоро у свим општинама. На подручју општина Шековићи и Ново Горажде нема депонија. Овај проблем у општини Шековићи ће бити решен изградњом регионалне депоније којом ће управљати ЈП „Регионална депонија“ Зворник (депонија ће покривати општине Зворник, Братунац, Власеница, Шековићи, Сребреница, Милићи и Осмаци из Републике Српске

и Калесија и Сапна из ФБиХ). Планирана је изградња регионалне санитарне депоније у горњем Подрињу за општине Фоча, Калиновик, Вишеград, Рудо, Чајниче, Рогатица и Ново Горажде и општине из Босанско-подрињског кантона (Горажде и Пале–Прача). Тренутно је на овом подручју актуелан предлог о изградњи фабрике за прикупљање и прераду чврстог отпада у горњем Подрињу. Сличан пример би се могао применити у контексту прекограничне сарадње између општина са обе стране Дрине. Генерално, за управљање отпадом у Подрињу карактеристично је да већина постојећих депонија не задовољава европске стандарде, низак је степен опремљености комуналних предузећа, недостатак квалификованих кадрова, слабија покривеност руралног подручја одвожењем отпада, рециклажа није заступљена у довољном обиму, не постоје центар за спаљивање отпада, као ни центар за третман опасног отпада. Велики проблем представља и постојање дивљих депонија које су углавном лоциране у близини Дрине и угрожавају животну средину.

- *Постојање еколошки 'црних тачака' (hot spots)*– од 12 најугроженијих подручја у Србији, у Подрињу налазе се две – Шабац (индустрија, депонија муља) и Лозница (индустрија, Зајача). Од четири најугроженија подручја у Републици Српској, у Подрињу се налазе две – Рудник олова и цинка Сребреница – Локација на којој се налази „јаловиште од флотације концентрата руде олова и цинка” и локација Црвеног муља у Зворнику.
- *Реформе заштите животне средине* у локалним самоуправама на подручју општина Подриња започете су и налазе се у различитим фазама реализације, што зависи од развијености локалних капацитета, а пре свега људских и опредељење за спровођење реформи. Постоје општине које су начиниле низ корака, усвојиле стратегије, акционе планове, изградиле институције и тако измениле дотадашње функционисање локалне самоуправе. На основу анализе доступне документације (стратегије развоја општина Подриња, ЛЕАП-а и *Зелена агенда*), може се доћи до закључка да су поједине перформансе животне средине као што су квалитет ваздуха, вода, реке и шуме у много бољем стању него у ранијем ратном и послератном периоду услед смањеног капацитета индустријске производње (посебно на подручју Републике Српске), док су други елементи животне средине као што су отпад, отпадне воде, те могућност коришћења пољопривредног и шумског земљишта, у много лошијем стању. На подручју Републике Српске већина општина је урадила локалне еколошке акционе планове (ЛЕАП), што је и била њихова законска обавеза. Још 6 општина нема урађен ЛЕАП: Зворник, Хан Пијесак, Сребреница, Рудо, Фоча и Шековићи. На подручју Србије важеће локалне еколошке акционе планове има само 6 градова и општина: Лозница, Шабац, Ужице, Ваљево, Чајетина и Осечина.
- *Изузетно богато природно наслеђе*. На простору Подриња налазе се три национална парка. *Национални парк „Сутјеска”* обухвата подручје Сутјеске

са строгим природним резерватом Перућица, делове планина Маглић (2.386 m, највиши врх у БиХ), Волујак, Вучево и Зеленгора. Укупна површина парка износи 16.052,34 ha. У самом срцу Парка смештен је и строги природни резерват Перућица (1.434 ha), најочуванија и највећа прашума у Европи. НП „Сутјеска“ је проглашен 1962. године, а од 2000. године уврштен у II категорију IUCN-а (Одел УН-а за заштиту природе и природних добара). На релативно малом простору НП „Сутјеска“ сконцентрисано је огромно благо биљног и животињског света, тако да је ово подручје било предмет истраживања многобројних научника: ботаничара, шумарских стручњака, геолога, зоолога, итд.

НП „Тара“ простире се на 19.175 ha и проглашена је 1981. године националним парком. На Тари је идентификовано преко 40 лишћарских, лишћарско-четинарских и четинарских фитоценоза, 1.156 врста васкуларне флоре, што чини око $\frac{1}{3}$ укупне флоре Србије. Од заступљених биљних врста 76 су ендемичне, а посебну вредност и значај има Панчићева оморика. Подручје Таре насељава 50 врста сисара, око 140 врста птица, 23 врсте водоземаца и гмизаваца и 19 врста риба. Такође, на овом подручју је настањена највећа популација мрких медведа у Србији. Символ фауне безкичмењака Таре представља ендоморелик Панчићев скакавац. Шире подручје Таре идентификовано је као подручје значајно за биљке (IPA) и као подручје значајно за птице (IBA), а од 2003. године НП је и одабрано подручје за дневне лептире у Србији (EMERALD).

НП „Фрушка гора“ обухвата 25.525 ha и проглашена је Националним парком 1960. године. Фрушка гора је усамљена острвска планина у Панонској низији. Према југу и северу јако је разуђена планинским и речним токовима, при чему се од главног уског гребена пружају појединачни, бочни гребени, најчешће са врло стрмим падинама. Основна карактеристика ове области је постојање бројних угрожених, ретких и заштићених биљних и животињских врста. Посебну вредност и бисер Фрушке горе представља 16 православних манастира, познатих по специфичној архитектури, богатим ризницама, библиотекама и фрескама, од којих се 5 налази у Подрињу: 4 на територији града Сремска Митровица (Бешеново, Кувешдин, Петковица и Шишатоваци) и један на простору општине Шид (Дивша).

На простору Подриња (Србија) налазе се и *друга заштићена подручја* (паркови природе, предели изузетниходлика, резервати природе и споменици природе): *Засавица, Тршић-Троноша*, Клисура реке Градац, Рајац, Клисура реке Трешњице, Шарган-Мокра гора. Просторним планом Републике Србије планирано је дефинисање статуса, обухвата и режима заштите за Клисуру Ђетиње, Златибор, Заовине, Цер, Ваљевске и Подрињске планине.

У току су активности успостављања ширег заштићеног подручја Резервата биосфере „Дрина“, кога проглашава UNESCO. Овај резерват, као прекогранично подручје, обухватио би НП „Тара“ (Бајина Башта), парк природе Мокра гора

(Чајетина) и „Заовине“ (Ужице) у Републици Србији, а у Републици Српској општину Сребреницу и делове општина Рогатица и Вишеград.³² Успостаљање Резервата биосфере подразумева прекограничну сарадњу Републике Србије и Босне и Херцеговине. Један од позитивних примера је и заједнички пројекат „Паркови Динарског лука“, који се спроводи у сарадњи са Међународним фондом за природу³³ (у БиХ, Србији, Црној Гори, Словенији, Хрватској, Македонији и Албанији) са циљем повезивања свих паркова у Подрињу.

Заштита и управљање природом је дефинисана и уређена законском регулативом у Републици Српској и Републици Србији у складу са европским стандардима и нормативима. Међутим, проблем се појављује код примене ове регулативе, па се стиче утисак да се овој области још увек не поклања довољна пажња. Посебно је потребно утицати на промену свести и навика код грађана.

Креирање заједничких пројеката из ове области, када је у питању прекогранична сарадња и заједничко аплицирање за IPA фондове, је од великог значаја за подручје Подриња, јер искуство говори да се за такве заједничке пројекте од европских претприступних фондова могу добити значајна финансијска средства. На овај начин могу се решити неки од евидентираних постојећих проблема у заштити животне средине, као што су: недовољно развијена свест грађана о потреби чувања околине; неадекватно одлагање чврстог отпада; стварање система за механичко, биолошко и хемиско пречишћавање отпадних вода; стварање центара за рециклажу; недовољна техничка опремљеност комуналних предузећа; недостатак референтних и континуираних података о стању животне средине Подриња и др. Пројекти занимљиви за ово подручје могу омогућити прелазак са конвенционалне пољопривреде на органску производњу путем мотивације и тренинга пољопривредних произвођача (истраживање тржишта за пласман органске хране, сертификација и стандардизација органских производа, обезбеђење откупа органских производа, итд), повећање нивоа сарадње инспекцијских служби у Подрињу, истраживање биодиверзитета и мапирање природних ресурса.

Ризици од појаве елементарних непогода

Као најважнији потенцијални ризици од катастрофа, изазваних природним или антропогеним факторима, детерминисане су литосферске (сеизмизам, клизишта), атмосферске (олујно-градоносне, суша) и хидролошке (поплаве), биолошке (шумски пожари) непогоде. Последњих година подручје Подриња суочава се с великим проблемима проузрокованим елементарним непогодама (поплаве и клизишта). С обзиром да постоји велика подударност у ризику од елементарних непогода на целокупном подручју Подриња, оцена институција

³² Податак добијен на упит од Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа.

³³ Wild Wonders of Europe /Milan Radisics / WWF

из Републике Српске је да је потребно радити на развоју и имплементацији заједничких пројеката за заштиту ових подручја.

Степен угрожености је различит у зависности од типа непогоде и очекиваних потенцијалних штета (угрожевање здравља и живота људи и материјалне штете већег обима). На подручју Подриња у Републици Србији, дуж десног приобаља Дрине, низводно од Лознице, око 30.000 ha површине је потенцијално угрожено **поплавама**. У овом делу се не обезбеђује континуиран степен заштите приобаља од стогодишње велике воде, док изведена одбрамбена линија само делимично задовољава. Низводно од Бадовинаца, као и од ње до Лознице, не постоји систем заштите од поплава. На Дрини је углавном вршено само локално осигурање обала ради заштите објеката и приобалних насеља од ерозионог дејства реке. На притокама Дрине регулисане су деонице на Јадру, Штири и Љубовиђи. У заштити Мачве од плављења одлучујућу улогу ће имати реконструкција постојећих насипа на десној обали Саве (дужине око 32 km) и изградња новог насипа на десној обали Дрине од Бадовинаца до Липничког Шора. У циљу заштите објеката³⁴ на подручју Подриња које је у надлежности ЈВП „Сава” као приоритет се узимају радови на санацији рушевних обала Дрине.

У Републици Српској дошло је до погоршања угрожености приобаља Доње Дрине. Томе је допринело и неконтролисано насељавање без икаквих уобичајених заштитних мера. Проблем Доње Дрине је рад ХЕ „Бајина Башта”, ХЕ „Вишеград” и ХЕ „Пива”, без одговарајућег управљачког модела којим се проверава сваки маневар уставама евакуационих органа Зато у долинској зони Семберије заштитни системи морају бити сложенији у циљу истовремене заштите и од спољних и од унутрашњих великих вода.³⁵ Поплавама су често била изложена насеља у Фочи, Горажду, Зворнику и Јањи. Поједини делови поплавних подручја у зони градова Зворник и Вишеград су заштићени регулацијом речних корита и делимичном изградњом одбрамбених насипа. Постоји још увек велики део урбаних и пољопривредних простора у долини Дрине који су изложени недозвољено високом ризику од поплава.³⁶ Све слабости заштите од поплава на Дрини дошле су до изражаја 2010. године када су поплавама били погођени Станишићи, избегличко насеље код Бијељине, Љубовија, Лозница, Ваљево и Осечина.

³⁴ *Извор:* Водопривредна основа Републике Србије, Институт за водопривреду „Јарослав Черни”, Београд, 2001.

³⁵ Нацрт-прва интеграција; *Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024*, Завод за водопривреду, Бијељина 2012.

³⁶ *Извор:* *Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024*, Завод за водопривреду д.о.о. Бијељина, 2012.

Табела 45: Ризици од елементарних непогода у општинама Подриња

општине	ПОПЛАВЕ	ЗЕМЉОТРЕСИ	ШУМСКИ ПОЖАРИ	КЛИЗИШТА
Бајина Башта	+	+	+	-
Богатић	+	-	-	-
Ваљево	+	+	+	+
Косјерић	-	-	+	+
Крупањ	+	-	-	+
Лозница	+	+	+	+
Љубовија	+	-	+	+
Мали Зворник	+	-	+	+
Осечина	+	-	-	+
Прибој	+	-	+	+
Сремска Митровица	+	-	-	+
Ужице	+	-	+	+
Чајетина	-	-	+	-
Шабац	+	-	+	+
Шид	+	-	-	-
Бијељина	+	+	+	+
Лопаре	+	+	+	+
Угљевик	+	+	+	+
Зворник	+	+	+	+
Братунац	+	+	+	+
Власеница	+	+	+	+
Хан Пијесак	+	+	+	+
Милићи	+	+	+	+
Сребреница	+	+	+	+
Вишеград	+	+	+	+
Рогатица	+	+	+	+
Рудо	+	+	+	+
Фоча	+	+	+	+
Шековићи	+	+	+	+
Ново Горажде	+	+	+	+

Извор: Прелиминарна процена ризика од поплава, Републичка дирекција за воде; Карта ризика од елементарних непогода, Министарство унутрашњих послова.

На подручју Подриња у делу Републике Србије, јачина могућег **земљотреса** је од V MCS до VII MCS. Од укупно 44 жаришне зоне као релевантне за сеизмичност на територији Србије, на територији Подриња идентификоване су 4 жаришне зоне: Крупањ-Лозница, Фрушка Гора, Косјерић и Хан Пијесак-Бајина Башта (5,01; 6 km).³⁷ Изразито значајан ризик природних непогода у зони Подриња односи се на **шумске пожаре**, од којих су угрожена заштићена и веома вредна природна добра. На територији Србије постоји укупно 3.137 активних или потенцијалних **клизишта**. Одређени број клизишта угрожава стамбене објекте у насељеним местима (око 3.727 објеката и око 7.755 становника), док већина клизишта угрожава локалне и магистралне саобраћајнице.

³⁷ Извор: Просторни план Републике Србије 2010-2020 (Службени гласник РС бр. 88/2010)

III СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ И ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА ПОДРИЊА

1. Инфраструктура

Гранични прелази: Број прекограничних прелаза између Србије и Републике Српске је задовољавајући, али постоје проблеми у погледу њихове инфраструктурне опремљености и категоризације граничних прелаза (путнички, робни), који значајно утичу на несметано одвијање саобраћаја и ефикасан транспорт роба и људи. Прекатегоризацијом утврђених граничних прелаза за робни саобраћај остварила би се боља повезаност привредних субјеката, смањили би се транспортни трошкови и обезбедило ефикасније обављање царинских и других формалности око извоза роба.

Друмски саобраћај: Друмски саобраћај на подручју Подриња је најразвијенији вид саобраћаја. У саобраћајно-географском смислу Подриње (ако се изузму сремске општине) не пресецају значајни европски коридори, али је у близини виталних комуникационих веза између западне Европе и Блиског Истока (Коридор X) и северне и средње Европе и Јадранског мора (Коридор V_c). Основни проблеми су низак ниво изграђености и техничко-експлоатационих перформанси постојеће путне мреже.

Железнички саобраћај: Недовољно експлоатисан вид саобраћаја – вишегодишње опадање обима превоза путника, као и недовољан обим превоза робе железницом, упућује на неопходност озбиљног преиспитивања улоге железнице у транспортном систему Подриња. Актуелно стање намеће потребу постепене модернизације пруга, како би овај вид саобраћаја био основа саобраћајног система и конкурентан према другим видовима саобраћаја (нарочито у теретном саобраћају).

Саобраћај на унутрашњим пловним путевима: Најслабије валоризован вид саобраћаја, због неопходности завршетка крупних хидротехничких радова за пловидбу Дрином и Савом. Успостављање пловидбе на Дрини и Сави је велика развојна шанса привреде Подриња (рационалан, економичан, конкурентан, еколошки прихватљив), а уз промоцију атрактивних туристичких потенцијала Подриња, унапредила би се и туристичка активност.

Телекомуникације: Развој електронских комуникација наредних година ће се кретати у правцу побољшања постојећег стања инфраструктуре, развоја сервиса, увођења нових технологија у свим областима, унапређења сектора индустријске опреме електронских комуникација, заштите животне средине, итд. За изградњу „информационог друштва” потребно је обезбедити расположивост и доступност ИКТ највећем делу становништва и привреди. Брз приступ интернету и развој електронског плаћања су основни приоритети.

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 1	ИНФРАСТРУКТУРА	индикатори
Циљ 1.	Прекатегоризација и боља инфраструктурна опремљеност постојећих граничних прелаза	
<i>Мера 1.1</i>	Успостављање робног граничног прелаза између Љубовије и Братунца.	<ul style="list-style-type: none"> • Број прелазака путника • Транспорт робе (т)
<i>Мера 1.2</i>	Прекатегоризација граничног прелаза Склани–Бајина Башта у робно теретни и успостављање система робног царинења.	
<i>Мера 1.3</i>	Прекатегоризација и успостављање адекватних техничких услова за коришћење граничног прелаза Бадовинци–Павловић, мост за робни промет.	
<i>Мера 1.4</i>	Увођење зелених карата за становике пограничних подручја који имају земљиште и имовину у Републици Српској, а живе у Србији, и обрнуто.	<ul style="list-style-type: none"> • Смањење процедура у циљу ефикаснијег превоза роба и кретања становништва
Циљ 2.	Друмски саобраћај: унапређење инфраструктуре и подизање нивоа безбедности саобраћаја	
<i>Мера 2.1</i>	Изградња пута Рума-Шабац (део пута Нови Сад-Рума-Шабац- Лозница.	<ul style="list-style-type: none"> • Дужина путне мреже/површина територије • Дужина путне мреже / број становника • Путеви са савременим коловозом/укупна путна мрежа
<i>Мера 2.2</i>	Изградња регионалног пута Рудо-Прибој.	
<i>Мера 2.3</i>	Реконструкција државног пута Мали Зворник-Лозница.	
<i>Мера 2.4</i>	Реконструкција железног моста између Зворника и Малог Зворника.	
<i>Мера 2.5</i>	Изградња новог моста Братунац-Љубовија.	
<i>Мера 2.6</i>	Израда пројектно-техничке документације за изградњу тунела испод Кадињаче.	
<i>Мера 2.7</i>	Израда пројектно-техничке документације за изградњу и изградња брзог пута Бијељина - Зворник – Милићи – Власеница – Подроманија према Просторном плану РС	
<i>Мера 2.8</i>	Побољшање ефикасности и квалитета одржавања путне инфраструктуре.	

Циљ 3.	Унапређивање инфраструктуре и повећање значаја железнице у транспортном систему	
<i>Мера 3.1</i>	Модернизација пруге Стара Пазова–Шид–граница са Хрватском.	<ul style="list-style-type: none"> • Дужина мреже пруга/површина територије • Дужина мреже пруга/ број становника
<i>Мера 3.2</i>	Реконструкција и изградња пруге Ваљево–Лозница.	
<i>Мера 3.3</i>	Електрификација пруге Добој–Зворник.	
<i>Мера 3.4</i>	Побољшање техничког стања елемената горњег строја и објеката доњег строја железничке инфраструктуре.	
<i>Мера 3.5</i>	Модернизација вучних и возних средстава.	
Циљ 4.	Унапређивање инфраструктуре на унутрашњим пловним путевима	
<i>Мера 4.1</i>	Хидротехнички радови: каналисање тока реке Дрине од Зворника до ушћа у Саву – припремити генерални пројекат и Просторни план подручја Подриње (Средња и Доња Дрина), као и Студију изводљивости и пројектну документацију за развој транспорта и пловидбе на пловном путу реке Дрине, са јасним социоекономским ефектима и потребним будућим активностима.	<ul style="list-style-type: none"> • Обим услуга, тонски километри • Претовар терета, тона операције
<i>Мера 4.2</i>	Опремање службе надзора пловидбе и модернизација лука у Шапцу и Сремској Митровици.	
<i>Мера 4.3</i>	Изградња луке у Рачи.	
Циљ 5.	Телекомуникације: развој електронских комуникација и информационог друштва	
<i>Мера 5.1</i>	Развој широкопојасног приступа мрежи.	<ul style="list-style-type: none"> • Број претплатника широкопојасног Интернета на 100 становника
<i>Мера 5.2</i>	Унапређење телекомуникационе и организационе инфраструктуре и стандарда.	
<i>Мера 5.3</i>	Примена ИКТ у управи, администрацији, здравству, образовању, науци, култури, трговини, итд .	
<i>Мера 5.4</i>	Унапређење информационе безбедности.	

2. Повећање привредне конкурентности

Подриње има потенцијале да прерасте у привредно и инфраструктурно развијено подручје, које карактерише квалитетан животни стандард становништва, препознатљива природна и културна баштина, као и чисто и еколошки одрживо приобаље Дрине. За унапређење укупне и конкурентности на микро нивоу неопходно је задржати људе (нарочито високо образовано становништво) и зауставити миграције у веће урбане центре, наставити процес стварања атрактивног пословног амбијента и изградње и модернизације привредне инфраструктуре (саобраћајне, телекомуникационе, енергетске, водoprивредне, комуналне). Како потенцијали Подриња и могућности финансирање будућих пројеката превазилазе капацитете локалних самоуправа, потребно је указати на значај међуопштинске сарадње и промовисати

предности које она пружа. Јачање привредне конкурентности Подриња на принципима одрживог развоја и веће територијалне кохезије заснива се на:

- **подстицању развоја сектора МСП**, њихово повезивање у кластере (дрво, малина, стока, рибли фонд, медоносно биље, туризам), подршку иновативним идејама, као и повећање броја предузећа који су способна за извозне активности, односно, који испуњавају стандарде за извоз у ЕУ;
- **развоју пољопривреде и села**, кроз повећање производње, асортимана и степена обраде пољопривредних производа уз побољшањем услова живота и рада на селу (рурални развој);
- **развоју туризма**, бољом валоризацијом разноврсне туристичке понуде – бањски, сеоски и спортско-рекреативни туризам (ловни, риболовни, сплаварење Дрином и сл.).

2.1. Подстицање развоја МСП

Сектор МСП доминира у привредној структури Подриња – у броју привредних субјеката, запослености и у формирању основних перформанси пословања привреде. Међутим, структура овог сектора указује на слаб економски потенцијал за динамичнији развој иновативности и конкурентности јер мали број предузећа средње величине је лимитирајући фактор развоја малих предузећа, а тиме и на недостатак чвршћих пословних веза између малих и средњих предузећа, као и сектора МСП са великим предузећима. Посебан ограничавајући фактор динамичнијег развоја малих и средњих предузећа Подриња представља неразвијена пословна инфраструктура – мрежа различитих организација и институција специјализованих за подршку МСП и институција чији је претежан део активности усмерен на пружање подршке МСП. Регионалне развојне агенције (канцеларије) налазе се само у Лозници, Ваљеву и Ужицу, основан је само један пословни инкубатор (Ужице), а зоне слободне трговине формиране су у Шапцу и Ужицу. Кластерског удруживања у општинама Подриња из Србије нема, док је у општинама из Републике Српске (Бијељина, Угљевик, Милићи, Рудо и Ново Горажде) основано 7 кластера (воћарство и дрво). Развој и равномернија територијална покривеност пословне инфраструктуре, посебно у оквиру подстицаја пословних асоцијација, организовања пословних сусрета привредника Подриња, промоције нових робних марки или локација (мини сајмови и организација пословних мисија), приступа саветодавним услугама, менторству, преквалификације, посебно младих незапослених лица, су кључне активности у циљу бржег развоја и повећања конкурентности малих и средњих предузећа.

2.2. Развој пољопривреде и села

Правци развоја пољопривреде и руралног развоја Подриња садржани су у најзначајнијим стратешким развојним циљевима Републике Србије³⁸ и Републике Српске:

- раст производње и стабилност дохотка произвођача;
- раст конкурентности уз прилагођавање захтевима домаћег и иностраног тржишта и техничко-технолошко унапређење сектора;
- одрживо управљање ресурсима и заштита животне средине;
- унапређење квалитета живота у руралним подручјима и смањење сиромаштва;
- ефикасно управљање јавним политикама и унапређење институционалног оквира развоја пољопривреде и руралних средина.

Подриње располаже значајним природним ресурсима за ефикаснији развој пољопривреде, посебно у области сточарства и биљне производње. Међутим, досадашња неадекватна развојна политика пољопривреде утицала је на недовољну валоризацију овог сегмента привреде: уситњени поседи, ниски приноси по ha, неразвијено воћарство, повртарство и сточарство. Непостојање адекватне међусобне повезаности и организованости пољопривредника (посебно са прерађивачким капацитетима), пласман пољопривредних производа своди се углавном на вишкове производа. За повећање конкурентности пољопривреде Подриња неопходно је:

- унапређење конкурентности кроз повећање инвестиција у опрему, механизацију, сточарство и биљну производњу;
- унапређење нивоа знања како у примени нових технологија, увођењу стандарда, система контроле квалитета и добре пољопривредне праксе тако и у продаји, маркетингу и управљању газдинством;
- модернизацију постојећих и изградњу нових прерађивачких капацитета, као и успостављање и унапређење сарадње у производњи и преради пољопривредних производа;
- подршка руралном финансирању и кредитирању инвестиционих улагања у пољопривреди.

Рурални развој – Балансиран и социјално одржив развој руралних средина захтева синергију и добру координацију свих политика које регулишу амбијент у руралним срединама и утичу на њихове ресурсе. Посебна одговорност лежи на аграрној политици која, регулисањем структурних промена у сектору, треба да обезбеди стабилност пољопривредне производње, прехранбене индустрије и шумарства које су водећи сектори руралне економије и доприносе економском развоју руралних средина, а смањују јаз у односу на урбане центре посматрано преко могућности за образовањем, здравственом и социјалном

³⁸ Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије (2014-2024) је на јавној расправи.

заштитом, могућностима транспорта, близине тржишта, доступности финансијских, културних, спортских и других институција.

2.3. Туризам

Заједничка историја, традиција, наслеђе, непостојање језичке баријере, богатство природних садржаја, културно-споменичких вредности, као и инфраструктурна повезаност, основни су фактори развијања туристичке делатности. Ипак, за афирмацију ове привредне гране неопходно је обезбедити неколико кључних услова – модерну путну инфраструктуру, осавремити постојеће и изградити нове туристичке (смештајне) капацитете и, пре свега, виши животни стандард локалног становништва.

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 2	ПОВЕЋАЊЕ ПРИВРЕДНЕ КОНКУРЕНТНОСТИ	индикатори
Циљ 1.	Подстицање развоја МСП – стварање подстицајног амбијента за раст и развој МСП	
<i>Мера 1.1</i>	Поједностављивање процедура и отклањање непотребних административних препрека при оснивању и пословању на републичком и локалном нивоу.	<ul style="list-style-type: none"> • Број процедура и време издавања грађевн. дозвола • МСПП на 1000 становника • Однос броја основаних и угашених радњи и предузећа • Индикатори пословања МСПП сектора (БДВ, промет, извоз, увоз, број предузећа и предузетника, број запослених) • Кредитна структура МСПП • Број агенција за МСПП и предузетничких центара • Број пословних инкубатора • Број предузетничких, индустријских зона и технолошких паркова • Број кластера • Удео локалних МСПП у вредности јавних набавки
<i>Мера 1.2</i>	Подстицање дугорочног кредитирања МСП сектора, прихватањем дела ризика финансирања МСП преко система локалних гаранцијских фондова и фондова за развој предузетништва.	
<i>Мера 1.3</i>	Јачање пословне инфраструктуре за подршку МСП (обезбеђивање пословног простора и услуга по повољним условима).	
<i>Мера 1.4</i>	Подршка повезивању малих привредних субјеката (оснивање и рад кластера и задруга који имају потенцијал за раст и развој).	
<i>Мера 1.5</i>	Подизање нивоа ефективне тражње привреде (јавне набавке, укључивање у ланце вредности и сл.)	
Циљ 2.	Развој пољопривреде – интензивирање пољопривредне производње	
<i>Мера 2.1</i>	Модернизација пољопривредне производње и примена савремених технологија у производњи.	<ul style="list-style-type: none"> • Стопа раста пољопривредне производње (%) • БДВ пољопривреде • Принос пољ. култура
<i>Мера 2.2</i>	Развој пољопривредних производа (промоција нових производа, сертификација, нови канали продаје и др.).	

<i>Мера 2.3</i>	Развој органске производње и очување генетичких ресурса домаћих животиња.	<p>по ха</p> <ul style="list-style-type: none"> • Број формираних кластера из пољопривреде, задруга и др. обликаудружења • Учешће органске у укупној пољопривредној производњи • Удео образованих (ССС и ВШС) у бр. индивидуалних пољопривредника (%)
<i>Мера 2.4</i>	Развој вишег степена прераде.	
<i>Мера 2.5</i>	Подршка успостављању боље сарадње између произвођача и прерађивача.	
Циљ 3.	<i>Рурални развој – побољшање квалитета живота на селу и развој непољопривредних делатности</i>	
<i>Мера 3.1</i>	Развој привредне и комуналне инфраструктуре.	<ul style="list-style-type: none"> • Број становника по км² обрадиве површине • Учешће индивидуалних пољопривредника у радном контингенту становништва • Број домаћинства прикључен на водовод • Степен изграђености локалних путева • Број основаних предузећа и радњи • Број запослених у непољопривредним делатностима
<i>Мера 3.2</i>	Развој сектора услуга у сеоским подручјима.	
<i>Мера 3.3</i>	Ревитализација постојеће и развој друштвене инфраструктуре (културни, задружни домови).	
<i>Мера 3.4</i>	Подстицање оснивања и развоја малог бизниса у сеоским срединама.	
Циљ 4.	<i>Динамичнији развој туризма</i>	
<i>Мера 4.1</i>	Пловећи град и лука „Перућац“ – изградња смештајне четврти са собама и апартманима; комерцијалне четврти, пословну и сервисну четврт.	<ul style="list-style-type: none"> • Повећање броја туриста • Повећање смештајних капацитета • Раст броја ноћења туриста и ванпансионске потрошње • Остварени приходи из сектора хотели и ресторани • Раст броја радњи и броја запослених • Повећање општинских прихода преко туристичких такси
<i>Мера 4.2</i>	Еколошко уређење и веће коришћење кањона Дрине у спортско-туристичке сврхе.	
<i>Мера 4.3</i>	Развој културног, агро, бањског, привредног, ловног, верског вида туризма и креирање интегрисаних туристичких тура (сеоски, планински, авантуристички...)	
<i>Мера 4.4</i>	Формирање компатибилне туристичке понуде општина Подриња у циљу заједничког наступа на домаћим и међународним туристичким сајмовима	
<i>Мера 4.5</i>	Модернизација ТЦ са ски стазама „Игриште“ и изградња хотела, пословно-привредних објеката, викенд насеља (18 објеката) и спортских терена.	
<i>Мера 4.6</i>	Израда туристичке сигнализације (Лозница, Зворник, Крупањ).	
<i>Мера 4.7</i>	Организација заједничке манифестације општина	

	Зворник и Мали Зворник „Културно љето”.	
<i>Мера 4.8</i>	Сарадња у области бањског туризма (Зворник Кисељак – Бања Дворови – Бања Ковиљача).	
<i>Мера 4.9</i>	Мрежа рекреативних стаза – Зворник (2 брдске бициклическе стазе, 2 Јеринине стазе и стаза код Доњег града) увезивање са Малим Зворником.	
<i>Мера 4.10</i>	Стварање услова за функционисање пруге уског колосека Вишеград – Вардиште – Мокра Гора.	
<i>Мера 4.11</i>	Реконструкција моста Краља Александра I Карађорђевића који повезује Зворник у Републици Српској и Мали Зворник у Републици Србији.	

3. Енергетика и заштита животне средине

Проблеми с којима се становништво Подриња свакодневно сусреће загађење обрадивог земљишта и недостатак система за пречишћавање индустријских и урбаних отпадних вода које се изливају у речне токове. У области квалитета земљишта предност имају истраживања ремедијације земљишта. Интензивно се истражују могућности примене фитоекстракције, имобилизације контаминаната и технике ремедијације земљишта. Активности у истраживањима треба проширити на нове технологије у области поузданости и ризика урбаних водених система, у контексту несташице воде и нерегулисаних услова водоснабдевања. Технолошка решења треба да буду отворена и интегративна, технички једноставнија и јефтинија за рад и одржавање. Потребно је да се приступи изради заједничких пројеката из области заштите и спасавања, заједничког планирања, обуке и вежби.

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 3	ЕНЕРГЕТИКА И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	индикатори
Циљ 1.	Обезбеђење енергетске безбедности, развој тржишта и обезбеђивање одрживе енергије, повећање енергетске ефикасности, унапређење сервиса и тржишта у области производње, коришћења савремене енергетске опреме и подстицање дистрибуиране производње енергије	
<i>Мера 1.1</i>	Реконструкција електроенергетских капацитета, посебно ниско напонске (НН) мреже у руралним подручјима.	<ul style="list-style-type: none"> • Инсталисана снага (GW) производних капацитета • Годишња производња електричне енергије, GW • Годишња потрошња електричне енергије, KW • Дужина интерконективне ДВ мреже, km • Дужина ДВ мреже на дистрибутивном
<i>Мера 1.2</i>	Повећање енергетске ефикасности у секторима производње и потрошње енергије.	
<i>Мера 1.3</i>	Пораст коришћења обновљивих и комбинованих извора енергије.	
<i>Мера 1.4</i>	Развој гасних интерконекција са Републиком Српском.	
<i>Мера 1.5</i>	Наставак сарадње са Републиком Српском у области истраживања нафте и гаса, као и трговине нафтом и дериватима нафте.	
<i>Мера 1.6</i>	Изградња хидроенергетског система „Горња Дрина”.	
<i>Мера 1.7</i>	Изградња хидроенергетског система „Средња Дрина”.	

<i>Мера 1.8</i>	Изградња ДВ 2х400 кВ Вишеград–Вардише (Бајина Башта–Пљевља).	<p>напонском нивоу, кт</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дужина цевоводне мреже за дистрибуцију гаса, кт • Потрошња примарне енергије/БДП • % обновљивих извора енергије у ук. потрошњи енергије (%) • Број домаћинстава прикључених на гасоводну мрежу/ук.бр. домаћинстава (%)
<i>Мера 1.9</i>	Изградња ДВ 110 кВ Сребеница–Љубовија.	
Циљ 2.	Прекогранични резервати биосфере Дрина-Тара	
Циљ 3.	Решење одвода отпадних вода у Националном парку „Тара“ (Бајина Башта) и приобаља Дрине и Перућца (Сребреница)	
Циљ 4.	Израда техничке документације за изградњу хидроенергетских објеката у циљу веће искоришћености средње и доње Дрине	<ul style="list-style-type: none"> • Производња kW
Циљ 5.	Израда геолошке карте и почетак израде геохемијске карте Републике Српске	
Циљ 6.	Унапређење стања животне средине	
<i>Мера 6.1</i>	Усвајање и имплементација одредби и стандарда ЕУ.	<ul style="list-style-type: none"> • Број усвојених планова и акционих мера
<i>Мера 6.2</i>	Усвајање локалних стратегија и планова у складу са „Националним програмом заштите животне средине“.	
<i>Мера 6.3</i>	Јачање капацитета за спровођење поверених надлежности.	
Циљ 7.	Изградња инфраструктуре у циљу заштите животне средине и бољег стандарда становништва	
<i>Мера 7.1</i>	Смањење индустријског загађења.	<ul style="list-style-type: none"> • % увођења нових технологија • % пречишћених отпадних вода • % домаћинстава на канализационој мрежи
<i>Мера 7.2</i>	Изградња постројења за пречишћавање отпадних вода.	
<i>Мера 7.3</i>	Побољшање и изградња објеката за заштиту од поплава.	
Циљ 8.	Побољшање управљања отпадом	
<i>Мера 8.1</i>	Ефикаснија имплементација „Националне стратегије управљања отпадом“.	<ul style="list-style-type: none"> • Број изграђених депонија, трансфер станица и постројења за рециклажу
<i>Мера 8.2</i>	Израда општинских и регионалних планова управљања отпадом.	
<i>Мера 8.3</i>	Изградња регионалних санитарних депонија и трансфер станица.	
<i>Мера 8.4</i>	Изградња постројења за рециклажу.	

Мера 8.5	Санација постојећих сметлишта.	
Циљ 9.	Унапређење система управљања заштићеним природним добрима	
Мера 9.1	Израда програма заштите и развоја заштићених природних добара.	<ul style="list-style-type: none"> • % пошумљених површина • Број заштићених природних добара
Мера 9.2	Израда планова пошумљавања.	

4. Развој људских ресурса

4.1. Образовање

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 4	ОБРАЗОВАЊЕ	индикатори
Циљ 1.	Сузбијање неповољних демографских токова	
Мера 1.1	Развити мрежу институција за подршку породици, посебно на локалном нивоу.	<ul style="list-style-type: none"> • Број становника • Стопа наталитета и миграције • Број породица у руралним подручјима
Мера 1.2	Повећати помоћ породицама у демографски угроженим подручјима.	
Циљ 2.	Равномерни размештај становништва као фактор друштвено-економског развоја	
Мера 2.1	Обезбедити услове за решавање стамбених питања, посебно младих и породица са децом.	<ul style="list-style-type: none"> • Склопљени бракови • Број запослених на демографски угроженим подручјима • Број корисника из угрожених породица
Мера 2.2	Смањити заосталост у развоју појединих подручја и осигурати доступност образовања.	
Мера 2.3	Подстицати запошљавање на демографски угроженим подручјима	
Циљ 3.	Модернизација система средњег стручног образовања и обуке	
Мера 3.1	Успостављање система стручног образовања које ће одговарати потребама привреде.	<ul style="list-style-type: none"> • Стопа запослености младих • Квалификациона структура незапослених младих • Остварени програми међудржавне сарадње школа
Мера 3.2	Подстицање инвестиција у стручно образовање.	
Мера 3.3	Повезивање домицилних школа са школама у иностранству.	
Мера 3.4	Успостављање система осигурања квалитета у стручном образовању.	
Циљ 4.	Реформа високог образовања	
Мера 4.1	Усклађивање структуре и профила високих струковних школа са правцима развоја привреде.	<ul style="list-style-type: none"> • Стопа запослености младих са завршеним факултетом • Број високошколских установа
Мера 4.2	Развој полицентричног модела академског високог образовања.	
Циљ 5.	Учење током читавог живота	
Мера 5.1	Формирање центара за учење током читавог живота кроз одговарајуће модуле тренинга.	<ul style="list-style-type: none"> • Број учесника који су завршили курсеве, тренинге, специјализацију и др.
Мера 5.2	Укључивањем других градова и повезивање са	

	осталим нивоима образовања и управе.	
Циљ 6.	Доступност образовања и инклузија деце из осетљивих група	
<i>Мера 6.1</i>	Повећање доступности образовања сваком детету.	<ul style="list-style-type: none"> • Број деце из осетљивих група која су укључена у образовни систем
<i>Мера 6.2</i>	Стварање услова за квалитетно образовање у складу са њиховим потребама и способностима.	
Циљ 7.	Образовање сеоског становништва	
<i>Мера 7.1</i>	Донети програм образовања сеоског становништва у циљу развоја села.	<ul style="list-style-type: none"> • Број ученика у сеоским школама • Број организованих тренинга и курсева на селу
<i>Мера 7.2</i>	Ојачати институционални оквир за решавање проблема образовања сеоског становништва.	
<i>Мера 7.3</i>	Успостављање међусекторских веза између образовања и привредног, социјалног и културног развоја сеоских заједница.	
<i>Мера 7.4</i>	Стварање регионалних асоцијација сеоских школа и њихово повезивање са средњим пољопривредним школама.	

С обзиром да депопулациони тренд у општинама Подриња дугорочно лимитира људски капитал по обиму и структури, приоритет свих институционалних нивоа је развој институција и механизма којима ће се обезбедити *инвестирање у хумани ресурс* и утицати на образовни/струковни негативан салдо. Савремене тенденције развоја тржишних економија показале су да се образовање и стварање квалитетних људских ресурса налазе у врху приоритета националних стратегија и политика друштвеног, економског и технолошког напретка. Инвестиције у стручно образовање постају инвестиције у привреду, а стручно образовање један од кључних ослонаца економском развоју. У модерном концепту образовања, учење током читавог живота има једну од најзначајнијих улога како као део формалног, тако и кроз облике неформалног образовања. Једна од значајних карактеристика реформе високог образовања у Европи је померање нивоа образовања просечног становника са средњошколског нивоа на трогодишње високо образовање (академско или струковно).

4.2. Здравство

У претходном периоду здравствени сектор је под императивом социјалне правде био изграђен и територијално заокружен, тако да покривеност здравственом инфраструктуром и данас постоји, али тренутни квалитет и капацитети не задовољавају у потпуности потребе становништва. Слично стање је и у институцијама социјалне заштите и установама које се баве инклузијом угрожених група.

Општи циљ је квалитетан и пристојан животни стандард уз обезбеђење пуне друштвене укључености и партиципативности свих грађана Подриња у активан радни и друштвени живот. Реализација овог начелног циља подразумева, пре свега, следеће:

- побољшање положаја посебно осетљивих група у систему здравствене заштите, као основни предуслов за смањење социјалне искључености;

- неопходно је интензивирање имплементације здравствене политике у циљу већег утицаја на побољшање здравственог статуса таргетиране (угрожене) популације;
- да би се унапредио друштвени развој и социјална укљученост у општинама Подриња, неопходна је популаризација концепта и политике, тј. преусмеравање социјалне политике ка концепту друштвене укључености, како би се код грађана подигао ниво свести о социјалним правима и осетљивости за друштвену ускраћеност и унапредио процес истраживања социјалне укључености.

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 4	ЗДРАВСТВО	индикатори
Циљ 1.	Обезбеђивање лакше доступности услуга здравствене заштите грађанима из Републике Српске и Републике Србије	
<i>Мера 1.1</i>	Доступност становништу из општине Рудо и омогућавање коришћење здравствених услуга хемодијализе у Општој болници у Прибоју до изградње хемодијализног центра у Фочи.	<ul style="list-style-type: none"> • Број прегледа и доступност специјалистичких служби
<i>Мера 1.2</i>	Доступности и других специјалистичких здравствених услуга – адаптација и опремање просторије (апарат за хемодијализу и апарата за резервну осмозу и др. апарата), одељења за кардиологију у болницама у Бијељини и Зворнику.	
Циљ 2.	Унапређивање примарне здравствене заштите	
<i>Мера 2.1</i>	Повећање броја лекара опште праксе.	<ul style="list-style-type: none"> • Број становника на 1 лекара • Број специјалиста • Број извршених прегледа код лекара специјалисте • Смањивање смртности од болести које се могу превенцијом спречити
<i>Мера 2.2</i>	Техничко унапређивање рада здравствених установа (набавка броја апарата за дијагностику).	
<i>Мера 2.3</i>	Боља покривеност насеља мрежом здравствених амбуланти.	
<i>Мера 2.4</i>	Унапређење хитне медицинске помоћи, посебно за становништво на рубног подручја (опремање, едукација особља и сл.)	
<i>Мера 2.5</i>	Реорганизација болница у складу са моделима организовања и управљања по стандардима ЕУ.	
<i>Мера 2.6</i>	Сарадња са институцијама из иностранства.	<ul style="list-style-type: none"> • Број програма и семинара сарадње
Циљ 3.	Једнак приступ здравственој и социјалној заштити	
<i>Мера 3.1</i>	Јачати регионалну димензију социјалне политике, с обзиром на отежан приступ социјалним службама у најсиромашнијим општинама.	<ul style="list-style-type: none"> • Број специјалних образовних институција • Број запослених инвалидних лица
<i>Мера 3.2</i>	Јачати здравствену заштиту у недовољно развијеним општинама и руралним подручјима.	

5. Култура

Промене на домаћој и међународној историјској сцени директно или индиректно су допринеле да се мењају друштвено-економске прилике у којима су ове институције из сектора културе радиле, посебно детерминишући њихову економску снагу, значај и намену. Раздобља привредног процвата смењивали су периоди рата, разарања и страдања становништва и културног наслеђа. Данас је за већину објеката неопходна ревитализација, реконструкција, модернизација, адаптација или пренамена појединих објеката.

Културно наслеђе обавезује да се питању развоја културе и њеном доприносу укупном друштвеном и привредном напретку дâ приоритетно место и посвети највећа пажња. Културне манифестације и уметничке вредности које карактеришу Подриње представљају изванредну полазну основу за подстицање, несамокултуре, већ укупног развоја.

Незамислива су било која туристичка кретања без контакта са културним добрима дате дестинације. Да би се културна добра могла квалитетније и на прави начин презентовати у туризму, морају поседовати и одређена додатна својства:

- да имају својства споменика културе – уметничке, естетске вредности, знаменитости;
- да имају културни или историјски значај или значај за развој науке;
- да имају својство атрактивности, препознатљивости, раритета или друге културне карактеристике;
- да буду уређени, организовани или припремљени не само у културолошку већ и туристичку презентацију.

Стратешка усмерења у области културе подразумева спровођење концепта децентрализације што подразумева (а) промену у дистрибуцији средстава намењених култури у правцу установа и програма културе у мањим градовима и (б) подстицање установа чији је оснивач Република, да одговарајућим програмима организују своје активности у мањим срединама, посебно у периферним општинама (гостовања, изложбе, програми едукације и др.). Тежиште развоја културе у локалним заједницама јесте унапређивање простора за културне активности свих генерација, односно, разумевање културе као стандарда свакодневног живота. То подразумева обезбеђивање простора за културне активности по приступачним закупнинама и доступност простора у економском (непрофитни режим и стимулисање/субвенционисање одређених активности и програма), организационом смислу (конкурисање путем тендера) и у односу на захтеве и приоритете заинтересованих група из локалне заједнице.³⁹

³⁹ Дефинисано као стратешко опредељење у *Просторном плану Републике Србије 2010-2014-2020*.

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 5	КУЛТУРА	индикатори
Циљ 1.	Активности на спровођењу стратегије децентрализација културе	
<i>Мера 1.1</i>	Развијање форми повезивања и сарадње установа од државног значаја са установама и актерима културе у другим, нарочито мањим градовима и општинским центрима (нпр. интензивније повезивање културних, односно, позоришних институција из градова Србије (Београда, Новог Сада и др.) у општинама Републике Српске.	<ul style="list-style-type: none"> • Број корисника/посетилаца • Број међуопштинске сарадње (број представа, изложби, гостовања КУД, галеријских поставки и сл.) • Број запослених
<i>Мера 1.2</i>	Формирање асоцијације установа културе (јавни сектор, организације цивилног друштва, приватни сектор) у локалним срединама са установама из других, већих градова.	
Циљ 2.	Интензивирање сарадње на међуопштинском/регионалном нивоу	
<i>Мера 2.1</i>	Формирање туристичког прстена 4 општине (Вишеград, Сребреница, Ужице и Бајина Башта) у циљу стварања туристичког прстена до Археолошког налазишта у Скланима.	<ul style="list-style-type: none"> • Број манифестација • Број посетилаца • Приходи општине
<i>Мера 2.2</i>	Организовање културних и спортских сусрета.	
Циљ 3.	Унапређење услова и капацитета рада установа културе	
<i>Мера 3.1</i>	Изградња едукативног центра у оквиру НП Тара.	<ul style="list-style-type: none"> • Обука кадрова • Број полазника
<i>Мера 3.2</i>	Адаптација Музеја шумарства.	<ul style="list-style-type: none"> • Број корисника/посетилаца
<i>Мера 3.3</i>	Опремање и подизање капацитета рада домова културе у мањим општинским центрима као главних носиоца културне делатности.	<ul style="list-style-type: none"> • Обука кадрова • Информатичко опремање • Материјално-техничко унапређивање услова рада • Веће коршћење локалних културних капацитета

6. Смањивање регионалних разлика

Хетерогено подручје према бројним показатељима иницира вођење хоризонталних (секторских) политика на начин којим се обезбеђује већа регионална кохезије. Ово се, пре свега, односи на унапређивање пословног амбијента и повећања привредне активности, посебно у општинама са изузетно ниском упослености локалног становништва. Специфичан статус Подриња захтева и специфичне мере за јачање регионалне димензије и реализације регионалних стратешких циљева. То подразумева и успостављање одговарајућих институција. Њихова улога у овом сегменту је не само унутар републичка, већ и прекогранична сарадња. Укупан развој Подриња зависиће од степена усклађености и интеграције регионалних области које 'вуку' развој и

просторно изолованог и недовољно развијеног подручја. Кључни инструменти такве економске интеграције су заједничке унутаррегионалне институције и инфраструктура која повезује.

Оперативни циљеви подразумевају:

- успостављање мреже регионалних институција и регионалних развојних савета;
- доношење стратешких и оперативних програмских докумената;
- усмереност подстицајних мера за смањење регионалних и унутаррегионалних неравномерности и сиромаштва;
- подизање регионалне конкурентности већим активирањем територијалног капитала и потенцијала општина;
- ефикасно усмеравање процеса урбанизације;
- комплетирање инфраструктурне и социјалне супраструктуре као једне од основних претпоставки ефикаснијег управљања развојем и простором;
- развијање механизма стратешког планирања на свим нивоима управљања регионалним развојем.

Јачање локалних привреда и унапређивање локалне администрације обележава развојне правце локалних средина у смислу њихове способности прецизног планирања квалитетних политика на локалном нивоу. Афирмација локалне самоуправе детерминисана је кадровским и финансијским факторима, тако да ће подизање привредне активности и образовног нивоа становништва пресудно утицати на померање општина и целокупног подручја на развојној лествици.

СТРАТЕШКИ ПРАВАЦ 6	СМАЊЕЊЕ УНУТАР РЕГИОНАЛНИХ РАЗЛИКА	индикатори
Циљ 1.	Развој институционалног оквира у циљу смањења регионалних разлика	
<i>Мера 1.1</i>	Формирање координирајућег механизма за регионални развој на нивоу регије Подриње.	<ul style="list-style-type: none"> • Интензивност сарадње кроз заједничке пројекте • Ефикасност реализације програма и пројеката и утицај на ниво развијености општина
<i>Мера 1.2</i>	Кадровско, организационо и техничко јачање регионалних и локалних развојних агенција.	
<i>Мера 1.3</i>	Успостављање регионалних развојних савета.	
Циљ 2.	Унапређење регионалне институционалне мреже (кадровско, материјално, техничко)	
Циљ 3.	Доношење стратешких докумената и буџетско планирање развојних/акционих планова	
<i>Мера 3.1</i>	Доношење Програма финансирања развоја за пет година којим ће се дефинисати пројекти и расподела финансијских средстава за њихову реализацију за сваку буџетску годину.	<ul style="list-style-type: none"> • Анализа ефеката развојних пројеката (број реализованих пројеката и број запоселних) • Повећање укупних прихода општина • Коришћења буџетских средстава (учешће буџетских средстава у предрачунској вредности инвестиција)
<i>Мера 3.2</i>	Доношење развојних програма, пројеката и акционих планова на нивоу области и општина.	
Циљ 4.	Успостављање децентрализованог система управљања фондовима ЕУ	
<i>Мера 4.1</i>	Јачање институционалних капацитета свих актера регионалног развоја.	<ul style="list-style-type: none"> • Број и врста међународних, прекограничних и пројеката финансираних средствима ЕУ фондова
<i>Мера 4.2</i>	Едукација и обука кадрова у погледу стицања знања из области коришћења средстава ЕУ фондова.	

IV ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР

Институционални оквир за реализацију Програма Подриње састоји се из три нивоа:

- међувладин ниво – чине Влада Републике Србије и Влада Републике Српске, односно ресорно надлежна министарства);
- регионални ниво – укључује регионалне привредне коморе и регионалне развојне агенције у Републици Србији, а у Републици Српској подручне привредне коморе и Републичку агенцију за развој малих и средњих предузећа;
- локални ниво – градови и општине.

Осим владиних и општинских структура, у поједине пројекте могу бити укључени невладин сектор и организације цивилног друштва.

Носиоци Пројекта:

Министарство привреде Републике Србије и Министарство за економске односе и регионалну сарадњу Републике Српске.

Координатор оперативних активности: Представништво Републике Српске у Републици Србији.

Управљачку и организацију структуру Пројекта чине институције Републике Српске и Републике Србије, а доношење одлука заснива се на координацији, синхронизацији и консензусу међу странама.

- **Одбор за управљање пројектом (Одбор)** – доноси одлуке од стратешког значаја и усваја стратешко-планске документе и акционе планове за њихову реализацију (*Програм развоја Подриња* као основни плански документ и *Акциони план* за његову реализацију). Одбором ће копреседавати министар надлежан за регионални развој у Влади Републике Србије и Републике Српске. Чланови Одбора су ресорни министри надлежни за инфраструктуру, пољопривреду, туризам, енергетику, животну средину, МСП, локалну самоуправу, здравство и културу и шеф Представништва Републике Српске у Србији.
- **Радна група** – припрема *Програм развоја Подриња* и *Акциони план* за његову реализацију, врши избор приоритетних пројеката који ће се предлагати за финансирање на годишњем нивоу, усваја планове имплементације Програма, прати спровођење *Акционог плана* и извештава носиоце пројекта о реализацији. Радну групу чине представници носиоца пројекта - ресорних министарстава у чијем се домену налазе пројекти и мере предложене за финансирање, Представништва Републике Српске у Србији и представници Савета корисника Програма, испред подручних и регионалних привредних комора и општина из Републике Српске и Србије.
- **Савет корисника Програма (Савет)** – подстиче локалне и међуопштинске иницијативе за имплементацију појединачних пројеката. Савет може, након добијања стратешких одредница од стране Одбора, давати предлоге за измену и допуну *Програма развоја Подриња*, како би се обезбедио утицај локалних самоуправа и корисника Програма у формулисању стратешких смерница. Чланови Савета су представници свих градова и

општина укључених у пројекат и подручних и регионалних привредних комора из Републике Србије и Републике Српске. Градови и општине могу поверити заступања асоцијацији градова и општина, канцеларијама за локални економски развој (КЛЕР), развојним агенцијама.

Период имплементације: предвиђено је да се *Програм развоја Подриња* усвоји за период од пет година (2015-2020.), а *Акциони план* за спровођење програма да се донесе за период од пет година, уз обавезно усаглашавање на годишњем нивоу и подношење извештаја владама Републике Српске и Републике Србије. Такође, предвиђена је и израда ажурираног *Акционог плана за период 2016-2020.*

Побољшање привредног амбијента на регионалном и локалном нивоу један је од стратешких циљева Министарства привреде Републике Србије и надлежних институција Републике Српске, а његово формирање резултат је потребе максималног коришћења локалних потенцијала и регионалних предности у циљу интегралног развоја Републике Србије и Републике Српске. Осим тога, неопходно је повезивање и координација институција на свим нивоима (централни, регионални и локални) – подстицање међуопштинске, међурегионалне и прекограничне сарадње, као и јачање привредне сарадње и конкретизација специјалних веза између Републике Српске и Републике Србије.

Ради обезбеђења равномерног регионалног развоја у Србији утврђен је минималан број регионалних развојних агенција које морају да буду акредитоване у Подрињу (за укупно 5 региона у Србији утврђено је 12 агенција). Према регионалној подели Србије, регион Војводине припадају две јединице локалне самоуправе (Сремска Митровица и Шид), а остали градови и општине с десне стране реке Дрине припадају региону Шумадије и Западне Србије. Сваки регион се састоји од једног или више округа, а подручју Подриња припада укупно 4 округа (Сремски округ – припада региону Војводине; Златиборски, Колубарски и Мачвански округ – припадају региону Шумадије и Западне Србије). На основу географског подручја деловања, од укупног броја акредитованих регионалних развојних агенција у Србији, у Подрињу послују Регионална развојна агенција „Златибор” и Регионална развојна агенција „Срем”.

Иначе, од 2005. године, уз подршку Европске уније, у Србији је почела постепена трансформација Регионалних агенција за развој малих и средњих предузећа у Регионалне развојне агенције, а мрежом регионалних развојних агенција координира Национална агенција за регионални развој.

У Републици Српској регионална организација није административно уређена због чега је организација развојних агенција нешто другачија. Основни циљ њиховог деловања је исти, односно, усмерен је према целокупном друштвено-економском напретку локалних заједница, путем јачања привреде, промоције културно-историјског наслеђа, отварања нових радних места и смањења сиромаштва. У том циљу на подручју Републике Српске регистроване су Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа (РАРС) и 14 градских/општинских развојних агенција. Од наведеног броја агенција, у Подрињу евидентирани су Агенција за развој малих и средњих предузећа општине Бијељина и Агенција за развој малих и средњих предузећа општине Угљевик (УГРА).

На основу анализе развијености инфраструктуре за управљање локалним економским развојем у Републици Српској, препознат је проблем неефикасне комуникације и недовољне размене информација међу локалним заједницама. У циљу превазилажења овог проблема РАРС је, у оквиру програма подршке локалног економског развоја, успоставио једну јединствену платформу, тј. креиран је тзв. портал за локални економски развој (скраћено портал ЛЕР). Осим тога, на овом порталу постоји и база пословне инфраструктуре коју корисници допуњују и ажурирају по потреби.

Подршку локалном и регионалном развоју, кроз своје делатности, пружају и коморски системи у Републици Србији и Републици Српској. Разграната коморска мрежа Србије обухвата 16 регионалних комора од којих Подрињу припадају три (Сремска Митровица, Ваљево и Ужице).

У Републици Српској нема званичне поделе на регионе, као што је то случај у Србији, али је коморски систем организован према територијаном принципу, а општине с подручја Подриња гравитирају према ППК Бијељина, ППК Источно Сарајево и ППК Требиње (због Фоче).

Због свог значаја и утицаја на укупне развојне процесе на свом подручју деловања, у реализацију *Програма развоја Подриња* укључене су, поред 16 градова и општина из Србије и 15 општина из Републике Српске, као и три Регионалне привредне коморе из Србије, као и две подручне привредне коморе из Републике Српске (Бијељина и Источно Сарајево).

Програм Подриње је стратешки оквир за унапређење прекограничне сарадње Републике Србије и Републике Српске – припрема интегрисаних пројеката, мера и активности за економски и социјални развој. Припрема *Студије комплементарности и сличности привреда Републике Србије и Републике Српске* је подлога за израду *Програма развоја Подриња* и из њега изведеног *Акционог плана*.

